

László KÜRTI

MAREA SCHIMBARE ŞI CONSECINŢELE ACESTEIA

A VÁLTOZÁS ÉS ANNAK KÖVETKEZMÉNYEI

THE GREAT CHANGE AND ITS CONSEQUENCES

MAREA SCHIMBARE ȘI CONSECINȚELE ACESTEIA

1. După 1989

Fără îndoială, primăvara popoarelor a surprins ambele țări, deși nu a sosit pe neașteptate. Euforia de la început însă a dispărut repede, nu numai pentru că toată lumea a crezut că toate se vor schimba de la o zi la alta, ci și din cauză că și-au dat seama: cele două țări vor putea începe învățarea democrației, rezultată din cucerirea libertății, pornind de la premise istorice și politice diferite. Tot atât de indiscutabil este și faptul că mulți și-au dat seama că un anumit grad al democrației a fost deja atins, dar, în același timp, că de fructele democrației nu se vor putea bucura ei, ci doar cei care îi vor urma. Ungaria și-a revendicat rapid atributul central-european, în timp ce vedea România din ce în ce mai mult în mlaștina complicată a Balcanilor și a Europei Orientale. Poate nici nu ne-am fi putut aștepta la altceva din partea unei generații care a crescut în minciună, de ambele părți ale frontierei. Apropierea între maghiari și români s-a pierdut, prin urmare, în șabloane, în clișeele obișnuite și probate. A intervenit doar o mică derută – pentru mișcarea național-naționalistă poate și mai mare – din cauză că partea numită Transilvania a României, în interiorul ei cu maghiarii din Ardeal, a fost imaginată ca parte a Europei Centrale, la fel ca și majoritatea maghiarilor din patria mamă. Însă, și în acest caz, ne găsim deja în mijlocul conflictelor legate de căutarea identității naționale, despre care am scris mai pe larg în cartea mea intitulată *The Remote Borderland: Transsylvania in the Hungarian Imagination* (2001, Albany: SUNY Press). Este un fapt că marea schimbare democratică, și odată cu ea marea prietenie și apropiere, nu a avut loc pentru majoritatea oamenilor. Iar după aceea a urmat dezinformarea...

2. Reconcilierea istorică franco-germană – cel puțin așa cum o pot aprecia eu prin prietenii mei și pe baza experiențelor acumulate cu ocazia șederilor mele în străinătate – este doar un mit. Însă un mit bine plănuț și bine plăsmuit. Francezii continuă să nu fie prea încântați de unificarea Germaniei, în care parcă recunosc aspirațiile unei mari puteri. Cu privire la relațiile româno-maghiare, cred că modelul nu prea e de folos.

3. Dinamizarea relațiilor româno-maghiare. Cel mai bun exemplu în acest sens îl constituie disputele și certurile în jurul legii statutului. Dinamizarea nici nu se poate intensifica mai mult. Este însă un fapt că cele două state, fiind țări vecine, trebuie să găsească acele fire de legătură, prin care relațiile dintre ele pot deveni mai prietenoase și mai echilibrate. Relațiile în domeniul forței de muncă pot fi un asemenea factor. Relațiile culturale sunt aproape egale cu zero: i-am întrebat pe studenții mei dacă pot numi un regizor de film român. Zero. I-am întrebat dacă cunosc compozitori români: răspunsul a fost dezamăgitor. O doamnă îl cunoștea pe Enescu, dar și ea numai pentru că învață muzica clasică. Am pus întrebarea: cine a fost Károly Kós?

Răspunsul: tăcere unanimă, iar când le-am spus că a fost un arhitect, atunci câțiva au spus cu ochii larg deschiși: A, sigur că da! Cunoașteți vreuna dintre operele sale de arhitectură, am întrebat din nou, dar nici acum n-am primit răspuns de la nimeni. Păi așa stăm cu cultura.

4. Impedimente. Din acestea există o mulțime, sunt în număr atât de mare, încât învingerea lor este aproape o muncă de Sisif. Se poate simți din nou prezența în prim-plan a gândirii stereotipe etnice naționale. Cauza este poate tocmai războiul mediatic pe tema legii statutului și divergențele între partide pe marginea acestui act. Acest mod de a gândi nu se poate respinge decât cu ajutorul unei educații foarte susținute și îndelungate, printr-o muncă pedagogică substanțială, fără ca el să poată fi vreodată învins sau redus la tăcere. Un alt aspect perceptibil este marea luptă în inegalitatea caracterului european și în întrecerea pentru aderarea la UE. În aceasta, principalii vinovați sunt actorii scenei politice, dar intelectualitatea în general participă. Ungaria se află aproape de pragul ușii – cel puțin așa simte ea –, pe când pentru România, acest prag se pare că se află la o distanță de ani lumină. Acest fapt limitează întru totul gândirea intelectualilor, chiar și a celor care de altfel sunt înzestrați cu un scepticism sănătos. Dezvoltarea relațiilor între cele două țări este obstrucționată de retrimiteră secolului XX în dictatura pseudo-feudalismului nebulos și a stalinismului în falsă evoluție. Nu există exemplu mai bun pentru acest lucru decât construcțiile gigantice și monstruoasele colonii industriale din ambele țări, sau cartierele de locuit sumbre, unele mai oribile decât altele. Nici nu merită să mai amintim CAP-urile nimicite, țărani dezamăgiți sau micile proprietăți distruse. În vederea repunerii pe picioare, ambele țări au folosit și continuă să folosească mijloace care pot părea binevenite în lumina necesităților de moment, dar care au un efect mai degrabă dăunător asupra relațiilor dintre cele două țări. O reluare eficientă a legăturilor este posibilă doar pe baze complet noi. La aceasta poate că își va aduce aportul o transfuzie intelectuală masivă, o nouă viziune asupra istoriei și un discurs total independent de stat și de politica de partid. Viitorul a început?

A VÁLTOZÁS ÉS ANNAK KÖVETKEZMÉNYEI

1. 1989 után.

Kétségtelen, hogy a népek tavasza mindkét országot meglepte, ámbar nem jött váratlanul. A kezdeti eufória azonban hamar lelohadt, nemcsak azért, mert mindenki azt hitte, hogy egyik napról a másikra minden meg fog változni, hanem azért is, mert rájött arra, hogy a két ország más és más történeti-politikai háttérrel kezdheti meg a szabadság kivívásából eredő demokrácia tanulását. Az is kétségtelen, hogy legtöbben arra is rájöttek, hogy bizonyosfokú demokrácia megvalósult, de ugyanakkor arra is, hogy a demokratikus berendezkedésnek a gyümölcsét nem igazán ők, hanem már csak az utánuk jövők fogják élvezni. Magyarország hamar egy Közép-Európa jelzöt követelt magának, míg Romániát mindinkább a Balkán és Kelet-Európa szövevényes politikai mocsarában látta. Talán nem is igazán lehetett mást várni egy olyan generációtól, amely hazugságban nőtt fel a határ mindkét oldalán. A magyar és a román közeledés ezért mindinkább a sablonokban, a megszokott és bevált formulákban veszett el. Talán egy kis zavart okozott csupán – a nemzeti-nacionalista mozgalomnak talán többet –, hogy Romániának Erdély részét, és benne az erdélyi magyarokat, ugyanúgy Közép-Európában képzelte el, mint az anyaországi magyarok nagy többségét. De itt máris a nemzetiidentitás-kereső konfliktusok kellős közepében találjuk magunkat, amiről bővebben írtam a *The Remote Borderland: Transylvania in the Hungarian Imagination* (2001, Albany: SUNY Press) című könyvemben. A tény az, hogy a nagy demokratikus változás, és ezzel együtt a nagy barátság és közeledés, a legtöbb ember számára elmaradt. A ködösítés majd csak ezután jött...

2. A francia–német történelmi megbékélés – már ahogyan azt én barátaimon keresztül és külföldi tartózkodásaimmal szerzett élményeim alapján meg tudom ítélni – csak egy mítosz. De szépen kitervelt és kitalált mítosz. A franciáknak továbbra sem igazán tetszik Németország egységesítése, és ebben inkább nagyhatalmi törekvéseket vélnek felfedezni. A román–magyar viszonyra nézve én nem látom sok hasznát.

3. A magyar–román viszony dinamikusabbá tétele. Erre talán legjobb példa a státustörvény körüli viták és veszekedések. A dinamikusabb tételt nem lehet ennél jobban fokozni. Az tény azonban, hogy mint szomszédos országoknak meg kell találni a két államnak azokat az összekötő szálakat, amelyekkel a viszonyt barátságosabbá és kiegyensúlyozottabbá lehetne tenni. A munkaerő-kapcsolat lehet egy ilyen tényező. A kulturális kapcsolat majdnem egyenlő a nullával: megkérdeztem diákjaimat, hogy tudnak-e mondani egy román filmrendezőt. Nulla. Megkérdeztem, hogy ismernek-e román zeneszerzőt: a válasz kétségbeesítő. Egy hölgy ismerte Enescut, de ő is csak azért, mert klasszikus zenét tanul. Kérdeztem: ki volt Kós Károly. Válasz: egyértelmű hallgatás, és amikor megmondtam, hogy építész volt, akkor egy pá-

ran tágra nyílt szemekkel mondták, hogy: Ja, hát persze. Ismernek-e tőle építészeti alkotásokat, faggatóztam tovább, de ekkor sem tudott senki válaszolni. Hát így állunk a kultúrával.

4. Akadályok. Temérdek sok van belőlük, olyannyira, hogy leküzdésük szinte már sziszifuszi munka. Érezhető és megint előtérben van az etnikai-nemzeti sztereotip gondolkodás. Ennek oka talán épp a státustörvénnyel kapcsolatos médiaháború és az akörül kialakult pártviszályok. Ezt csak nagyon kitarító és hosszú neveléssel és tartalmas pedagógiai munkával lehet visszatorzíttani, de leküzdeni vagy elnémítani talán soha. Érezhető még nagy harc az európaiság és az EU-csatlakozási küzdelem egyenlőtlenségében is. Ebben nagyrészt a politikai szereplők a hibásak, de az értelmiség úgy általában benne van az egészben. Magyarország már-már – legalábbis úgy érzi – ott toporog az ajtóban, míg ez Románia számára – úgy tűnik – fényévnyire van. Ez teljes mértékben behatárolja az értelmiség gondolkodását, még azokét is, akik egyébként egészséges szkeptikussággal vannak megáldva. A két ország kapcsolatának fejlődését gátolja a 20. század visszatoloncolása a diktatúrák ködös álfeudalizmusába és álfejlődő sztálinizmusába. Nincs erre jobb példa, mint gigászi építkezések és monstre ipartelepek mindkét országban vagy a szörnyűbbnél szörnyűbb lakótelepek komorsága és sivársága. A szétvert téeszekről, a csalódott gazdákról, a megnyomorított kisbirtokokról már nem is érdemes szólni. A lábra állásban mindkét ország olyan eszközökhöz nyúlt, és nyúl ma is, amelyek lehet, hogy jól jönnek a pillanatnyi szükségletek fényében, de inkább káros hatással vannak a két ország kapcsolatát tekintve. Sikeres kapcsolatfelvétel csak teljesen új alapokon lehetséges. Ehhez talán segítséget hozhat egy masszív értelmiségi vérfrissítés, egy újabb történelemszemlélet és egy teljesen államtól és pártpolitikától mentes diskurzus. A jövő elkezdődött?

THE GREAT CHANGE AND ITS CONSEQUENCES

1. After 1989

Undoubtedly, the spring of peoples surprised both countries, though it did not come unexpectedly. The euphoria of the beginning disappeared rapidly, not only because everyone thought that everything would change overnight, but also because they realized the two countries would be able to start learning democracy, resulting from the accomplishment of freedom, starting from the different historical and political premises. It is equally unquestionable that many realized that a certain degree of democracy had already been achieved, but at the same time the fruit of democracy would not be enjoyed by them, but only by the coming generations. Hungary soon claimed its Central-European status, while Romania was getting more and more into the marsh of the Balkans and Eastern Europe. Maybe we could not have expected anything else from a generation that was brought up in lies, on both sides of the frontier. The closeness between Hungarians and Romanians was lost, as a result, in everyday clichés and commonplaces. Some confusion appeared – which may have been even bigger for the national-nationalist movements – due to the fact that the Transylvanian part of Romania, including the Hungarians of Transylvania, was conceived of as part of Central Europe, like most of the Hungarians in the motherland. However, in this case, we are already in the midst of a conflict related to the search for national identity, about which I wrote at more length in the book entitled *The Remote Borderland: Transylvania in the Hungarian Imagination* (2001, Albany: SUNY Press). It is a fact that the big democratic change and along with it, the great friendship and closeness, was delayed in the case of most people. After that came disinformation...

2. The historical French-German reconciliation – at least as I can assess it through my friends and based on the experience accumulated during my stays abroad – is merely a myth. A well-planned and well-served one, though. The French are still not too delighted with the German unification, in which they recognize the aspirations of great powers. As concerns the Romanian-Hungarian relations, I believe the model is not very useful.

3. More dynamic Romanian-Hungarian relations. The best examples in this sense are the disputes and quarrels around the status law. Its dynamics cannot be enhanced. It is a fact, however, that the two states, which are neighbors, must find those links through which their relations can become friendlier and more balanced. The relations in the field of labor can be such a factor. Cultural relations are close to nil: I asked my students if they could name a Romanian film director. Nothing. I asked them if they knew Romanian composers: the answer was disappointing. A lady knew Enescu, but only because she was studying classical music. I asked: “Who was Károly

Kós?“ The answer was total silence, and when I said he was an architect, then some said, with wide-open eyes, “Yes, of course”. “Do you know any of his architectural works?“, I asked. No answer came. So that’s how we are doing in the field of culture.

4. Obstacles. There a lot of these, in large numbers, and overcoming them can be close to impossible. The presence of ethnic and national stereotypical thinking in the foreground is felt again. The cause may be the media war on the topic of the status law and the divergence between parties that was born around this act. This manner of thinking can only be rejected with the help of sustained and time-consuming education and through consistent pedagogical work, without being able to defeat or silence it for good. Another perceivable aspect is the big fight in the inequality of the European character and the race to join the EU. In this battle, the major culprits are the actors on the political scene, but also the intelligentsia at large, who take part in all this. Hungary is close to the threshold – or at least it feels so –, while for Romania this threshold seems to be at a considerable distance. This limits completely the thinking of intellectuals, even of those that are otherwise endowed with sound skepticism. The development of relations between the two countries is hindered by the re-placement of the 20th century in the darkness of dictatorships: pseudo-feudalism, and in the false development of Stalinism. There is no better example for this than the gigantic constructions and the monstrous industrial colonies in both countries, or the despair and desolation of residential neighborhoods. Not to mention the destroyed cooperatives, the disappointed peasants and the destroyed small farms. In order to make them stand again, both countries used and continue to use the means that could seem welcome in the light of immediate needs, but which have a rather damaging influence on the relations between the two countries. An efficient reconstruction of relations is only possible on completely new bases. Maybe a massive intellectual transfusion will contribute to this, with a new view of history and a discourse that is totally independent from the state and party policy. Has the future started yet?

Ferenc LENDVAI L.

ELVEȚIA ORIENTULUI

KELET SVÁJCA

THE SWITZERLAND OF THE EAST

ELVEȚIA ORIENTULUI

Rugămintea Dvs. onorantă am primit-o târziu: Comisia de Filosofie a Academiei Științifice Maghiare nu este persoană juridică care ar putea avea o adresă poștală, astfel scrisoarea mi-a fost trimisă de către secretariatul Academiei la domiciliul meu din Miskolc. Acolo însă rămân doar două-trei zile pe săptămână, așa încât – din nefericire – nu-mi pot vedea poșta decât peste o săptămână. Acum, pentru a grăbi lucrurile, voi trimite răspunsurile și prin poștă, dar voi încerca și prin e-mail. Din nefericire, situația mea de moment nu-mi permite un răspuns cu adevărat minuțios; pentru a compensa însă acest lucru vă trimit textul unui studiu de-al meu care se află în pragul publicării și vă împrumut pe Dvs. de a-l prezenta liber, ori de a cita din el.

Iată răspunsurile mele la întrebările puse:

1. Mă tem că formulările „maghiari și români”, respectiv „Ungaria și România” sunt aici prea abstracte. Din păcate, atât în Ungaria, cât și în România majoritatea este alcătuită din naționaliști – dacă nu totdeauna fanatici, dar periculoși chiar și numai prin naivitatea bunelor lor intenții –, care cred că interesele celor două țări nu sunt realizabile decât în detrimentul celeilalte. Ei nu vor să se apropie de ceilalți, ci să-i învingă, nu vor să-i înțeleagă, ci numai să-i facă să accepte adevărurile lor (socotite ca atare) – zicând că după aceea poate urma apropierea și înțelegerea. Minoritatea binevoitoare, inteligentă, trebuie deci să depună o muncă imensă în cele ce urmează, pentru a obține ca opinia publică maghiară și românească să recunoască: fără concesii și gesturi reciproce (aici nu mă gândesc la lipsa principiilor, ci doar la acceptarea necondiționată a adevărilor care pot fi și neplăcute) apropierea și înțelegerea nu sunt posibile – și că aceste două lucruri, la rândul lor, țin de interesul elementar al ambelor state.

2. Cu toate că paralela dintre reconcilierea franco-germană, respectiv cea româno-maghiară este un pic forțată, ea are totuși un conținut cât de cât real. Nemții și francezii n-au fost nici ei dușmani de la început, au devenit inamici doar datorită unor condiții specifice – și numai pentru o perioadă de timp –, dat fiind că relațiile normale din trecut au fost deteriorate de aspirațiile de cucerire începând cu Ludovic al XIV-lea și al XV-lea până la Napoleon I și Napoleon al III-lea, respectiv de la Bismarck până la Hitler, care pe urmă au fost proiectate și în trecutul cel mai îndepărtat (pentru naționaliștii francezi toți nemții sunt „barbari din naștere” și se pare că până și în pădurile virgine ale Germaniei trăiau naziști – în schimb, sabia monumentului lui Arminius nu arată în direcția Romei, ci spre Paris). Cultura germană a secolelor XVIII-XIX a învățat foarte multe de la cea franceză (Frederic cel Mare zicea că un om cultivat nu poate scrie decât în franceză), iar cea franceză de la cea germană în secolele XIX-XX (vezi de exemplu pe „francezii” Mozart sau Hegel). Între cele două state, mărul discordiei a fost într-adevăr Alsacia

– ținut german din punct de vedere geografic, dar și etnografic la început, însă în mod evident francez prin gândirea sa politică de la marea revoluție încoace; situația acestei regiuni însă pare că se va reglementa în mod satisfăcător pentru ambele părți în cadrul Uniunii Europene. Efectuând comparația, reiese că și între maghiari și români numai după 1848/1867 s-au înrăutățit în mod fatal relațiile până atunci normale (împeștrite din când în când cu ciocniri), când elita politică maghiară a forțat anexarea Transilvaniei și astfel, în cadrul sistemului politic antidemocratic ungar, a realizat într-adevăr opresiunea față de românii din Transilvania. În schimb, după 1918, granițele au fost trasate de către români, printr-un dictat unilateral. Sper că știu bine că intelectualii români din trecut au învățat multe din cultura maghiară („școala ardeleană”), iar în ciuda faptului că putem aduce mai puține exemple pentru situația inversă, posibilitățile au fost fără îndoială mult mai numeroase. Din partea maghiarilor a fost un lucru stupid să se lege de granițele de după 1918 (frontierele sunt așa cum sunt în toată Europa), întrucât situația Ardealului, a românilor și maghiarilor din Ardeal poate fi soluționată și ea, în mod liniștitor, doar prin deblocarea ermetismelor de stat și, desigur, prin voința proprie a celor ce trăiesc în această regiune.

3. Sunt de acord cu acei geopoliticieni care susțin că bazinul Carpato-Danubian și cel Balcano-Danubian (altfel spus Câmpia Ungariei și Câmpia Română) formează de fapt o vale a Dunării unitară, integrându-se astfel în unitatea mai mare a Europei de Sud-Est. (Apartenența la Europa Centrală este doar un vis trufaș din partea ambelor popoare). În acest fel, colaborarea poate avea mari perspective geopolitice atât spre interior în cadrul integrării, cât și spre exterior (spre Balcani), în cadrul diverselor medieri.

4. Cred că principalul obstacol în calea înțelegerii între cele două popoare este lipsa de analiză a istoriei și a conflictelor istorice, ba chiar a prejudiciilor și suferințelor – obstacol care își exercită efectul până în ziua de azi. Este evident că în acest caz ambele părți ar trebui să se confrunte cu fapte neplăcute și ar trebui să recunoască mari greșeli istorice – iar în același timp ar trebui să se renunțe definitiv la crearea de argumente din evaluarea într-un fel sau altul a faptelor istorice, pentru confirmarea intereselor și aspirațiilor din prezent. Morții căzuți în luptele istorice n-ar trebui fie consemnați într-o contabilitate cu rubrici „debit-credit” și cu facturi, ci ar trebui să fie plânși reciproc, de ambele părți. Nu ar trebui să i se impute de la bun început intenții rele, pe de o parte, să zicem, lui Kossuth, iar de cealaltă parte, să zicem, lui Iancu – ci ar trebui să se observe că, deși bunele lor intenții nu s-au putut întâlni, acestea puteau fi totuși intenții bune. De partea română ar trebui să se accepte faptul că adevărul sau falsitatea continuității dacoromâne sunt cu totul indiferente în ceea ce privește apartenența Transilvaniei, iar de partea maghiară faptul că în Transilvania populația română – privată de drepturi politice – s-a aflat în majoritate mereu crescândă de mai multe secole încoace. Și ca să tragem din toate acestea o concluzie pentru situația actuală: desigur, îi privește pe maghiarii din Transilvania decizia individuală, dar eu am convingerea fermă că ei nu ar trebui să-și fluture legi-

timația cu Sfânta Coroană¹ (ca un surogat și pierduți în reveria trecutului), ci să se străduiască pentru o înțelegere cu vecinii lor români ardeleni, în privința viitorului comun; iar românii din Transilvania, pentru asigurarea unor drepturi și posibilități corespunzătoare concetățenilor maghiari, astfel ca aceștia – și cu pașaport românesc – să se simtă acasă în patria comună care este Transilvania. Pentru că s-ar putea ca Ungaria de dinainte de 1918 să nu fi fost *Vaterland*² pentru populația românească, iar România de după 1918 pentru cea maghiară, dar cu toate acestea Transilvania mai poate fi *Heimat*³ comun pentru amândouă. Potrivit sintagmei mult citate, Ardealul ar putea fi „Elveția Orientului”. Ei bine, cine cunoaște istoria Elveției știe că etniile, confesiunile religioase, cantoanele și orașele elvețiene au dus între ele lupte crâncene și sângeroase de-a lungul istoriei. Totuși, astăzi trăiesc în bună pace unii cu alții și pe lângă tradițiile și culturile locale cărora le poartă de grijă împreună, se află totodată în legătură strânsă și liberă cu culturile franceză și germană. Într-adevăr, avem ce învăța de la ei.

¹ Legitimația obținută prin prevederile legii statutului.

² Pământ natal

³ Patrie

KELET SVÁJCA

Megtisztelő fölkérésüket késve kaptam meg: az MTA Filozófiai Bizottsága ugyanis nem jogi személy, melynek ilyenként postacíme lehetne, így az Akadémia titkársága a levelet utánamküldte miskolci lakáscímemre. Ott viszont hetenként csak 2-3 napot tartózkodom, így szerencsétlen esetben csak egy hét múlva látom a postámat. Most, hogy gyorsítsam a dolgokat, föladom ugyan a választ levélben is, de megkísérlem e-mailben is eljuttatni. Jelenlegi körülményeim sajnos nem tesznek lehetővé egy valóban alapos válaszadást: ennek pótlására elküldöm egy megjelenés előtt álló tanulmányom szövegét, s fölhatalmazom Önöket, hogy szabadon ismertessék vagy idézzenek belőle.

Válaszaim a föltett kérdésekre:

1. Attól tartok, hogy a „magyarok és románok”, illetőleg a „Magyarország és Románia” kifejezések itt túl elvontak. Sajnos mind Magyarországon, mind Romániában többséget képeznek a – ha nem is mindig elvakult, de még naiv jó szándékaikban is veszélyes – nacionalisták, akik a két ország érdekeit csak egymás rovására tartják érvényesíthetőknak. Nem közeledni akarnak egymáshoz, hanem legyőzni egymást, nem megérteni akarják a másikat, hanem saját (vélt) igazságait elfogadtatni vele: majd akkor lehet úgymond közeledés és megértés. Az értelmesen jó szándékú kisebbségnek további kemény munkát kell tehát folytatnia azért, hogy a magyar, illetve román közvéleménnyel beláttassa: kölcsönös engedmények és gesztusok nélkül (ahol azonban nem elvtelenségekre gondolok, csak az esetleg kellemetlen igazságok föltétel nélküli elfogadására) közeledés és megértés nem lehetséges – és hogy ez viszont elemi érdeke mindkét államnak.

2. A német–francia, illetve magyar–román megbékélés párhuzama ugyan kissé erőltetett, de valami reális tartalma azért mégis van. A németek és a franciák sem voltak már eleve ősellenségek, csak sajátos körülmények között lettek – egy ideig – azzá. A korábban nagyjából normális viszonyt ugyanis megrontották a francia, illetve német hódító törekvések XIV. és XV. Lajostól I. és III. Napóleonig, illetőleg Bismarcktól Hitlerig, s ezt aztán visszavetítették a legősibb időkbe is (a francia nacionalistáknak minden német „született barbár”, és már a germán őserdőkben is úgymond nácik éltek, viszont Arminius emlékművének kardja nem Róma, hanem Párizs felé mutat). A német kultúra a XVIII–XIX. században rengeteget tanult a franciától (Nagy Frigyes szerint művelt ember csak franciául írhat), a francia meg a XIX–XX. században a némettől (vö. pl. a „francia” Mozart vagy Hegel). A két ország között valóban Eris almája volt a földrajzilag és eredetileg néprajzilag is német, de politikai érzületében a nagy forradalom óta egyértelműen francia Elzász, ám ennek helyzete az Európai Unión belül mindkét oldal számára megnyugtatóan látszik rendeződni. Ha megvonjuk a párhuzamot: magyarok és románok között is valójában csak 1848/1867 után romlott meg végzetesen a koráb-

bi normális (időnkénti összeütközésekkel tarkított) viszony, amikor is a magyar politikai elit keresztülerőszakolta Erdély beolvasztását, s ezzel, az anti-demokratikus magyar politikai rendszer keretei között, valóban elnyomást valósított meg az erdélyi románokkal szemben – viszont 1918 után román részről húzták meg a határokat egyoldalú diktátummal. Remélem, jól tudom, hogy román értelmiségiek korábban sokat tanultak a magyar kultúrától („erdélyi iskola”), s ha talán a fordítottjára kevesebb példát lehet is hozni, lehetőség bizonyára több is lett volna, erre is. A határokat 1918 után nagy ostobaság volt magyar részről bolygatni (a határok egész Európában olyanok, amilyenek), Erdély és az erdélyi románok és magyarok helyzete ugyanis alapvetően szintén az állami elzárkózások föloldása nyomán és persze az itt élők saját akarata szerint rendeződhet csak megnyugtatóan.

3. Azokkal a geopolitikusokkal értek egyet, akik szerint a kettős, Kárpát–Duna- és Balkán–Duna-medence (másként a Magyar Alföld és a Román Alföld) lényegében egy egységes Duna-völgyet képez, s így tartozik Délkelet-Európa nagyobb egységébe. (Az ún. Közép-Európa-hoz való tartozás mindkét nép esetében csak egy fennhéjázó álom.) Így az együttműködésnek nagy geopolitikai perspektívái lehetnek, mind befelé az integrálódásban, mind kifelé (a Balkán felé) a különféle közvetítésekben.

4. Azt gondolom, hogy a történelem és a történelmi ellentétek, sőt sérelmek és szenvedések föl nem dolgozása a legfőbb akadály a két nép közti megértésnek, éspedig mind a mai napig kihatóan. Itt nyilván mindkét oldalon szembe kellene nézni kellemetlen tényekkel, s el kellene ismerni nagy történelmi hibákat és tévedéseket – miközben végképp föl kellene hagyni egyszersmind azzal, hogy a történelmi tények ilyen vagy olyan értékeléséből érveket kovácsoljanak a jelen törekvések és érdekérvényesítések számára. Nem kellene „tartozik-követel” könyvelésben és számlákban el- és leszámolni a történelmi harcok halottait, hanem kölcsönösen és viszonyosan meg kellene őket gyászolni. Nem kellene eleve rossz szándékokat tulajdonítani az egyik oldalon mondjuk Kossuthnak, a másik oldalon mondjuk Iancunak, hanem meglátni, hogy ha jó szándékaik nem is tudtak összetalálkozni, attól még lehetnek jó szándékok. Román oldalról be kellene látni, hogy a dákoromán kontinuitás igazsága vagy nem-igazsága teljesen közömbös Erdély hovatartozását illetően, magyar oldalról meg azt, hogy Erdélyben már évszázadok óta a – politikai jogokkal nem rendelkező – román lakosság volt egyre növekvő többségben. Mindebből levonva a következtetést a mai helyzetre nézve: természetesen az erdélyi magyarokra tartozik a személyenkénti saját döntésük, nekem azonban szilárd meggyőződés, hogy nem a szent koronás igazolványt kellene (szurrogátumként és a múltba révedve) lobogtatniuk, hanem erdélyi román szomszédaikkal kellene patrióta megértésre törekedniük a közös jövőt illetően, az erdélyi románoknak meg arra, hogy magyar kisebbségi polgártársaiknak megfelelő jogokat és lehetőségeket biztosítva azok román útlevelel is otthon érezzék magukat közös erdélyi hazájukban. Mert lehet, hogy az 1918 előtti Magyarország nem lehetett *Vaterland* a román, az 1918 utáni Románia meg a magyar lakosság számára, de ettől Erdély még le-

het közös *Heimat* mindkettejüknek. A sokat idézett mondás szerint Erdély lehetne úgymond a „keleti Svájc”. Nos, aki ismeri Svájc történelmét, az tudja, hogy a svájci etnikumok és vallásfelekezetek, kantonok és városok a történelem során számos kegyetlen és véres harcot vívtak egymással. Ma mégis egészen jól megvannak, s közösen ápolta helyi kultúráik meg tradícióik mellett szoros, ugyanakkor szabad kapcsolatban vannak a francia és a német kultúrával is. Tényleg van mit tanulni tőlük.

THE SWITZERLAND OF THE EAST

Your honoring request reached me with delay, as the Philosophy Committee of the Hungarian Academy of Science has no legal personality, and therefore no address, so your letter had to be sent after me to my home address in Miskolc. However, I only spend two or three days a week there, and in unfortunate situations I only receive my correspondence with a week's delay. In order to act more swiftly, I will post my answers, and also attempt to send it by e-mail. Unfortunately, my present situation does not allow me to provide a thorough answer: to make up for this, however, I am sending you a study that I am preparing for publication, and give you the right to freely quote from it or disseminate it otherwise.

Here are my answers to the above questions:

1. I am afraid the formulations “Hungarians and Romanians”, and “Hungary and Romania” are too abstract here. Unfortunately, in both Hungary and Romania the majority is still nationalist – if not always fanatic, but dangerous even through their naive good intentions – who believe that the interests of the two states are only achievable to the detriment of each other. They do not want to get closer to each other, but to defeat each other, they do not want to understand, but rather make each other accept their own truths (perceived as such) – saying that after that can come closeness and understanding. The intelligent well-intended minority must therefore make immense efforts in the future to have the Hungarian and Romanian public opinion admit that without concessions and reciprocal gestures (and here I do not mean giving up principles, but only accepting unconditionally truths that can also be unpleasant), closeness and understanding are not possible – and that these two things, in turn, pertain to the basic interests of both states.

2. Although the parallel between the French-German reconciliation and the Romanian-Hungarian one is somewhat forced, it has a grain of truth. The Germans and the French were not enemies from the beginning, but they became enemies due to specific conditions – and only for a while –, because the normal relations in the past were damaged by the conquering aspirations beginning with Louis XIV and Louis XV and down to Napoleon I and Napoleon III, and from Bismarck to Hitler respectively, which, afterwards, were projected to the more distant past (for the French nationalists all Germans are “barbarians by birth” and it seems that the virgin forests of Germany were inhabited by Nazis – on the other hand, the sword of the monument of Arminius does not point to Rome, but to Paris). The German culture of the 18th-19th centuries borrowed a lot from the French one (Frederick the Great used to say that a cultured man can only write in French), as did the French from the German in the 19th-20th centuries (see the examples of the “French” Mozart and Hegel). Between the two states, the

bone of contention was indeed Alsace – a German land geographically speaking, and also ethnographically at the beginning, but obviously French through its political thinking since the Great Revolution on –, but it seems that the situation of this region will be settled satisfactorily for both sides within the European Union. In comparison, it is clear that between the Hungarians and the Romanians also, relations were fatally damaged only after 1848/1867, when the Hungarian political elite imposed by force the unification of Transylvania with Hungary, and by this, within the anti-democratic Hungarian political system, it oppressed the Romanians of Transylvania. However, after 1918 the borders were drawn by the Romanians through a unilateral dictate. I hope I am correct in understanding that the Romanian intellectuals in the past learnt a lot from the Hungarian culture (“The Transylvanian School”), and despite the fact that we can show fewer examples for the reversed situation, the possibilities were undoubtedly much more numerous. On the part of the Hungarians, it was stupid to hang on to the borders after 1918 (borders are as they are in the entire Europe), given that the situation of Transylvania and of the Romanians and Hungarians in Transylvania can be solved satisfactorily only through the dilution of barriers from the state, and of course by the will of those that inhabit this region.

3. I agree with those geo-politicians that state that the Carpathian-Danube and Balkan-Danubian basin (in other words, the Hungarian Plains and the Romanian Plains) form, in fact, a valley of the unitary Danube, thus integrating in the larger unity of South-Eastern Europe. (Belonging to Central Europe is merely an arrogant dream of both peoples.) Thus, collaboration could have important geopolitical perspectives, both toward the interior in what concerns integration, and toward the exterior (toward the Balkans), as concerns various mediations.

4. I believe that the major obstacle to understanding between the two peoples is the lack of analysis of history and historical conflicts, moreover, of damage and suffering, an obstacle that has had a long-lasting influence. It is obvious that in this case both parties should be confronted with unpleasant facts and should admit to big mistakes, including historical ones – and at the same time they should definitively give up the development of arguments through the evaluation of historical facts, in one way or another, for the relevance of interests and in favor of aspirations in the present. The people that died in historical battles should not be counted in the debit-credit style, and billed, but rather be mourned reciprocally by both parties. Bad intentions should not be attributed from the very beginning to, say, Kossuth, and Iancu, respectively – it should be noticed that although their good intentions could not meet, they could have been good. The Romanian side should accept the fact that the truth or falsehood of the Dacian-Romanian continuity are completely irrelevant as concerns the belonging of Transylvania, and the Hungarian part should accept that the Romanian population of Transylvania – deprived of political rights – has been increas-

ingly superior in numbers for several centuries now. And to conclude from all these for the present situation: it is only natural that the Hungarians of Transylvania shall make their individual decision, although I am firmly convinced that they should not wave their certificates⁴ with the Holy Crown (as a surrogate, with their eyes lost in the reverie of the past), but rather look for patriotic understanding with their Romanian neighbors in Transylvania as concerns their common future, and the Romanians of Transylvania, granting equal rights and possibilities for their minority Hungarian fellow-citizens, would need to make them feel at home even with their Romanian passport in their common Transylvanian land. Although it might be that Hungary before 1918 was not the *Vaterland* for the Romanian population, and Romania after 1918 was not one for the Hungarians, Transylvania can still be a common *Heimat* for both. According to the much cited phrase, Transylvania could be the “Switzerland of the East”. Well, whoever knows the history of Switzerland, also knows that the Swiss ethnies, the religious congregations, the cantons and the towns fought bloody battles in history. However, today they live in peace with each other, and besides the local cultures and traditions that they cherish together, they are closely tied with both the French and the German cultures. Indeed, there is a lot we can learn from them.

---

⁴ The “Hungarian identity” proving document issued by the Hungarian state, as a provision of the status law.

Árpád MÁRTON

SIMILARITĂȚI ȘI DIFERENȚE ÎNTRE CELE DOUĂ MODELE

A KÉT MODELL HASONLÓSÁGA ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGE

**SIMILARITIES AND DISSIMILARITIES
BETWEEN THE TWO MODELS**

SIMILARITĂȚI ȘI DIFERENȚE ÎNTRE CELE DOUĂ MODELE

La scrisoarea dumneavoastră, iată răspunsul meu pe puncte:

1. După părerea mea, așteptările s-au realizat într-o măsură relativ mică, deoarece, datorită propagandei diversioniste din anii precedenți, populația românească a țării nu a înțeles și nu crede nici în ziua de azi că pretenția populației maghiare nu urmărește obținerea unor privilegii ci revendicarea drepturilor sale pierdute.

2. Paralela istorică cu francezi și germani nu este cea mai potrivită, deoarece există diferențe esențiale atât din punctul de vedere istoric, cât și din cel al situației create. Eu aș dori să subliniez acum doar factorii de importanță în legătură cu maghiarii din România:

a) până la 1918, pe teritoriul Transilvaniei conducătorii au fost aleși timp de secole din rândurile comunității maghiare, această comunitate dispunând și de cel mai mare potențial economic, care a făcut posibilă funcționarea unui sistem instituțional de valoare aproape totală;

b) înainte de 1918, de-a lungul mai multor secole, comunitatea secuilor dispunea de autonomie, chiar dacă aceasta avea conținut schimbător; în 1918, la marea adunare a românilor care revendica unirea, i s-a promis această autonomie; în anii '50, deși cu restricții, avea de asemenea autonomie; în ianuarie 1990, promisiunea în acest sens a fost reînnoită;

c) până în ziua de astăzi, în România există o comunitate maghiară al cărei număr depășește un milion și jumătate – adică este mai mare decât populația câtorva țări din Europa –, care vorbește limba proprie, dispune de cultură proprie (până la cel mai înalt nivel) și este conștientă de propria ei identitate.

După cum se știe, toate acestea nu au fost și nu sunt caracteristice, în aceeași măsură, pentru comunitatea germană din Franța. Prin urmare este un lucru natural ca pentru soluționarea problemelor comunității maghiare din România să se dea un răspuns diferit de cel pe care îl oferă înțelegerea franco-germană.

3. În afară de situația de vecinătate a celor două țări: sistemul de relații economice, care este destul de însemnat în prezent și dispune de posibilități mult mai mari, imposibilitatea de a rezolva problemele inundațiilor și ale protecției mediului în mod separat, caracterul complementar al economiei sub mai multe aspecte, interesele comune privitoare la integrarea europeană și la dezvoltarea infrastructurală.

4. Văd două obstacole majore:

a) lipsa înțelegerii din partea comunității românilor, despre care am vorbit la punctul 1;

b) provocarea tensiunilor artificiale în ambele țări, în vederea acumulării capitalului politic.

Cred că dacă punctul a) ar putea fi soluționat – ori prin cunoașterea istoriei reale de către populația țării, convingând-o pe aceasta de justetea revendicărilor și explicând că acest lucru nu înseamnă nici un fel de pericol, ori prin crearea, pe calea legislației și a măsurilor administrative corespunzătoare, a unui cadru în care problemele comunitar-naționale majore ale comunității maghiare din România ar putea fi rezolvate –, atunci cele amintite în punctul b) ar avea și ele mai puțin succes, deoarece populația ori va fi înțeles, ori va fi trăit experiența că pericolele care sunt evocate la tot pasul nu există.

A KÉT MODELL HASONLÓSÁGA ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGE

Levelükre, pontonként, a következő a válaszom:

1. Érzésem szerint a várakozások viszonylag kis mértékben teljesültek, ugyanis az azelőtti esztendőök félrevezető propagandájának köszönhetően az ország román lakossága nem értette meg, és mind a mai napig nem hiszi, hogy a magyar közösség igénye nem privilégium, hanem elvesztett jogainak visszakérése.

2. A francia–német történelmi párhuzam nem a legszerencsésebb, hiszen mind történelmileg, mind a kialakult helyzet szintjén lényeges eltérések vannak. Én most csak a romániai magyarság viszonylatában a legfontosabb tényezőket emelném ki:

a) 1918-ig Erdély területén több évszázadon keresztül a magyar közösség soraiból kerültek ki a vezetők, e közösségé volt a legnagyobb gazdasági potenciál is, mely lehetővé tette egy majdnem teljes értékű intézményrendszer működését;

b) 1918 előtt a székely közösség több évszázadon keresztül változó tartalommal ugyan, de rendelkezett autonómiával; 1918-ban az egyesülést igénylő román nagygyűlés ezt az autonómiát meg is ígérte nekik; az 50-es években szűkítetten ugyan, de szintén megvolt az autonómiája; 1990 januárjában ismét ígéretet kapott erre;

c) mind a mai napig Romániában egy másfél milliót meghaladó, azaz több európai ország lakosságánál nagyobb magyar közösség létezik, amely beszéli a nyelvét, saját kultúrája, beleértve a legmagasabb szintűt is, és identitástudata van.

Amint tudjuk, mindez ily mértékben nem érvényes és nem volt érvényes a franciaországi német közösségre. Természetes tehát, hogy a romániai magyar közösség kérdéseinek megoldására más választ kell adni, mint amit a német–francia egyezés tartalmaz.

3. A két ország szomszédos voltán kívül a jelenleg is eléggé nagy mértékű és lényegesen nagyobb lehetőségekkel rendelkező gazdasági kapcsolatrendszer, az árvíz- és környezetvédelmi kérdések külön-külön megoldásának lehetetlen volta, a gazdaság több vonatkozásában kiegészítő jellege, eurointegrációs és infrastrukturális fejlesztése közös érdekek.

4. Két fő akadályt látok:

a) az 1-es pontban már felsorolt értetlenséget a román közösség soraiban;

b) mindkét országban politikai tőke szerzése céljából történő mesterséges feszültséggerjesztés.

Úgy érzem, hogyha azt a pontot sikerül megoldani akár úgy, hogy megismertetik a lakossággal a valós történelmet, elhitetik ezáltal az igények jogosságát, és megmagyarázzák, hogy ez semmiféle veszélyt nem jelent, akár úgy, hogy megfelelő törvénykezés és adminisztratív intézkedések útján létrejön az

a keret, amely megoldaná a romániai magyar közösség főbb nemzeti közösségi problémáit, akkor a b. pontnak is kevesebb sikere lenne, hiszen a lakosság vagy megértette, vagy tapasztalta, hogy a minduntalan hangoztatott veszélyek nem léteznek.

SIMILARITIES AND DISSIMILARITIES BETWEEN THE TWO MODELS

Here are my answers to your letter, item by item:

1. In my opinion, the expectations were met to a relatively small extent, because due to the diversion propaganda of the last years, the Romanian population of the country did not understand and still does not believe that the claim of the Hungarian population is not a privilege, but the claim for the lost rights.

2. The historical parallel with the French and the Germans is not the most adequate, because there are essential differences both from the historical point of view, and from that of the resulting situation. I would like to underline a few important factors connected to the Hungarians in Romania:

a) up to 1918, on the territory of Transylvania the leaders were elected from the Hungarian community, as this community held the most important economic potential, which made it possible for an almost perfect institutional system to function;

b) before 1918, for many centuries, the community of the Szeklers was autonomous, even if this autonomy was defined in different times in different terms; in 1918, the great assembly of the Romanians that claimed unification promised autonomy to the Szeklers; in the '50s, though with some restrictions, they still enjoyed some autonomy; in January 1990, this promise was renewed;

c) to this day, in Romania there is a Hungarian community of over a million and a half – that is, it outnumbers the population of a few European countries –, who speak their own language, have their own culture (to the highest levels) and are aware of their identity.

As it is known, all these are not characteristic and were not characteristic to the same extent for the German community in France. As a consequence, it is natural that for the resolution of the problems of the Hungarian community in Romania there should be a different answer than that provided by the French-German settlement.

3. Except for the situation of vicinity between the two states: the system of economic relations, which is rather significant at present and has a lot of potential, the impossibility to solve the problems of floods and protection of the environment separately, the complementary character of the economy in several aspects, the common interests regarding European integration and the development of infrastructure.

4. I see two major obstacles:

a) a lack of understanding on the side of the Romanians, which I discussed under point 1;

b) causing artificial tension in both countries, in order to gain political capital.

I believe that if point a. was solved – either by the genuine knowledge of history by the population of the country, convincing them of the rightfulness of the claims and explaining that this does not mean any danger, or through the development, by means of legislation and adequate administrative measures, of a framework in which the major national-community issues of the Hungarians in Romania can be solved – then the tactics mentioned in point b. would be less successful, because the population will have either understood or experienced the fact that the dangers that are mentioned all the time do not exist, in fact.

Zsolt NÉMETH

PROVOCĂRILE SECURITĂȚII GLOBALE

A GLOBÁLIS BIZTONSÁG KIHÍVÁSAI

THE CHALLENGES TO GLOBAL SECURITY

PROVOCĂRILE SECURITĂȚII GLOBALE

1. Nu cred că așteptările românilor și ale maghiarilor ar fi fost diferite în zilele fierbinți ale lui decembrie 1989, atât în ceea ce privește relațiile reciproce, cât și viitorul în general. De ambele părți se aștepta ca cele două țări să înceapă foarte repede alinierea la Europa de Vest atât în sensul vecinătății, cât și al politicii și al economiei. A fost clar că aceasta este o sarcină mult mai dificilă pentru România după epoca Ceaușescu, decât pentru Ungaria după era „comunismului de tip gulaș” al lui Kádár. Totuși, ambele părți – cel puțin oamenii străzii de ambele părți – s-au așteptat că vom fi forțe de tracțiune unii pentru alții.

Anii '90 au fost ani ai deziluziilor, deoarece alinierea a demarat foarte încet. La început se vedeau mai mult semnele unui declin. Nici una dintre țările Europei Centrale, prin urmare nici țările noastre nu au făcut excepție în această privință. Ungaria a părăsit fundul prăpastiei doar spre sfârșitul deceniului. Asta a însemnat o întârziere, chiar dacă nu foarte mare, față de celelalte țări cu succes din zonă – întârzierea a fost însă recuperată până astăzi, mai mult, o seamă de analiști străini consideră Ungaria ca fiind țara care a obținut cele mai multe succese.

Fără a mitiza politica de vecinătate, trebuie remarcat faptul că la succesul Ungariei au contribuit într-o oarecare măsură relațiile de bună vecinătate, printre altele legăturile româno-maghiare, care s-au dezvoltat fără îndoială într-o direcție favorabilă de la 1998 încoace. Disputa pe marginea legii statutului n-a reușit să umbrească această perioadă decât pentru câteva luni.

Dar, pentru ca așteptările din 1989 să se îndeplinească, nu ajunge să avem o relație bună în sensul oficial, ci este tot atât de important ca bunele relații să acopere un conținut concret. Din această cauză, politica externă maghiară urmărește două obiective. Pe de o parte își concentrează forțele pentru ca relațiile bune să fie efectiv utile pentru minorități, pentru că numai acest lucru poate autentifica relațiile interstatale. Pe de altă parte, primul ministru Viktor Orbán a înmănat omologului său român un pachet de proiecte de colaborare economică, prin realizarea cărora s-ar putea ajunge ca România să valorifice și ea avantajele bunei vecinătăți.

2. Sunt de acord cu afirmația că apropierea celor două națiuni trebuie să urmeze exemple occidentale, deoarece sistemul de valori european este numitorul comun pe baza căruia putem să reglementăm treburile noastre comune.

Nu este însă indiferent care sunt modelele din Occident pe care le vom urma la modul concret. Altfel se prezintă modelul franco-german, decât cel germano-belgian, germano-danez, anglo-irlandez sau chiar italo-austriac. Acestea se deosebesc datorită faptului că încearcă să trateze probleme cu caracter diferit.

Îndrăznesc să cred că puțini sunt aceia care admiră cele petrecute în relația franco-germană, la fel de mult ca mine. Cu toate acestea însă, trebuie să vedem că problemele istorice ereditare ale relațiilor româno-maghiare se deosebesc în mod semnificativ de problematica franco-germană. Legăturile franco-germane constituie doar în al doilea rând o chestiune a Alsaciei, ele țin în primul rând de relațiile între două mari puteri vecine. În cazul României și Ungariei nu este vorba de așa ceva. Pe de altă parte, Alsacia nu este Transilvania. Să reamintesc doar una dintre deosebirile esențiale: diversitatea religioasă a Alsaciei este mult mai redusă decât cea a Transilvaniei. Mult mai important este însă faptul că în Transilvania și în Alsacia trăiesc naționalități cu structuri identitare complet diferite.

Bineînțeles, nu numai Alsacia se deosebește de Transilvania, însăși Europa nu are nici o regiune similară, pentru că Transilvania este unică și irepetabilă. Dacă ar fi să o comparăm cu una dintre celelalte regiuni, consider că Tirolul de Sud ar putea fi o zonă asemănătoare, deoarece și acolo relațiile interetnice constituie problema primordială, pe lângă legăturile dintre minoritate și patria mamă. Prin urmare, eu aș căuta idei în vederea rezolvării pe scară largă a problemelor noastre mai degrabă în legăturile dintre Italia și Austria, cu mențiunea că nimic nu poate fi preluat fără să fie adaptat situației.

Obiectivul nu este copierea modelului franco-german sau a celui italo-austriac, ci ca să facem în așa fel încât peste douăzeci de ani, dacă cineva vrea să arate un exemplu european de urmat cu privire la reconcilierea între două națiuni, modelul româno-maghiar să fie în mod natural acela care-i va veni prima dată în minte.

3. Să-mi fie permis să mă concentrez în răspunsul meu asupra unei singure considerații: cea a politicii de securitate. (Bineînțeles, cu observația că și din numeroase alte motive cooperarea româno-maghiară este foarte necesară.)

Ca o învățătură a tragediei americane din 11 septembrie, au primit un accent special câteva chestiuni, la care nu ne-am gândit altfel nici în trecut, însă atunci nu a fost atât de evident pentru cele două părți, că interesele noastre nu numai că nu sunt în contradicție, ci sunt efectiv concordante.

Una din concluziile cele mai importante ale tragediei americane este importanța unui stat suveran care garantează securitatea cetățenilor săi. Oamenii se pot simți în siguranță doar într-un stat care, pe lângă faptul că este democratic, se află în deplina posesie a suveranității sale, adică poate să-și îndeplinească fără deficiențe sarcinile pe care interesele cetățenilor i le impun. Adică cetățenii români și maghiari – printre aceștia din urmă și maghiarii din Transilvania – au interesul ca statul în care trăiesc să fie la înălțime din toate punctele de vedere.

Deoarece statul maghiar este obligat prin constituție să-și asume responsabilitatea față de maghiarii de peste hotare, din cauza celor aproape două milioane de maghiari care trăiesc în România, Ungaria este profund interesată ca România să fie o țară eficientă, să-și poată exercita suveranitatea statală cu cât mai mult succes spre binele cetățenilor săi – printre aceștia și spre

cel al maghiarilor din Transilvania. Interesul comun este deci colaborarea în toate domeniile, în care acest deziderat poate fi promovat.

Aici însă nu este vorba numai de un ajutor unilateral, ci de colaborare, deoarece nu numai Ungaria este interesată de succesul României, dar și România de cel al Ungariei. Căci riscurile securității nu cunosc hotare. Astăzi este la modă să vorbim mai mult de provocările securității globale, dar asta nu ne poate face să uităm că cea mai mare parte a riscurilor are o rază de acțiune mai redusă, regională. Prin urmare, independent de problema minorităților, țările vecine sunt interesate de succesul reciproc, de asigurarea suveranității celeilalte.

4. Sper că nu există nici un obstacol în acest sens. Întrebarea cheie este chestiunea minoritară. Dacă chestiunea minorităților nu ar avea dimensiunea pe care o are, atunci ar fi vorba de o relație de vecinătate obișnuită, care nu s-ar deosebi sub nici un aspect de legăturile dintre alte două state vecine din Europa. Importanța chestiunii minoritare nu poate fi diminuată, deoarece granițele au fost schițate în 1920 în așa fel încât problema maghiarilor din Transilvania a devenit pentru totdeauna în mod firesc problema-cheie a relațiilor româno-maghiare.

Acest fapt nu înseamnă însă un obstacol. El ar putea fi o piedică în cazul în care ambele părți au rețineri fundamentale față de cealaltă, ambele părți știind că maghiarii din Transilvania se simt prost în situația dată. Dacă starea sufletească a minorității se ameliorează, ea îmbunătățește automat relațiile dintre state, ba mai mult, poate deveni forța motrică a acestor relații.

Ceea ce este justificat, de exemplu, prin afirmația foarte potrivită, după mine, a lui Mircea Geoană, conform căreia relațiile româno-maghiare au trecut cu brio examenul legii statutului, iar astăzi sunt mai puternice ca oricând. S-a reușit reglementarea unei chestiuni controversate foarte importante, cu acordul considerabil al minorității maghiare, ceea ce este un succes în baza căruia am putea spune retroactiv despre întreaga dispută că a fost profitabilă.

Accelerarea procesului de apropiere poate fi ajutată de orice inițiativă care consolidează, cu participarea și cu acordul maghiarimii din Transilvania, relațiile între cele două state, respectiv între cele două națiuni. Într-un anumit sens – abstract din punctul de vedere al dreptului internațional –, relațiile bilaterale româno-maghiare sunt în realitate tripartite: ele înglobează și relațiile dintre maghiarimea din Transilvania și statul român, respectiv cele dintre maghiarimea din Transilvania și țara mamă. Orice inițiativă poate fi pozitivă, dacă ea consolidează armonia și înțelegerea pe oricare dintre laturile acestui triunghi, astfel încât prețul să nu fie relațiile bune dintre celelalte extremități.

A GLOBÁLIS BIZTONSÁG KIHÍVÁSAI

1. Nem hiszem, hogy 1989 decemberének forró napjaiban eltértek volna a románok és a magyarok várakozásai, sem az egymáshoz való viszonyt, sem általában a jövőt illetően. A várakozás mindkét részről az volt, hogy mind szomszédsági, mind politikai, mind gazdasági értelemben a két ország nagyon gyorsan megkezdje a felzárkózást Nyugat-Európához. Világos volt, hogy a Ceaușescu-korszak után ez Románia számára nehezebb feladat, mint a kádári „gulyáskommunizmus” után Magyarország számára. De mindkét oldal – legalábbis az utca embere mindkét oldalon – arra számított, hogy húzóerő leszünk egymás számára.

A kilencvenes évek illúziórombolóak voltak, hiszen a felzárkózás nagyon lassan indult el. Eleinte inkább a hanyatlás jelei mutatkoztak. Ez alól egyik közép-európai ország sem volt kivétel, így a mi országaink se. Magyarország csak az évtized végén hagyta el a mélypontot. Ez – ha nem is jelentős, de – késés volt a térség más sikeres országaihoz képest, amelyet azonban mára behozott, sőt sok külföldi elemző Magyarországot tartja a legsikeresebbnek.

Anélkül hogy mitizálnánk a szomszédságpolitikát, megjegyzendő, hogy Magyarország sikeréhez valamilyen mértékben hozzájárultak a jószomszédsági kapcsolatok, többek közt az 1998 óta egyértelműen jól alakuló román–magyar viszony. A státustörvény körüli vita ennek az időszaknak csak néhány hónapját árnyékolta be.

Ahhoz azonban, hogy az 1989-es várakozások teljesüljenek, nem elég hivatalos értelemben jóban lenni, hanem legalább ennyire fontos, hogy a jó viszony milyen konkrét tartalmat takar. A magyar külpolitika ezért két dologra törekszik. Egyrészt arra összpontosít, hogy a jó viszonynak a kisebbségek ténylegesen a haszonélvezői legyenek, mert csak ez hitelesítheti az államközi kapcsolatokat. Másrészt Orbán Viktor miniszterelnök átnyújtott román kollégájának egy gazdasági együttműködési csomagtervet, amelynek megvalósításával azt lehetne elérni, hogy Románia is „aprópénzre válthassa” a jó viszony előnyeit.

2. Egyetértek azzal, hogy a két nemzet közeledése nyugati mintákat kövessen, hiszen a nyugat-európai értékrend az a közös nevező, amely alapján képesek vagyunk „rendezni végre közös dolgainkat”.

De nem mindegy, hogy konkrétan milyen nyugati mintákat követünk. Más a német–francia, és más a német–belga, német–dán, az ango–ír vagy éppen az olasz–osztrák modell. Azért más, mert különböző jellegű problémákat próbálnak kezelni.

Azt merem gondolni, hogy kevesen csodálják annyira azt, ami a francia–német viszonyban bekövetkezett, mint én. De ezzel együtt is látni kell, hogy a magyar–román viszony örökletes történelmi problémái jelentősen eltérnek a német–francia problematikától. A német–francia viszony csak má-

sodsorban Elzász kérdése, elsősorban két szomszédos nagyhatalom kapcsolata. Románia és Magyarország esetében erről szó sincs. Másrészt Elzász sem Erdély. Hogy csak egyet említsek a gyökeres különbségek közül: sokkal kisebb Elzász vallási színessége, mint Erdélyé. De ennél sokkal fontosabb az, hogy egészen más identitástervezetű nemzetiségek élnek Erdélyben és Elzászban.

Persze nemcsak Elzász más, mint Erdély, hanem nincs is olyan régiója Európának, amely ugyanolyan volna, mert Erdély egyszeri és megismételhetetlen. Ha valamelyiket mégis, akkor én inkább Dél-Tirolt látom hasonlónak, mert ott is az első számú probléma az interetnikus kapcsolat, illetve az anyaország és a kisebbség viszonya. Ezért én inkább az osztrák–olasz viszonyban keresnék ötleteket a mi problémáink széles körű megoldásához, fenntartva persze, hogy semmit sem lehet egy az egyben átvenni.

A cél nem az, hogy lemásoljuk akár a német–francia, akár az osztrák–olasz modellt, hanem az, hogy ha valaki 20 év múlva követendő európai példát akar felhozni két nemzet megbékélésére, annak magától értetődően első helyen a magyar–román modell jusson az eszébe.

3. Engedtessek meg nekem, hogy válaszómban egyetlen szempontra összpontosítsak: a biztonságpolitikaira. (Természetesen azzal az utalással, hogy számos más szempont is nagyon szükségessé teszi a magyar–román együttműködést.)

A szeptember 11-i amerikai tragédia tanulságaként különösen hangsúlyossá vált néhány olyan kérdés, amelyet korábban sem gondoltunk másképp, de kevésbé volt egyértelmű mindkét fél számára, hogy érdekeink nem-hogy nem ellentétesek, hanem kifejezetten egybeesnek.

Az amerikai tragédia egyik legfontosabb tanulsága az állampolgárai biztonságát garantáló, szuverén állam fontossága. Az emberek csak egy olyan államban érezhetik magukat biztonságban, amely amellettt hogy demokratikus, szuverenitása teljes birtokában van, azaz tökéletesen el tudja látni az állampolgárok érdekében teendő feladatait. Tehát a magyar állampolgárok és a román állampolgárok – az utóbbiak között az erdélyi magyarok is – abban érdekeltek, hogy az állam, amelyben élnek, minden szempontból a helyzet magaslatán álljon.

Mivel a magyar állam alkotmányos kötelessége a határon túli magyarokért való felelősségvállalás, a Romániában élő mintegy kétmillió magyar okán Magyarország mélyen érdekelt abban, hogy Románia sikeres ország legyen. Állampolgárai – köztük az erdélyi magyarok – javára minél sikeresebben tudja gyakorolni állami szuverenitását. Közös érdek tehát az együttműködés minden olyan területen, amellyel ezt elő tudjuk mozdítani.

De itt nem egyoldalú segítségről van szó, hanem együttműködésről, hiszen nemcsak Magyarország érdekelt Románia sikerében, hanem Románia is a Magyarorszáგában. A biztonsági kockázatok ugyanis nem ismernek határokat. Ma leginkább a globális biztonsági kihívásokról divat beszélni, de ez nem feledtetheti el, hogy a kockázatok legnagyobb része szűkebb, regionális hatáskörű. A szomszéd országok tehát a kisebbségi kérdéstől függetlenül is érdekeltek egymás sikerében, egymás szuverenitásának a biztosításában.

4. Remélem, hogy nincs akadálya. A kulcskérdés a kisebbségi kérdés. Ha a kisebbségi kérdés nem olyan méretű lenne, mint amilyen, akkor egy szokványos szomszédsági viszonyról lenne szó, amely semmiben nem különbözne más európai szomszéd országok viszonyától. Azon, hogy a kisebbségi kérdés olyan fontos, amilyen, nem lehet változtatni, hiszen 1920-ban úgy húzták meg a határokat, hogy az erdélyi magyarság problémája magától értetődően a mindenkori magyar–román viszony kulcskérdése marad.

De ez nem föltétlenül jelent akadályt. Akkor jelent akadályt, ha mindkét félnek alapvető fenntartásai vannak a másikkal szemben, mert mindkét fél tudja, hogy az erdélyi magyarok rosszul érzik magukat az adott helyzetben. Ha a kisebbség lélektani helyzete javul, az automatikusan javítja az államközi kapcsolatokat, sőt akár azok motorjává is válhat.

Ezt igazolja például Mircea Geoanának az a szerintem nagyon találó ki-jelentése, hogy a magyar–román kapcsolatok kiállták a státustörvény próbáját, és ma erősebbek, mint valaha. Egy nagyon fontos vitás kérdést sikerült a romániai magyar kisebbség messzemenő egyetértésével rendezni, és ez olyan siker, amely alapján szinte azt mondhatnánk visszamenőleg az egész vitára, hogy megérte.

A közeledési folyamat gyorsulását segíti minden olyan kezdeményezés, amely az erdélyi magyarság bevonásával és egyetértésével erősíti a két ország, illetve a két nemzet kapcsolatát. A nemzetközi jogilag absztrakt értelemben csak kétoldalú magyar–román viszony a valóságban háromoldalú: magában foglalja az erdélyi magyarság és a román állam, illetve az erdélyi magyarság és az anyaország kapcsolatát is. Minden olyan kezdeményezés előremutató, amely ennek a háromszögnek bármelyik oldalán úgy erősíti a harmóniát és megértést, hogy annak nem a másik végpontok közötti jó viszony az ára.

THE CHALLENGES TO GLOBAL SECURITY

1. I do not think that the expectations of the Romanians and the Hungarians were different in the fiery days of December 1989, as concerns both the mutual relations and the future in general. Both sides expected that the two countries would begin very quickly to align to Western Europe from the point of view of vicinity, politics and economy. It was clear that this was a more difficult task for Romania after the Ceaușescu regime than for Hungary after the “Gulash communism” of Kádár. However, both sides – or at least the common people in both countries – expected that they would be mutually helpful for each other.

The '90s were years of disappointment, because the alignment started very slowly. At the beginning, the signs of decay showed strongly. None of the countries of Central Europe, and therefore neither of our countries was an exception in this respect. Hungary left the bottom of the precipice only toward the end of the decade. This meant a delay, a very serious one, as compared to the other efficient countries in the region. However, the delay has by now been made up for, moreover, many of the foreign analysts consider that Hungary is the country that has had most success.

Without making a myth out of the vicinity policy, it must be pointed out that what has contributed to Hungary's success are the relations of good neighborhood, with Romania, among others, which have undoubtedly developed in a favorable direction since 1989. The dispute on the status law did not manage to cast a shadow on this period except for a few months.

However, for the expectations of 1989 to be fulfilled, it is not enough to have good relations in the official sense; it is equally important that the good relations cover a concrete content. For this reason, the Hungarian foreign policy has two objectives. On the one hand, it concentrates its force so that the good relations are effectively useful for the minorities, because only this can authenticate the interstate relations. On the other hand, Prime Minister Viktor Orbán handed over to his Romanian counterpart a set of projects for economic cooperation, whose successful realization would mean that Romania can also turn to fruit the advantages of good neighborly relations.

2. I agree with the statement that the close relations between the two states must follow the example set by western states, because the system of European values is the common denominator based on which we can regulate our common business.

It is not indifferent, however, what western models we will pursue concretely. The French-German model is different from the German-Belgian or the German-Danish, or the Anglo-Irish, or the Italian-Austrian ones. All these are different because they approach issues that are different in nature.

I dare say that there are few who admire what has been achieved in the French-German relations more than I do. However, we must see that the historical problems of the Romanian-Hungarian relations are significantly different from the French-German issues. The French-German connections are only secondly a matter of Alsace, they pertain firstly to the relations between the two big neighboring powers. In the case of Romania and Hungary this is not the case. In a different line of thought, Alsace is not Transylvania. Let me mention only one of the essential differences: the religious diversity of Alsace is much more reduced than that of Transylvania. However, it is much more important that in Transylvania and in Alsace there live nationalities with completely different identity structures.

Of course, it is not only Alsace that differs from Transylvania, Europe itself does not have any similar regions, and Transylvania is unique and inimitable. If we were to compare it to another region, I believe Southern Tirol could be similar, because there, too, interethnic relations are a major problem, in addition to the connections the minorities have with their motherland. Consequently, I would look for ideas to solve the problem thoroughly in the relations between Italy and Austria, with the observation that nothing can be taken over without adjustment to the situation.

The objective is not to copy the French-German model or the Italian-Austrian one, but to handle things so that in twenty years, if someone wanted to show a European model to be pursued in what concerns the reconciliation of two nations, the Romanian-Hungarian model would be naturally the one that came to their mind first.

3. Allow me to focus on one aspect only: that of security policy. (Of course, with the mention that the Romanian-Hungarian cooperation is very necessary for several other reasons, too.)

As a lesson learnt from the American tragedy of September 11, some issues gained special importance, issues which we may not even have thought about in the past, but then it was not so obvious for the two parties that our intentions are not only not contradictory, but they are indeed congruent.

One of the most important conclusions of the American tragedy is the importance of a sovereign state that guarantees the security of its citizens. People can only feel secure in that state which, besides being democratic, is in full possession of its sovereignty, that is, it can carry out without deficiencies the tasks that its citizens set for it. That is, it is in the interest of the Hungarian and Romanian citizens – among the latter the Hungarians of Transylvania, too – that the state in which they live be at the height of their expectations from all points of view.

Because the Hungarian state is obliged, by constitution, to assume responsibility for the Hungarians outside its borders too, because of the close to two million Hungarians that live in Romania, Hungary is profoundly interested that Romania be an efficient state, which can exercise its state sovereignty successfully for the benefit of its citizens – among them the

Hungarians of Transylvania, too. The common interest is therefore collaboration in all domains in which this objective can be pursued.

In this case, however, I do not mean unilateral support, but collaboration, because it is not only Hungary that is interested in Romania's success, Romania is also interested in the success of Hungary. For the risks of security are unlimited. It is fashionable today to speak more about the challenges to global security, but this cannot make us forget that the biggest part of the risks has a reduced regional field of action. As a consequence, neighboring states are interested in the success of each other, in the assurance of each other's sovereignty, regardless of the issue of minorities.

4. I hope there are no obstacles to this. The key question is the minority issue. If the minority issue did not have the scope it has, then we would have a normal neighborly relationship, which would not be in any way different from any relations between two neighbor European states. The importance of the minority issue cannot be underestimated, because the borders were drawn in such a way in 1920 that the issue of Hungarians in Transylvania became, naturally, the key issue of the Romanian-Hungarian relations.

However, this does not necessarily represent an obstacle. It could be an obstacle if both parties had fundamental reserves against each other, both knowing that the Hungarians of Transylvania feel bad in the existing situation. If the minority's state of mind improves, it will automatically improve the relations between the states, moreover, it could become the driving force behind the relations.

This is justified for instance, in my opinion, by the very well put words of Mircea Geoană, according to which the Romanian-Hungarian relations have passed with flying colors the exam of the status law, and are stronger today than ever before. The regulation of some very important issues was achieved, with the considerable agreement of the Hungarian minority, which is such a big success that now, in hindsight, we could say it was worth the entire dispute.

The acceleration of the process of developing closer relations can be helped by any initiative that consolidates, with the participation and with the agreement of the Hungarians of Transylvania, the relations between the two states and nations. In a certain sense, which is abstract from the perspective of international law, the Romanian-Hungarian bilateral relations are in fact tri-lateral: they also include the relations between the Hungarians in Transylvania and the Romanian state, as well as the relations between the Hungarians in Transylvania and the motherland. Any initiative can be positive if it consolidates the harmony and understanding on any of the sides of the triangle, so that their price is not the good relations between the other two sides.

Victor NEUMANN

**RELATIILE ROMÂNNO-MAGHIARE
ÎNTR-UN MOMENT DE RĂSCRUCE**

**VÁLASZÚT ELŐTT
A ROMÁN-MAGYAR KAPCSOLATOK**

**ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS
AT A TURNING POINT**

RELAȚIILE ROMÂNNO-MAGHIARE ÎNTR-UN MOMENT DE RĂSCRUCE

Răspunsuri la ancheta *Instituționalizarea dialogului româno-maghiar*:

1. În istoria postcomunistă sunt vizibile anumite diferențe între România și Ungaria. Așteptările au fost diferite pe fondul în care moștenirile istorice au generat diferențe. Tradițiile culturale au făcut posibil în cazul Ungariei un avans în sensul administrației publice, o mai bună dezvoltare economică și o reală emancipare socială. Vechea experiență imperială și maturizarea gândirii politice a societății – vizibilă mai ales o dată cu structurarea opoziției față de totalitarismul comunist – au jucat un rol în apariția diferențelor între cele două țări și națiuni. Ideologia marxistă și mișcarea de stânga au fost posibile în Ungaria, nu însă și în România. Revoluția antistalinistă de la Budapesta din 1956 este strâns legată de acest mers al istoriei ideilor politice. Maturizarea stângii necomuniste în viața politică postbelică din Ungaria trebuie înțeleasă la adevărata sa dimensiune. Nu același lucru s-a întâmplat în România, unde stalinismul a fost însoțit încă din anii '50 de un naționalism din care critica marxistă a fost cea dintâi expulzată. România a preferat o independență națională a comunismului în cadrul structurii create de URSS. Ungaria a acceptat o sumă de compromisuri impuse de sovietici după înfrângerea revoluției din 1956, beneficiind, în schimb, de șansa dezvoltării unei economii private mici și mijlocii, de o mai bună informare științifică și tehnică, de o circulație relativ liberalizată a elitelor în mediile academice și culturale occidentale, de mai multe traduceri din literatura contemporană universală și de relații instituționalizate care conservau setul de valori moștenit de la generațiile precedente. A fost un fond care a făcut posibilă coabitarea vechilor și noilor elite.

Afirmarea social-politică și dezvoltarea economică postcomunistă a celor două state nu poate fi obiectiv înțeleasă în absența demersului comparativ. Faptul că Ungaria va fi curând integrată în piața comunitară europeană, iar România are de așteptat un alt „val” al integrării, indică un mers al lucrurilor în care amintitele distincții istorice nu sunt neglijabile. De aici pornind, așteptările societăților română și maghiară au fost diferite în perioada postcomunistă. În consecință, proiectele nu au fost ori nu puteau fi întotdeauna compatibile.

Cât privește relația majoritate-minorități, fiecare grup cultural-lingvistic a fost preocupat de afirmarea valențelor spirituale particulare, de drepturi juridice și politice specifice. Adesea, dezacordurile între cele două părți au avut ca temei teoria romantică a identității colective. La nivelul politicii statale interesul s-a îndreptat spre depășirea formei de guvernare totalitară, spre consolidarea regimurilor pluralist-democratice și spre integrarea în instituțiile supranaționale europene și euro-atlantice. Mijloacele au depins de bagajul de informații, de numărul participanților, de educație, mobilizare și modul de înțelegere al procesului de emancipare de sub servituțile vechiului regim. La

fel și rezultatele. Schimbările – atâtea câte au fost posibile – au depins de voința clasei politice și de existența unui segment social capabil să înnoiască puterea statală și să reorganizeze administrația. Dacă privim lucrurile prin prisma ideii naționale, o idee recentă pentru Europa Centrală, de Est și de Sud-Est și care este încă referința de vârf a memoriei colective română și maghiară, vom observa că și la acest capitol există deosebiri și asemănări.

Tratatul româno-ungar din 1996 a fost un pas important pentru îmbunătățirea relațiilor bilaterale. El a demonstrat că există resurse pentru depășirea limitelor, pentru instituirea unei comunicări și a deschiderii spre universul de valori al celuilalt. Dezvoltarea schimburilor comerciale și multiplicarea legăturilor culturale și științifice dintre România și Ungaria sunt la un bun început. Relațiile majoritar-minoritar au cunoscut o evoluție relativ bună, instituționalizarea dialogului fiind vizibilă prin activitatea Uniunii Democratice a Maghiarilor din România în Parlament, prin participarea acestei formațiuni politice la guvernare în anii 1996–2000, semnarea unui acord cu Partidul Social Democrat care să asigure avantaje reciproce și să conserve o relație flexibilă între majoritatea românească și minoritatea maghiară.

În pofida aspectelor pozitive menționate, trebuie știut că pretențiile sunt mult mai mari comparativ cu ceea ce s-a realizat. Procesul de tranziție de la totalitarism la democrație a fost însoțit de escaladarea naționalismului, aspect vizibil în ambele țări și în cazul ambelor comunități. Atunci când discutăm situația unei minorități cu un număr impresionant – așa cum este cazul aceleia maghiare din România numărând 1,6 milioane de locuitori –, se cuvine să nuanțăm lucrurile. Politica recunoașterii culturale, lingvistice și a reprezentativității social-politice a minorității maghiare din România nu a atins cotele pe care le viza minoritatea și nici acelea proiectate de organisme europene internaționale. Sunt exemple destule care concură la admiterea unui asemenea punct de vedere. De exemplu, problema retrocedării bunurilor de patrimoniu aparținând cultelor catolic și reformato-calvin, școlilor și instituțiilor culturale; situația nesatisfăcătoare a liniilor de învățământ superior în limba maghiară în cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj; inexistența unor forme administrative bi- sau plurilingve în instituțiile diriguitoare din sistemul pre-universitar ori din acela universitar; manualele școlare care neglijează tradițiile cultural-istorice ale minorității, promovând o viziune etno-diferențialistă și etno-centrică asupra trecutului; marginalizarea ori ignorarea produselor culturale, a personalităților și a instituțiilor aparținând maghiarilor din România; promovarea personalului calificat în funcție de mărimea comunității maghiare din regiune sau oraș și nu în conexiune cu valoarea prestațiilor individuale, cu necesitățile economice, administrative sau sociale.

2. Controversele franco-germane au pornit în secolul al XIX-lea de la modul diferit de definire a identității naționale. În vreme ce cultura politică franceză a definit termenul de națiune prin *jus solis*, cultura politică germană a preferat pe acela de *jus sanguinis*. Ambele au folosit limba ca vehicul în aspirațiile lor politice. Doar că una a dezvoltat ideea de națiune civică, iar cealaltă ideea de națiune etnică. Prin urmare, preocuparea franceză pentru toți

cetățenii statului contravenea aceleia germane pentru etnografie și pentru diferențialism pe criterii culturale și de origine istorică. Conflictele armate de la 1870 și până în 1945 au ca substrat ideologic acest mod de a înțelege drepturile unuia sau altuia dintre cele două state-națiuni. Reconcilierea franco-germană de după al doilea război a presupus diminuarea „sâmburelui tare” al ambelor formule identitare. Renunțarea la elementele rigide de identificare colectivă și permisivitatea față de afirmarea Alsaciei și Lorenei ca regiuni cu identitate multiplă, respectiv de convergență, a făcut posibil un alt fel de educație: e vorba de aceea plurilingvă și multiculturală. Spațiile regionale în discuție au devenit ideale pentru promovarea dialogului transcultural și trans-național, ceea ce a fost benefic Franței, Germaniei, Europei în ansamblul său.

Există câteva asemănări între raporturile franco-germane și acelea româno-maghiare. Definirea identității probează un tip de aspecte relativ neglijate în studiile istorice și de teorie politică. Românii au preluat un mod de identificare colectivă aflat sub influența germană, preferând conceptul de etnic. Atenția acordată sensurilor etnografice ale ideii de națiune, sublinierea diferențialismului cultural în raport cu alteritățile de orice fel apropie în cazul românesc accepțiunea ideii de națiune de modelul german. De altfel, semnificațiile termenilor-cheie, *Popor* și *Volk*, trimit către înrudiri semantice, ambii purtând conotațiile lui *jus sanguinis*. Ungaria a practicat definirea identității proprii colectivității doar prin limbă și, începând cu perioada dualistă, prin cetățenie. Statul modern ungar recunoscuse dreptul la cetățenie tuturor locuitorilor săi, indiferent de cultul religios și de tradițiile locale ale unui grup. Cunoașterea limbii a fost unul dintre criteriile de bază în definirea sau autodefinirea identității naționale. Tendința asimilistă a domniei franceze e de recunoscut în politicile pedagogice gândite de administrația părții ungare a fostei monarhii dualiste. Ideea de identitate etnică pusă în discuție de guvernul Orbán de la Budapesta crează o confuzie, ea fiind susținută de un mănunchi de intelectuali care își întorc privirea spre modelul Gyula Szekfű din perioada interbelică.

Formularea legii statutului de maghiar de dincolo de frontierele Ungariei nu coincide tradițiilor culturii politice și civice maghiare care au făcut posibilă revoluția din 1956 și au contribuit la afirmarea de astăzi a standardelor economico-politice europene. Ea este o invenție artificială, în bună parte datorată intenției rezolvării chestiunii minorității maghiare din statele învecinate Ungariei prin mijlocirea unui concept familiar celorlalte identități colective din Europa Centrală și Est-Centrală. Preocupările unor reprezentanți ai diasporei maghiare pentru conceptul de etnic și respingerea ideii de națiune civică în înțelesul ei occidental (englez, francez, olandez) nu au drept scop înțelegerea modalităților ce concură la reconciliere. Spun aceasta cu atât mai apăsător cu cât exemplele istoriei recente (cazul iugoslav e între cele mai triste) demonstrează cât de periculoasă este aventura separatismului pe criterii etnice. România are la rândul ei nevoie să-și redefinească identitatea în funcție de aspirațiile prezentului. Europa în genere, dar mai ales Europa Centrală și de Sud-Est au avut enorm de pierdut în ultimii o sută de ani din radicalitatea auto-definirii lor în temeiul etno-culturalului. Pluralis-

mul politic, social și regional a fost împiedicat să se afirme în firescul său, fapt datorat în primul rând ideologiei etno-naționale. O adevărată reconciliere – aidoma modelului franco-german – va fi de dorit să fie înțeleasă în mod egal de ambele entități naționale, română și maghiară.

3. Dinamica relațiilor româno-maghiare presupune renunțarea la unele prerogative de tip național. Fără a le subestima importanța în sensul comunicării, limbile nu trebuie privite ca un semn profund distinct și nici ca un indiciu al organicismului comunitar propriu. Am în vedere totodată emanciparea de sub servituți ideologice care au marcat istoria și cultura secolului al XIX-lea, politica statului-națiune și a naționalităților, precum și sensul unilateral al termenului de cultură. O cuprindere teoretică – nu în ultimă instanță mă gândesc la folosirea conceptelor în consonanță cu datele concrete politice și în funcție de realitățile sociale și economice – va fi extrem de utilă în evitarea neînțelegerilor, respectiv a limbajelor paralele în relațiile bilaterale. Interesele comune ale României și Ungariei sunt reale și ele se referă la o nouă formă de coabitare în cadrul căreia încrederea va trebui să ia locul suspiciunii. Transnaționalul nu este o expresie abstractă, așa cum identitatea multiplă nu e o abstracție. Prin urmare, politica recunoașterii diferențelor generând societatea multiculturală nu va merge până la separații de ordin tribal. Plurilingvismul nu e nici el lipsit de rosturi. Regiunile cu o configurație culturală plurală vor facilita cunoașterea reciprocă, chiar interferențele de tot felul. Regiunile Banat, Transilvania, Partium și Sătmar au un patrimoniu multi- și, uneori, transcultural. Tocmai regiunile de frontieră sunt acelea care trebuie încurajate în dezvoltarea alternativei de gândire. Un asemenea adevăr nu e cazul să-l ocolim atunci când discutăm problema reconcilierii României și Ungariei. Actuala politică de integrare europeană este de neconceput în absența unei relații mature, flexibile și responsabile între două state și colectivități care nu numai că se învecinează, dar au interese majore ca în comun să-și creeze un spațiu al stabilității politice, economice și strategice.

4. Impedimentele sunt generate de oameni politici, dar și de întinse segmente sociale ale căror aspirații sunt limitate de o cunoaștere prea sumară a vecinului. Naționalismul este un factor pe cât de simplu de propagat și asimilat, pe atât de nociv în dinamica relațiilor dintre două state și două entități naționale. Sunt destule cazuri în care inconvenientele în raporturile româno-maghiare derivă din prejudecăți, din ignorarea celuilalt, din insuficiența ce face posibile complexe de superioritate sau acelea de inferioritate. Școala, presa, inteligența poartă o uriașă răspundere pentru abandonarea imaginii întunecate despre alterități. Tocmai pentru că astăzi avem cu mult mai multe mijloace de a ne informa, va fi important să revizuim acele referințe vetuste privindu-l pe celălalt. Dacă istoriei nu îi vom acorda mai mult decât statutul de disciplină științifică, iar dezbaterii momentelor tensionate ale trecutului nu îi vom conferi decât un sens rațional, vom câștiga un nou mod de înțelegere al lumii noastre. E vorba de contribuția la dobândirea reflexelor mentale transculturale. Pe ce se bazează acest mod de înțelegere? Pe deschidere și compromis. Mai mult, pe asumarea conștientă a valorilor celuilalt. Descope-

rirea reciprocă a calităților altuia în dauna sublinierii repetate a defectelor sale este dependentă de multiplicatorul cultural și de tipul de instrucție. Inițiativele ar fi de dorit să aparțină atât politicului, cât și societății civile. Refacerea țesutului social urban rămâne un deziderat, cu deosebire în cazul României. Cooperarea între instituțiile statului și asociațiile culturale, confesionale, profesionale este esențială, de ea depinzând în mare măsură regândirea și reorganizarea sistemului de învățământ. Alături de școală, presa scrisă și audio-vizuală ar urma să joace rolul pe care nu și l-a asumat nicicând, anume, de abandonare a discursului etno-centric în favoarea aceluia de cunoaștere reală. Rolul didactic, presărat cu idei iluministe nu trebuie nesocotit, mai cu seamă că raporturile româno-maghiare nu au beneficiat îndeajuns de pe urma principiilor raționale fondate în Europa secolului al XVIII-lea.

Relațiile româno-maghiare se află într-un moment de răscruce. Proiectele intelectuale și politice privind mutațiile în gândire și acțiune trebuie să fie la îndemâna acelor care decid. Modelul coabitării și cooperării franco-germane poate fi repetat în relația româno-maghiară. Ambele națiuni și Europa Central-Orientală în ansamblul său ar avea un câștig imens prin statuarea unui nou discurs, prin promovarea unor măsuri administrativ-politice acceptabile de-o parte și de cealaltă, prin negocierea chestiunilor ce ajută la reprezentarea intereselor comune.

Timișoara, 21 martie 2002

VÁLASZÚT ELŐTT A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK

Válaszok *A román–magyar párbeszéd intézményesítése* című körkérdésre:

1. A kommunizmus utáni időszak történetében bizonyos különbségek észlelhetők Románia és Magyarország között. Annak megfelelően, hogy a történelmi örökségek milyen különbségeket hoztak létre, különbözők voltak az elvárások is. Kulturális hagyományai lehetővé tették Magyarországnak számára, hogy előnyre tegyen szert a közigazgatás, a gazdasági fejlődés és egy valószínű társadalmi emancipáció terén. A régi birodalmi tapasztalatok és a társadalom politikai gondolkodásának érettsége – ami elsősorban a kommunista totalitarizmus ellenzékének kikristályosodásával vált nyilvánvalóvá – komoly szerepet játszott a két ország és a két nemzet közötti különbségek kialakulásában. A marxista ideológia és a baloldali mozgalmak lehetőségek voltak Magyarországon, Romániában azonban nem. Az 1956-os budapesti sztálinizmusellenes forradalom szorosan összefüggött a politikai gondolkodás történetének menetével. A háború utáni Magyarország nem kommunista baloldalnak érettségét valódi dimenziójában kell értékelni. Nem ez történt Romániában, ahol a sztálinizmus már az 50-es évektől kezdve karöltve haladt egy olyan nacionalizmussal, amelyből mindenekelőtt a marxizmus bírálata irtották ki. Románia a Szovjetunió által létrehozott szerkezeten belüli kommunizmus nemzeti függetlenségét választotta. Az 1956-os forradalom leverése után Magyarország egy sor, szovjetek által diktált kompromisszumot fogadott el, cserébe azonban megkapta a kis- és közép-magánvállalatok fejlődésének lehetőségét, a lehetőséget a jobb tudományos és technikai tájékozódásra, az elit viszonylag szabad mozgására a nyugati tudományos és kulturális körökben, a kortárs világirodalomból való több fordításra és a kapcsolatok intézményesítésére, ami az előző nemzedékektől örökölt értékcsomagot konzerválta. Olyan alap volt ez, amely lehetővé tette a régi és az új elitnek együttélését.

A két állam posztkommunista társadalmi-politikai formáját és gazdasági fejlődését csupán összehasonlítás útján lehet tárgyilagosan megítélni. Az, hogy Magyarország nemsokára integrálódik az európai közös piacba, míg Romániának várnia kell az integráció egy másik „hullámára”, olyan folyamatot jelent, amelyben az említett történelmi különbségek nem hagyhatók figyelmen kívül. Ezekkel magyarázható az is, hogy a román és a magyar társadalom elvárásai a posztkommunista időszakban különbözők voltak. Következésképpen a projektek nem voltak vagy nem lehettek mindig összeegyeztethetők.

Ami a többség-kisebbség viszonyát illeti, mindkét kulturális-nyelvi csoport sajátos szellemi értékeinek, sajátos jogrendi és politikai jogainak megfogalmazásával foglalkozott. A két fél egyet nem értésének alapját gyakran a közösségi önazonosság romantikus elmélete alkotta. Az állami politika szintjén az érdeklődés a totalitárius kormányzás felszámolása, a többpártrendszerű demokrácia kialakítása és az európai és euroatlanti nemzetek fölötti intéz-

ményekbe való integrálódás felé irányult. Az eszközök az ismereteik halmazától, a résztvevők számától, a neveléstől, a mozgósítástól és a régi rendszer szolgálmai alóli felszabadulási folyamat megértésétől függtek. Nem kevésbé az eredmények is. A lehetséges változások a politikai osztály akaratától, valamint egy olyan társadalmi szegmentum létezésétől függtek, amely képes legyen megújítani az államhatalmat és újjászervezni a közigazgatást. Ha a Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa számára viszonylag új, jelen pillanatban mind a román, mind a magyar kollektív emlékezet számára elsődleges viszonyítási alapot jelentő nemzeti gondolat szemszögéből vizsgáljuk a helyzetet, ebben a tekintetben is különbségeket és hasonlóságokat fogunk felfedezni.

Az 1996-os román–magyar alapszerződés fontos lépés a kétoldalú kapcsolatok javításában. Bebizonyította, hogy léteznek tartalékok a határhelyzetek meghaladására, a kommunikáció létrehozására és a másik értékei felé való nyitásra. Az árucserre fejlődése, valamint a kulturális és tudományos kapcsolatok bővülése Románia és Magyarország között pozitívnak számító kezdeti szakaszban van. A többségi-kisebbségi viszony aránylag jól fejlődött, a párbeszéd intézményesítése nyomon követhető az RMDSZ parlamenti tevékenységében, 1996–2000 közötti kormányzási szerepvállalásában, a Szociáldemokrata Párttal aláírt egyezményben, amely kölcsönös előnyöket biztosít a két alakulatnak, és biztosítja a rugalmas viszony fenntartását a többségi románság és a kisebbségi magyarság között.

E pozitív eredmények ellenére látnunk kell, hogy hozzájuk képest az elvárások sokkal nagyobbak. A totalitarizmusból a demokráciába való átmenet mindkét országban, mindkét közösség részéről a nacionalizmus felerősödésével járt. Amikor egy olyan nagyságrendű kisebbség helyzetéről beszélünk, mint amilyen az 1,6 millió romániai magyar közösség, akkor illik árnyalni a dolgokat. A romániai magyar kisebbség kulturális, nyelvi és szociálpolitikai jelentőségének elismertsége nem érte el sem a kisebbség elvárásainak, sem az európai nemzetközi szervek előírásainak szintjét. Éppen elég példa bizonyítja ezt az állítást. Például a katolikus és református egyházak, iskolák és kulturális intézmények javai visszaszolgáltatásának kérdése; a magyar nyelvű felsőoktatási rendszer elégtelensége a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen; a közép- és felsőoktatási rendszerben működő két- vagy többnyelvű adminisztrációs intézmények teljes hiánya; olyan tankönyvek, amelyek mellőzik a kisebbségek történeti-kulturális hagyományait, és a múltat etnikailag megosztó, etnocentrista módon értelmezik; a romániai magyarok kulturális termékeinek, személyiségeinek és intézményeinek peremre szorítása vagy mellőzése; a szakembereknek nem az egyéni teljesítmény, a gazdasági, közigazgatási vagy társadalmi szükségszerűség arányában való kiválasztása, hanem a térség vagy a helység magyar lakosságának nagysága szerint.

2. A 19. században a francia–német ellentétek alapja a nemzeti identitás különböző megítélése volt. A francia politikai kultúra a nemzet fogalmát a *jus solisszal*, a német pedig a *jus sanguinisszal* fejezte ki. Mindkettő a nyelvet használta fel politikai céljainak érvényesítéséhez. Csakhogy az egyik a *polgári nemzet* fogalmát fejlesztette ki, a másik az *etnikai nemzet* fogalmát.

Következésképpen, a franciák érdeklődése az állam valamennyi polgára iránt ellentmondott a németek érdeklődésének a népi, kulturális és történeti eredeten alapuló megkülönböztetésnek. Az 1870 és 1945 közötti katonai konfliktusok ideológiai hátterében a két nemzetállamban élő polgárok jogainak különböző értelmezési módja húzódik meg. A második világháború utáni francia–német megbékélés mindkét önazonossági képlet „kemény magjának” enyhülését feltételezte. A kollektív azonosság merev elemeiről való lemondás, valamint az Elzászhoz és Lotaringiához mint többidentitású, konvergens régióhoz való nyitottabb hozzáállás lehetővé tett egy másfajta, többnyelvűsége és multikulturalitáson alapuló nevelést. A két szóban forgó térség a transzkulturális és transznacionális párbeszéd ideális területévé alakult, amely mind Franciaországnak, mind Németországnak, mind pedig egészében véve Európának előnyére vált.

Létezik némi hasonlóság a francia–német és a román–magyar viszony között. Az identitás meghatározásának kérdése a történelmi és politikaelméleti kutatások viszonylag elhanyagolt szempontjaira mutat rá. A románok az etnikai fogalom választásával a német típusú kollektív azonossági formát vették át. A nemzet etnográfiai értelmezésére fordított figyelem, a kulturális különbözőség hangsúlyozása mindenfajta mássággal szemben a német mintájú nemzeti gondolathoz közelíti a román gondolkodást. Egyébként a *Popor* és a *Volk* kulcsfogalom szemantikai rokonságot sugall, mindkettő a *jus sanguinis* jelentéstartalmat hordozza. Magyarország saját közösségének azonosságát csupán a nyelvvel, a dualizmus korától kezdve pedig az állampolgársággal határozta meg. A modern magyar állam elismerte valamennyi lakosának állampolgársághoz való jogát, függetlenül annak vallási hovatartozásától és az adott csoport helyi hagyományaitól. A nyelv ismerete jelentette a nemzeti azonosság meghatározásának vagy önmeghatározásának egyik alapismérvét. A dualista monarchia magyar részének tanügyi politikájában felismerhetők a francia mintájú beolvasztó törekvések. A budapesti Orbán-kormány által vitára bocsátott etnikai identitás gondolata zavaró hatású, szorgalmazói olyan értelmiségiek egy csoportja, akik a két világháború közötti Szekfü-modellből ihletődnek.

A Magyarország határain túl élő magyarokra vonatkozó státustörvény megfogalmazása nem egyeztethető össze a magyar politikai és polgári kultúra ama hagyományaival, amelyek lehetővé tették az 1956-os forradalmat, és hozzájárultak a mai európai gazdasági-politikai szabványok elfogadásához. Olyan mesterséges találmány, amelynek elsődleges célja a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar kisebbségek helyzetének rendezése egy olyan fogalom segítségével, amely nem idegen Közép- és Kelet-Közép-Európa többi kollektív identitásától. A magyar diaszpóra egyes képviselőinek érdeklődése az etnikum fogalma iránt és a nyugati (angol, francia, holland) értelemben vett polgári nemzet eszméjének elvetése nem a megbékélés lehetőségeinek megértését tűzte ki célul. Ezt annál inkább merem hangsúlyozni, mert a közelmúlt történelmének példái (a jugoszláv eset egyike a legszomorúbbaknak) bebizonyították, hogy mennyire veszélyes az etnikai kritériumokra támaszkodó szeparatizmus kalandja. A maga részéről Romániának arra van

szüksége, hogy újradefiniálja önazonosságát a jelenkor elvárásainak függvényében. Európa általában, de különösképpen Közép- és Délkelet-Európa, rengeteget veszített az utóbbi száz évben etnokulturális önmeghatározásának radikalizmusa miatt. A politikai, társadalmi és regionális pluralizmus természetes kibontakozását meggátolta az etno-nemzeti ideológia. Egy igazi – a francia-német modellnek megfelelő – megbékélést egyenlő módon kellene megértenie mindkét nemzeti entitásnak, a románoknak és a magyaroknak.

3. A román–magyar kapcsolatok dinamikája az egyes nemzeti jellegű kiváltságokról való lemondást feltételezi. Anélkül hogy lebecsülnénk a nyelvek jelentőségét a kommunikációban, nem szabad sem alapvetően megkülönböztető jelként, sem saját közösségi szervezésünk mutatójaként értelmeznünk őket. Ugyanakkor tekintetbe veszem az ideológiai kiszolgáltatottságok alól való felszabadulást, kiszolgáltatottságok, melyek meghatározták a 19. század történetét és kultúráját, a nemzetállam és a nemzetiségek politikáját, valamint a kultúra fogalom egyoldalú értelmezését. Egy átfogó elméleti elemzés – gondolkodok itt nem utolsósorban a fogalmaknak a konkrét politikai adatokkal összhangban és a társadalmi és gazdasági realitások függvényében való használatára – fölöttébb hasznos lenne a félreértések elkerülése, valamint a párhuzamos nyelvezetek kiiktatása céljából a kétoldalú kapcsolatok terén. Románia és Magyarország érdekei valóban közösek, és ezek az érdekek az együttélésnek olyan új formáját kell létrehozni, amelyben a gyanakvás átadja helyét a bizalomnak. A *transzjetnika* fogalma nem elvont fogalom, mint ahogy a *többszörös identitás* sem pusztán absztrakció. Következésképpen a multikulturális társadalmat létrehozó különbségek elismerésén alapuló politika célja nem a törzsi szeparáció. A többnyelvűség sem értelmetlen. Azok a térségek, amelyekre kulturális többszínűség jellemző, elősegítik majd a kölcsönös megismerést, sőt az egymásra való kölcsönhatások különböző válfajainak kialakulását is. A Bánság, Erdély, Partium, Szatmár régiói multi- és néha transzkulturális örökséggel rendelkeznek. Éppen a határ menti térségek azok, amelyeket bátorítani kell az alternatív gondolkodás kialakításában. Ezt a tényt nem kerülhetjük meg, amikor a román–magyar megbékéléstől beszélünk. A jelenlegi európai integrációs politika nem képzelhető el két olyan állam, illetve közösség közötti érett, rugalmas és felelősségteljes kapcsolat nélkül, amelyben két állam nemcsak szomszédos egymással, hanem kölcsönösen érdeke fűződik ahhoz, hogy a másikkal együtt hozzon létre egy politikailag, gazdaságilag és stratégiailag stabil térséget.

4. Az akadályokat a politikusok hozzák létre, de széles társadalmi rétegek is, amelyeknek törekvéseit behatárolják a szomszédok túlságosan felszínes ismerete. Amilyen mértékben könnyű terjeszteni és befogadni a nacionalizmust, éppen olyan mértékben ártalmas az két állam és két nemzeti közösség viszonyának fejlődése szempontjából. A román–magyar kapcsolatok elégtelen volta sok esetben az előítéletekből, a másikkal szembeni közömböségből, olyan frusztrációkból táplálkozik, amelyek lehetővé teszik az alsóbbrendűségi-felsőbbrendűségi komplexusok kialakulását. Az iskolának, a sajtónak, az értelmiségnek hatalmas a felelőssége a mássággal szembeni sötét kép-

zetekkel való leszámolásban. Éppen mert ma sokkal nagyobbak a tájékozódási lehetőségeink, fontos újragondolnunk a mássággal kapcsolatos avított értékeinket. Ha majd a történelemnek nem tulajdonítunk nagyobb szerepet, mint ami egy tudományágnak kijár, és a múlt feszültséggel teli pillanatairól szóló vitáinkat csak a racionális értelem szempontjából ítéljük meg, akkor majd lehetőségünk lesz új módon közelíteni meg világunk jelenségeit. A transzkulturális gondolkodási reflexek elsajátításáról van szó. Mire épülhet ez a megértési mód? Nyitottságra és kompromisszumkézszségre. Mi több, a másik értékvilágának tudatos elsajátítására. A másik értékeinek kölcsönös felfedezése hibáinak ismételt hangsúlyozása kárára a kulturális szorzón és a képzés típusán múlik. Kívánatos lenne, hogy a kezdeményezés mind a politikum, mind pedig a civil társadalom részéről jöjjön. Továbbra is fennáll az igény, különösen Románia esetében, a társadalom urbánus jellegű szerkezetének újjáépítésére. Az állami intézmények és a kulturális, felekezeti és szakmai egyesületek közti közreműködés lényeges, nagymértékben ezen múlik az oktatási rendszer újragondolása és újjászervezése. Az iskola mellett az írott és az elektronikus sajtóra hárul az a szerep, amelyet eddig még soha nem vállalt fel, és pedig az, hogy a reális megismerés javára felhagyjon az etnocentrikus diskurzussal. Nem szabad lebecsülnünk a felvilágosodás eszméivel megtűzdelt nevelői szerepvállalást sem, különösen nem, mert a román–magyar kapcsolatok alakulásában nem volt kielégítő szerepük a 18. századi Európában kialakult racionális eszmerendszer elveinek.

A román–magyar kapcsolatok válaszút előtt állnak. A gondolkodási és cselekvési változásokat előidéző intellektuális és politikai projekteknek a döntéshozók keze ügyében kell lenniük. A francia–német együttélési és együttműködési modell megismételhető a román–magyar kapcsolatok esetében. Egy új diskurzus kialakítása, a mindkét részről elfogadható közigazgatási-politikai lépések megtétele, a közös érdekekre vonatkozó kérdések tárgyalás útján való rendezése hatalmas nyereség volna mindkét nemzet és egész Kelet-Közép-Európa szempontjából.

Temesvár, 2002. március 21.

ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS AT A TURNING POINT

Answers to the questions in the “Institutionalization of the Romanian-Hungarian Dialog” survey:

1. In post-communist history, some differences have been visible between Romania and Hungary. Expectations have been different against the inherited historical background that generated differences. The cultural traditions made it possible for Hungary to have an advantage in public administration, better economic development and genuine social emancipation. The old imperial heritage and the maturity of political thinking of the society, visible especially in the structuring of the opposition against the communist totalitarianism, had an important role in the emergence of differences between the two countries and nations. The Marxist ideology and the leftist movement were possible in Hungary, but not in Romania. The 1956 anti-Stalinist revolution in Budapest is closely related to this direction in political thought. The growing-up of the non-communist left in the post-war political life of Hungary must be understood in its true dimension. Not the same happened in Romania, where Stalinism was accompanied, ever since the '50s, by a type of nationalism from which, first of all, Marxist criticism had been locked out. Romania preferred a national independence of communism within the structure created by the USSR, while Hungary accepted a series of compromises imposed by the Soviets after the defeat of the 1956 revolution, benefiting, in exchange, from the chance of developing a small and medium-size private economy, from better scientific and technical information, from a relatively liberalized circulation of the elite in the western academic and cultural environments, from more translations from contemporary world literature and from institutionalized relations that preserved the set of values inherited from the previous generations. This was a background that allowed for the co-existence of the old and new elite.

The post-communist social-political assertion and economic development of the two states cannot be objectively understood in the absence of a comparative approach. The fact that Hungary will soon be integrated in the European community, and Romania has to wait for another ‘wave’ of integration indicates a state of facts in which the above-mentioned historical distinctions cannot be neglected. Hence, the expectations of the Romanian and the Hungarian societies have been different in the post-communist period. Consequently, the projects have not always been or could not always be compatible.

As concerns the relationship between the majority and the minorities, each cultural-linguistic group has been preoccupied with the assertion of their particular spiritual values, of their specific legal and political rights. Often, the disagreements between the two parties have been based on the

romantic theory of collective identity. At the level of state policy, interest was directed toward overcoming the totalitarian form of government, toward the consolidation of pluralist democracy and the integration in pan-national European and Euro-Atlantic structures. The means depended on the amount of information, the number of participants, on education, mobilization and the manner of understanding the process of emancipation from the servitudes of the old regime. The results were the same. Changes – as many as were possible – depended on the will of the political class and on the existence of a social segment that was capable of renewing the power of the state and of reorganizing administration. If we look at things from the perspective of the national idea, a recent idea for Central, Eastern and South-eastern Europe, which is still of top reference for the collective Romanian and Hungarian memory, we will notice that in this respect too, there are differences and similarities.

The Treaty of 1996 was a significant step for the improvement of bilateral relations. It demonstrated that there are resources to overcome the barriers, to establish communication and an opening up toward each other's universe of values. The economic, cultural, and scientific relations between Romania and Hungary are at a good beginning stage of their development. The relations between majority and minority have evolved relatively well, and the institutionalization of dialog is visible in the activity of the Democratic Alliance of Hungarians in Romania, through the participation of this political group in government between 1996–2000, in signing a protocol of agreement with the Social Democrat Party that will grant mutually advantageous conditions and preserve a flexible relation between the Romanian majority and the Hungarian minority.

Despite the positive aspects that I have mentioned, one must remember that the expectations are much higher than what has been achieved. The transition process from totalitarianism to democracy has been accompanied by the escalation of nationalism, which is visible in both countries and in both communities. When we discuss the situation of a minority of an impressive number – as is the case of the Hungarians in Romania, which means 1.6 million inhabitants – then we need to nuance things. The policy of recognizing cultural and linguistic rights, and the right to social-political representation of the Hungarian minority in Romania has not reached the level that the minority had expected, or the level that the international European bodies had projected. There are sufficient examples that can lead to the admission of such a standpoint. For instance, the issue of retrocession of goods belonging to the Catholic and Reformed-Calvinist Churches, schools and cultural institutions; the unsatisfactory situation of the Hungarian study line within the Babeş-Bolyai University of Cluj; the lack of bi- or pluri-linguistic administrative forms in the institutions that manage the pre-university or university education systems; the school textbooks that neglect the cultural-historical traditions of the minorities, promoting an ethno-differentiating and ethno-centric vision of the past; the marginaliza-

tion or ignorance of the cultural products, the personalities and institutions of the Hungarians in Romania; the promotion of qualified personnel depending on the size of the Hungarian community in the region or town, and not in connection with the value of individual performance, and economic, administrative or social needs.

2. The French-German controversy started in the 19th century from the different manner in which national identity was defined. While the French political culture defined the term of nation by *jus solis*, the German political culture preferred *jus sanguinis*. Both used language to circulate their political aspirations. Only, one developed the idea of civic nation, while the other the concept of ethnic nation. As a result, the preoccupation of the French for all the citizens of the country was in contradiction with the German preoccupation for ethnography and differentiation based on cultural and historical criteria. The armed conflicts from 1870 to 1945 were based, ideologically speaking, on this way of understanding the rights of one or the other of the nation-states. The French-German reconciliation after WWII relied on the reduction of the 'hard core' of both identity formulae. Giving up the rigid elements of collective identification and the permissiveness for the assertion of Alsace and Lorraine as regions with multiple identity, and of convergence, made it possible for a different kind of education to emerge: pluri-linguistic and multicultural. The regional spaces in discussion became ideal spots for the promotion of cross-cultural and transnational dialogue, which benefited France, Germany and Europe at the same time.

There are some similarities between the French-German and the Romanian-Hungarian relations. The definition of identity verifies some aspects that have been neglected in historical studies and in political theories. The Romanians took over the collective identification under the German influence, showing preference for the concept of ethnicity. The attention showed for the ethnographic senses of the idea of nation, the emphasis on cultural differences as related to almost any kind of otherness brings closer, in the case of Romania, the concept of nation to the German model. In fact, the meaning of the key terms, *popor* and *Volk* show semantic similarities, both having the connotation of *jus sanguinis*. Hungary used the definition of one's own collective identity only through language, and, beginning with the dualist period, through citizenship. The modern Hungarian state recognized the right to citizenship for all its inhabitants, regardless of their religion or the local traditions of a group. Knowledge of the language was one of the basic criteria in defining or self-defining national identity. The assimilationist tendency similar to the French can be recognized in the pedagogical policies developed by the administration of the Hungarian side in the old dualist monarchy. The idea of ethnic identity discussed by the Orbán government in Budapest leads to confusion; it gained the support of a few intellectuals who look back at the model of Gyula Szekfű in the period between the two world wars.

The formulation of the Hungarian Status Law for Hungarians living outside of Hungary does not coincide with the Hungarian traditions of political and civic culture which made it possible for the 1956 revolution to break out, and contributed to the assertion, today, of the European economic-political standards. It is an artificial invention, mostly due to the intention to resolve the issue of the Hungarian minority living in Hungary's neighbor states, through the mediation of a concept that is familiar to other collective identities in Central and East-Central Europe. The preoccupations of some representatives of the Hungarian Diaspora for the concept of ethnicity and the rejection of the idea of civic nation in its western (English, French, Dutch) sense do not aim to understand the means that lead to reconciliation. I will say this more emphatically because recent examples in history (the Yugoslav case is the saddest) demonstrate how dangerous the adventure of separatism by ethnic criteria is. Romania needs to redefine its identity in line with the aspirations of the present. Europe, in general, but especially Central and Southeastern Europe, have had a lot to lose in the last century from radical self-definition based on ethno-cultural terms. Political, social and regional pluralism was prevented from fully asserting itself, principally due to the ethno-national ideology. True reconciliation – like in the Franco-German case – will have to be understood equally by both the Romanian and the Hungarian national entities.

3. The dynamics of the Romanian-Hungarian relations means giving up some prerogatives of the national type. Without underestimating their importance in what concerns communication, languages must not be looked upon as a deeply distinctive sign or an indicator of one's own communitarian essence. I have in mind at the same time emancipation from the ideological servitudes that marked 19th-century history and culture, the politics of nation-states and of nationalities, as well as the unilateral sense of the term culture. A theoretical inclusion – and here I think of the use of concepts in consonance with concrete political data and depending on the social and economic reality – will be extremely useful to avoid misunderstanding and parallel languages in bilateral relations. The common interests of Romania and Hungary are real and they refer to a form of co-existence within which trust will replace suspicion. Trans-nationalism is not an abstract expression, just like multiple identity is not an abstraction. Consequently, the policy of admitting differences that generate the multicultural society will not go as far as tribal separation. Pluri-linguism is not lacking in meaning, either. The regions with a plural cultural configuration will facilitate reciprocal knowledge, even interferences of all types. The regions of Banat, Transylvania, Partium and Sătmar have a multicultural, and even trans-cultural patrimony. Especially the border regions are the ones that need to be encouraged to develop alternative thinking. Such a truth must not be avoided when we discuss the issue of reconciliation between Romania and Hungary. The current policy of European integration is unconceivable in the absence of a mature, flexible and responsible relation between two states and communities that

are not only neighbors, but also share major interests in developing a space of political, economic and strategic stability.

4. The impediments are generated by politicians, but also by large social segments whose aspirations are limited by too narrow knowledge of the neighbor. Nationalism is a factor that is easy to propagate and assimilate, and at the same time damaging to the dynamics of the relations between the two states and national entities. There have been numerous cases in which the inconveniences in the Romanian-Hungarian relations resulted from prejudices, from ignorance of one another, from insufficiency that allows the complex of superiority and that of inferiority to develop. The school, the press, and the intelligentsia bear a huge responsibility in erasing the dark image of otherness. Just because we have such diverse means of obtaining information today, it is important to revise these obsolete references about each other. If history is only granted the status of scientific discipline, and the debate of controversial moments of the past is done with reason, we will gain a new understanding of our world. I am talking about the contribution to gaining cross-cultural mental reflexes. What is this understanding based upon? Openness and compromise. Moreover, on conscientious assumption of the values of the other. The mutual discovery of each other's qualities to the detriment of the repeated emphasis of their flaws is tributary to the cultural replicator and the type of instruction. Initiatives should come from both the political and the civil society. Reconstructing the urban social tissue is an aspiration, especially in the case of Romania. Cooperation with state institutions and cultural, confessional and professional organizations is essential; this is the basis for rethinking and reorganizing the system of education. Besides school, the written and the audio-visual press would play the role they never took on, namely to abandon the ethnocentric discourse to the benefit of genuine knowledge. The role of education disseminating illuminist ideas must not be ignored, especially since the Romanian-Hungarian relations did not benefit enough from the rational principles founded in 18th-century Europe.

The Romanian-Hungarian relations are at a turning point. The intellectual and political projects regarding mutations in thinking and action must be made available to decision-makers. The model of French-German co-existence and cooperation can be applied to the Romanian-Hungarian relations. Both nations, as well as Central-eastern Europe in general would gain immensely from the emergence of a new discourse, from the promotion of administrative-political measures acceptable to both parties involved, from the negotiation of issues that help to represent the common interests.

Timișoara, March 21, 2002

Anton NICULESCU

**PENTRU O CONSOLIDARE
A RELAȚIILOR ROMÂNNO-MAGHIARE**

**A CÉL A ROMÁN-MAGYAR KAPCSOLATOK
KONSZOLIDÁLÁSA**

**FOR A CONSOLIDATION
OF ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS**

PENTRU O CONSOLIDARE A RELAȚIILOR ROMÂNNO-MAGHIARE

1. Ironia istoriei: pentru prima dată după multe decenii, Ungaria are un interes serios în a vâsli în aceeași luntre cu România. Altfel spus, Budapesta ar trebui să plătească un preț economic și politic foarte mare dacă România ar rămâne în afara NATO și a UE. Menționez că această afirmație ar fi valabilă și în cazul în care nu am ține cont de interesul comunității maghiare din Transilvania.

În ceea ce privește apropierea celor două popoare, în afară de cele câteva luni extrem de favorabile după schimbarea din '89, respectiv dincolo de declarațiile protocolare și de tratatele interstatuale, s-au făcut prea puțini pași serioși în acest sens.

2. Pe malul Dâmboviței, exemplul reconcilierii franco-germane este evocat mai mult ca un truc al politicii, decât ca o soluție de urmat. Este adevărat că din punct de vedere istoric e dificil să facem o paralelă, deoarece atât situația politică, cât și ponderea, influența internațională a țărilor în cauză aparțin unor categorii diferite.

Dacă însă pornim de la spiritul modelului franco-german, se poate imagina aplicarea lui în vederea calmării tensiunilor româno-maghiare. Pentru că în primul rând tinerii sunt cei care pot construi poduri durabile între cele două națiuni. Este însă nevoie de voință politică și de acțiune programatică.

3. După mine, relațiile româno-maghiare nu ar trebui revitalizate acum, ci consolidate pentru a deveni un proces de colaborare permanent, consistent, automat și ireversibil.

Pe de altă parte însă, privind cu ochiul unui bucureștean și/sau clujean, revigorarea relațiilor româno-maghiare – în primul rând a celor economice – are totuși o importanță aparte în acești ani. Pentru că acest tren UE este altfel decât va fi următorul! În plus, stațiile de destinație se schimbă și ele fundamental și în mare viteză.

4. Din păcate, la granița dintre România și Ungaria se află o imensă prăpastie din punctul de vedere al economiei, al infrastructurii și al mentalității. Pe de altă parte, cele două guverne încearcă să-și creeze capital politic din retorica naționalistă.

Dacă cele două țări ar face parte din aceleași structuri internaționale, dacă ar reprezenta valori europene identice, aceasta ar ajuta în mod esențial dezvoltarea relațiilor româno-maghiare. Prin urmare, orice inițiativă de integrare euroatlantică servește la accelerarea acestui proces.

A CÉL A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK KONSZOLIDÁLÁSA

1. A történelem fintora: Magyarországnak évtizedek óta először komoly érdeke fűződik ahhoz, hogy egy csónakban evezzen Romániával. Más szóval, Budapestnek nagyon nagy politikai és gazdasági árat kellene fizetnie, ha Románia a NATO-n és az Európai Uniótól kívül rekedne. Megjegyzem, ez akkor is érvényesülne, ha figyelmen kívül hagynánk az erdélyi magyar közösség érdekét.

Ami a két nép közeledését illeti, a '89-es fordulatot követő egy-két rendkívül kedvező hónapon kívül, illetve a protokollnyilatkozatokon és az államközi egyezményeken túl, igen kevés az ez irányú érdemi lépés.

2. A Dâmbovița-parton a francia–német történelmi megbékélés példáját inkább politikai megfontolásból emlegetik, és aligha gondolják komolyan, mint követendő megoldást. Igaz, történelmileg nehéz párhuzamot vonni, mivel mind a politikai helyzet, mind az illető országok súlya, nemzetközi befolyása más-más kategóriához sorolandó.

Szellemiségében viszont nem elképzelhetetlen a francia–német modell alkalmazása a román–magyar feszültségek oldására. Hiszen elsősorban a fiatalok építhetnek tartós hidakat a két nemzet között. Ehhez viszont politikai akarat és programszerű cselekvés szükségeltetik.

3. Szerintem a magyar–román viszonyt nem most kellene feléleszteni, hanem állandó, tartalmas, önműködő és visszafordíthatatlan együttműködési folyamattá kellene kovácsolni.

Viszont bukaresti és/vagy kolozsvári szemmel nézve, kiemelten fontos ezekben az években megerősíteni a román–magyar – mindenekelőtt gazdasági – kapcsolatokat. Hiszen ez az EU-vonat más, mint a következő lesz!; ráadásul a célállomások is alaposan és rohamosan megváltoznak.

4. Sajnos óriási gazdasági, infrastrukturális és mentalitásbeli szakadék tátong a román–magyar határon. Másrészt a két kormány politikai tőkét igyekszik kovácsolni a nacionalista retorikából.

Ha a két ország egyazon nemzetközi struktúrákhoz tartozna, európai értékeket képviselne, ez gyökeresen elősegítené a román–magyar kapcsolatok fejlődését. Következésképpen bármilyen euroatlanti integrációs kezdeményezés a folyamat gyorsulását szolgálja.

FOR A CONSOLIDATION OF ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

1. The irony of history: for the first time in decades, Hungary has a sound interest to row the same boat as Romania. In other words, Budapest must pay a very high economic and political price if Romania stays out of NATO and the EU. I would note that this statement is valid also if we did not take into account the interest of the Hungarian community in Transylvania.

As concerns the closer relations between the two peoples, except for the few extremely favorable months after the change in '89, and except for the protocol statements and interstate treaties, very few serious steps have been taken in this direction.

2. On the banks of the Dâmbovița, the example of the French-German reconciliation is evoked more as a political trick than a solution to be emulated. It is true that from the historical point of view, it is difficult to draw a parallel, because both the political situation and the weight of the international influence of the countries concerned belong to different categories.

But if we set off from the Franco-German spirit, its application can be imagined to calm the Romanian-Hungarian tensions. First of all, it is the youth that can build durable bridges between the two nations. For this, however, it is necessary to have political will and programmatic actions.

3. In my opinion, the current Romanian-Hungarian relations do not need reviving, but rather consolidating so that they become a permanent, consistent, automatic and irreversible process of collaboration.

On the other hand, though, looking at things through the eyes of a person living in Bucharest and/or Cluj, the revival of the Romanian-Hungarian relations – and first of all of the economic ones – has a special importance in these years. For the EU train of the present is different from that of the future. In addition, the destinations are changing fundamentally and rapidly.

4. Unfortunately, along the border between Romania and Hungary there is an immense precipice from the economic point of view, of the infrastructure and of mentalities. On the other hand, the two governments try to gain political capital from their nationalist rhetoric.

If the two countries were part of the same international structures, if they represented identical European values, this would help essentially the development of Romanian-Hungarian relations. As a consequence, any initiative of Euro-Atlantic integration serves the acceleration of this process.

Ioan-Aurel POP

DESPRE PRIETENIA ROMÂNNO-MAGHIARĂ

A ROMÁN-MAGYAR BARÁTSÁGRÓL

ABOUT THE ROMANIAN-HUNGARIAN FRIENDSHIP

DESPRE PRIETENIA ROMÂNNO-MAGHIARĂ

Răspunsuri la chestionar:

1. Firește că așteptările celor două națiuni în privința apropierei dintre ele, deși văzute în chip diferit, s-au realizat în oarecare măsură. Libera circulație a oamenilor și a ideilor, manifestările științifice, literare etc comune, colocviile, mesele rotunde, traducerile, schimburile de studenți, funcționarea centrelor culturale de la Budapesta și București și multe altele sunt fapte. Chiar dezbaterile din „Dilema” în jurul scrisorii lui G. M. Tamás mi s-a părut simptomatică. Poate că cele de mai sus nu ating profunzimile conștiinței publice din cele două țări, dar reprezintă ceva pe calea cunoașterii reciproce. În rest, clișeele naționale se mențin în cazul ambelor părți. În 1990, de exemplu, eram întrebat la Budapesta de către un coleg dacă românii erau gata să renunțe la teoriile romanizării și continuității, preamărite de comuniști. Sentimentele identitare naționale sunt puternice la ambele popoare, dar integrarea europeană a Ungariei și României este de natură să favorizeze apropierea dintre cele două națiuni.

2. Reconcilierea franco-germană a fost o experiență istorică reușită și a fost dată adesea ca exemplu și luată ca model. Această reconciliere a însemnat renunțarea, în plan politic în primul rând, la încărcătura emoțională a rivalității și conflictelor istorice dintre cele două națiuni, în favoarea unei atitudini pragmatice, constructive. Modelul rămâne de urmat ca principiu de români și de unguri, la nivelul guvernelor lor în primul rând, dar trebuie ținut seamă de particularitățile locale. Modelul este și stimulat: dacă Franța și Germania au reușit în linii mari, de ce nu ar reuși Ungaria și România?

3. Dinamica mai pronunțată a relațiilor româno-ungare se poate motiva prin numeroase argumente:

- vecinătatea directă a celor două țări;
- așezarea Ungariei spre Occident, în care tinde să se integreze și România;
- existența pe teritoriul României a circa 1,5 milioane de maghiari, de care se îngrijește și Ungaria;
- complementaritatea, până la un punct, a economiilor celor două țări;
- conviețuirea românilor și ungarilor pe un spațiu larg;
- experiențele istorice comune (dictaturi de dreapta și de stânga etc);
- strategii comune de integrare europeană etc.

4. Impedimentele țin mai ales de moștenirea istorică, de activitatea unor partide și grupări naționalist-șovine în cele două țări, de valorizarea excesivă a trecutului în politică, de cultivarea dezbinării în anumite cercuri din ambele țări etc.

Procesul apropierei se poate accelera prin diminuarea și eliminarea impedimentelor enumerate mai sus, prin eliminarea clișeelelor naționaliste, a

exceselor, a discriminării. Conștiința publică din Ungaria și România trebuie educată treptat, prin mass media, fundații, asociații, ONG-uri etc, în spiritul apropierii, al integrării europene, al valorilor europene comune.

*Prof. Univ. Dr. Ioan-Aurel Pop,
Membru corespondent al Academiei Române*

A ROMÁN–MAGYAR BARÁTSÁGRÓL

Feleletek a kérdőívre:

1. A két nemzet elvárásai az egymáshoz való közeledést illetően, bár mindkettő másként képzelel azt el, bizonyos mértékig, természetesen, megvalósultak. Az emberek szabad közlekedése és a gondolatok szabad áramlása, a közös tudományos, irodalmi stb. rendezvények, a kollokviumok, kerekasztal-beszélgetések, a fordítások, a diákcserek, a budapesti és a bukaresti kulturális központok működése és sok egyéb, tények. Még a Tamás Gáspár Miklós levele kapcsán a *Dilemában* lezajlott vitát is szimptomatikusnak vélem. Lehet, hogy a felsoroltak nem érintik a két ország közvéleményének mélyvonulatát, de valamit képviselnek a kölcsönös megismerés útján. Ami a többit illeti, a nemzeti klisék tovább működnek mindkét fél esetében. 1990-ben például Budapesten azt kérdezte egy kolléga, hogy a románok készek-e feladni a romanizáció és a kontinuitás – a kommunisták által oly nagyra tartott – elméletét. A nemzeti önazonossági érzések mindkét népnél erősek, de Magyarország és Románia európai integrációja természetesen hozzájárulhat a két nemzet egymáshoz való közeledéséhez.

2. A francia–német megbékélés sikeres történelmi kísérlet volt, gyakran említik példaként és tekintik modellnek. Ez a megbékélés a két nemzet közötti történelmi vetélkedések és összeütközések érzelmi töltetéről való – elsősorban politikai szintű – lemondást jelentette egy pragmatikus, építő jellegű hozzáállás javára. A modell elvileg követendő a románok és a magyarok számára, elsősorban kormányaik szintjén, de figyelembe kell venni a helyi sajátosságokat. A modell serkentő is: ha Franciaországnak és Németországnak nagy vonalakban sikerült, miért ne sikerülhetne Magyarországnak és Romániának is?

3. A román–magyar kapcsolatok fokozott dinamikáját számos érv támasztja alá:

- a két ország közvetlen szomszédsága;
- az, hogy Magyarország közelebb van Nyugathoz, amelybe Románia integrálódni igyekszik;
- a Románia területén élő mintegy másfél millió magyar, akivel Magyarország is törődik;
- a két ország gazdaságának bizonyos értelemben vett egymást kiegészítése;
- a románok és a magyarok nagy területeken való együttélése;
- a közös történelmi tapasztalatok (jobb- és baloldali diktatúrák stb.);
- a közös európai integrációs stratégiák stb.

4. Az akadályokat elsősorban a történelmi örökség, a két országban működő sovinszta-nacionalista pártok és csoportok tevékenysége, a múlt túlzott érvényesítése a politikában, a mindkét ország bizonyos köreiből érvényesülő széthúzás stb. jelentik. A közeledési folyamat gyorsítható a felsorolt

akadályok csökkentésével és elhárításával, a nacionalista klisék, a túlzások, a diszkrimináció kiiktatásával.

Magyarország és Románia közvéleményét fokozatosan a közeledés, az európai integráció, a közös európai értékek szellemében kell nevelni a média, az alapítványok, az egyesületek, az emberjogi szervezetek segítségével.

*Dr. Ioan-Aurel Pop egyetemi tanár,
a Román Akadémia levelező tagja*

ABOUT THE ROMANIAN-HUNGARIAN FRIENDSHIP

Answers to the questionnaire:

1. It is obvious that the expectations of the two nations concerning the development of closer relations, though seen differently, have been met to some extent. The free movement of people and ideas, the common scientific and literary events etc., colloquiums, round-table discussions, translations, student exchanges, the operation of cultural centers in Budapest and Bucharest and many others are facts. Even the debate in *Dilema* about the letter signed by G. M. Tamás seemed symptomatic to me. Maybe the above do not touch upon the depths of public awareness in the two countries, but they serve the purpose of mutual knowledge. Apart from this, the national clichés are preserved on both sides. In 1990, for instance, I was asked in Budapest by a colleague if the Romanians were ready to give up the theories of Romanization and continuity, which the communists thought so highly of. The feelings of national identity are strong in both peoples, but the European integration of Hungary and Romania are meant to favor the development of closer relations between the two nations.

2. The French-German reconciliation was a successful historical experience and it has often been used as an example and a model. This reconciliation meant making room, in the political field first of all, for pragmatic, constructive attitudes instead of emotionally-charged rivalry and historical conflicts. The model is to be followed as a principle by the Romanians and the Hungarians, at the level of governments in the first place, but the local particularities must also be taken into account. The model is stimulating: if France and Germany managed, broadly speaking, why wouldn't Hungary and Romania?

3. The more pronounced dynamics of Romanian-Hungarian relations can be argued for in several ways:

- The vicinity of the two countries;
- Hungary's position closer to the west, toward which Romania also tends to move;
- The existence on the territory of Romania of approximately 1.5 million Hungarians, whom Hungary is concerned about;
- The complementarity, up to a certain point, of the economies of the two countries;
- The co-existence of Romanians and Hungarians on a large territory;
- The common historical experiences (right- and left-wing dictatorships, etc.);
- Common strategies of European integration, etc.

4. The impediments are related more to the historical heritage, the activity of nationalist-chauvinistic parties or groups in both countries, the exces-

sive appeal to the past in politics, the cult of dissensions in certain circles in both countries, etc.

The process of development of closer relations can be accelerated by diminishing and eliminating the impediments mentioned above, by eliminating the nationalist clichés, the excesses, and discrimination. The public awareness in Hungary and Romania must be educated gradually, by the mass media, foundations, associations, NGOs, in the spirit of closeness, of European integration, and of common European values.

Professor Ion-Aurel Pop, Ph.D.

Corresponding member of the Romanian Academy

István RAIS WALLNER

POLITICUL CA OBSTACOL AL RECONCILIERII

A POLITIKUM MINT A MEGBÉKÉLÉS AKADÁLYA

POLITICS AS A BARRIER TO RECONCILIATION

POLITICUL CA OBSTACOL AL RECONCILIERII

Am primit scrisoarea dumneavoastră și trimit alăturat răspunsurile la întrebările puse.

1. După părerea mea, până în momentul de față îndeosebi politicul împiedică realizarea așteptărilor maghiarilor și românilor, ale Ungariei și României. S-ar putea ca aceste așteptări să fi fost exagerate încă din momentul nașterii lor, dacă luăm în considerare că dedesubturile schimbărilor anului 1989 în România nu sunt cunoscute nici până în ziua de azi, prin urmare nu putem ști cât de solidă a fost baza speranțelor de atunci.

Cu toate acestea, speranțele Ungariei poate că s-au realizat într-o măsură mai mare, deoarece acolo însăși schimbarea regimului a cunoscut mai puține obstacole, fiind caracterizată de o linie politică mult mai clară și mai univocă. Din această cauză, în ultimii 12 ani conducerea de la Budapesta a știut mult mai precis ce obstacole are, iar luptele interne din Ungaria au influențat problemele de această natură mai mult la modul superficial. În schimb, în România nici până astăzi nu s-a clarificat, nici măcar la nivelul conducerii de la București, dacă apropierea este o chestiune conjuncturală, dacă necesită o atitudine pragmatică, sau ar fi nevoie mai degrabă de o reglementare a situației pe termen lung, într-o manieră aproape definitivă. Bătăliile politice de la noi influențează în mare măsură și atitudinea față de problema amintită. În momentul actual, măsurile luate în acest sens de către putere demonstrează că pașii făcuți în direcția apropierii sunt călăuziți de un interes bine perceput, deși și acești pași sunt vizibili mai mult la nivelul diplomației.

2. Reconcilierea franco-germană este în opinia mea un model consistent deși, în cursul ultimilor ani, ea a devenit supradimensionată. Asta s-a întâmplat datorită faptului că a fost folosită ca o analogie pentru conflictele care au apărut în alte zone (și eventuala aplanare a acestora). Este evident că reconcilierea franco-germană are un suport istoric, și chiar cauze care rezidă în mentalitatea oamenilor.

Cred că această analogie este prea puțin adaptabilă relațiilor între Ungaria și România, legăturilor între maghiari și români. Cauza acestui fapt este contextul diferit al exemplului istoric, față de cel al sistemului de relații înfățișat în cadrul întrebării dumneavoastră.

3. Este un fapt evident că dinamizarea relațiilor constituie un interes vital pentru România în momentul actual, pe când pentru Ungaria este mai degrabă un obiectiv strategic. Șansele Bucureștiului pentru integrarea în Uniunea Europeană și în NATO pot crește în mod substanțial în cazul în care se apucă în sfârșit de reglementarea – sau chiar de cultivarea – relațiilor, cu hotărâre și cu o perspectivă pe termen lung. Cred că acest lucru este în primul rând un interes economic și politic, care, dacă va avea succes, va putea genera efecte pozitive

și la nivelului vieții cotidiene, într-o măsură perceptibilă și de către simplitii cetățeni.

4. Așa cum am precizat și mai sus, opinia mea este că obstacolul primordial în calea dezvoltării mai ferme și mai consistente a relațiilor româno-maghiare este lipsa de voință politică ce se manifestă la nivelul conducerii de la București. Accelerarea procesului de reglementare ar putea fi ajutată dacă elita politică din România ar renunța la politica jocului dublu, iar în locul retoricii naționaliste, de care face uz din când în când, s-ar sprijini pe o linie politică de tip european. Bineînțeles, acest lucru presupune o strategie specială în situația actuală, este importantă reeducarea treptată a maselor populare, reșezarea lor pe modul de gândire european înlocuind declarațiile simple. Realizarea unei asemenea strategii implică, în mod evident, unele sacrificii din partea elitei politice, și poate acesta este obstacolul în calea reglementării. Din partea maghiarilor ar fi important ca ocrotirea comunităților maghiare dispersate, evocată mai mult din motive electorale, să dobândească un conținut real.

A POLITIKUM MINT A MEGBÉKÉLÉS AKADÁLYA

Megkaptam kedves levelüket, mellékelve küldöm a feltett kérdésekre adott válaszokat.

1. Véleményem szerint mind a mai napig főként a politikum akadályozza azt, hogy teljesüljenek a magyarok és a románok, Magyarország és Románia várakozásai. E várakozások akár túlzóak is lehetnek már megszületésük pillanatában, ha figyelembe vesszük, hogy az 1989-es romániai változások háttere a mai napig nem ismert, nem tudható tehát, hogy szilárd talajon álltak-e az akkori remények.

Mindazonáltal Magyarország reményei talán nagyobb mértékben teljesültek, hiszen ott a rendszerváltás is zökkenőmentesebben zajlott, világosabb, egyértelműbb politikai vonalvezetés jellemezte. Ebből eredően az eltelt 12 év során a budapesti vezetés pontosabban tudta, milyen célokat követ, s az ottani belharcok is inkább csak felszínesen befolyásolták az ilyen jellegű ügyeket. Romániában ezzel szemben a mai napig nem tisztázott még a bukaresti vezetés szintjén sem, hogy konjunkturális kérdés-e a közeledés, pragmatikusan kell-e hozzáállni, vagy inkább hosszabb távú, már-már végleges rendezésre lenne-e szükség. A politikai csatározások itthon nagyban befolyásolják a szóban forgó kérdéshez való hozzáállást is. Jelenleg a hatalom intézkedései ilyen tekintetben azt mutatják, hogy jól felfogott érdek vezérli a közeledésre irányuló lépéseket, bár ezek is inkább a diplomácia terén érhetőek csak tetten.

2. A francia–német megbékélés meglátásom szerint tartalommal bír ugyan, ám az utóbbi évek során túldimenzionálttá vált. Éppen azért történt ez így, mert más régiókban tetten érhető konfliktusok (és azok esetleges elsimítása) analógiájaként használták. Egyértelmű, hogy a francia–német megbékélésnek van történelmi háttere, sőt mentalitásbeli okai is felfedezhetőek.

Úgy vélem, Magyarország és Románia viszonyára, a magyarok és románok kapcsolatára mindez csak kevésbé alkalmazható. Azért van ez így, mert a történelmi példa más kontextusú, mint az Önök kérdésében taglalt kapcsolatrendszer.

3. Egyértelmű, hogy jelen pillanatban Romániának létérdeke, Magyarországnak pedig inkább stratégiai célja a viszony dinamikusabbá tétele. Bukarest európai uniós és NATO-integrációs esélyei kifejezetten nőhetnek abban az esetben, ha végre határozottan és hosszú távra szólóan nekilát a kapcsolatok rendezésének, mi több, ápolásának. Úgy gondolom, elsősorban gazdasági és politikai érdek ez, ha sikerre vihető, akkor a mindennapok szintjén, az átlagpolgár számára is érzékelhető pozitív vonzatai lehetnek.

4. Mint fentebb is jeleztem, álláspontom szerint a magyar–román kapcsolatok határozottabb és tartalmasabb fejlődésének útjában főként a bukaresti irányítás terén tapasztalható politikai akarat hiánya áll. A rendezési folyamat gyorsulását az segíthetné, ha a romániai politikai elit felhagyna a Janus-arcú

politizálással, a nacionalizmus időnként kijátszott kártyája helyett éppen arra építené támogatottságát, hogy európeér vonalvezetést követne. Ehhez természetesen külön stratégiára van szükség jelen helyzetben, fontos a néptömegek lassú átnevelése, az egyszerűbb deklarációk helyett az európai gondolkodásra való átállítása. Egy ilyen stratégia megvalósítása nyilván áldozatokat követel a politikai elit részéről, s talán ez áll a rendezés útjában. Magyar részről fontos lenne, hogy a jórészt választási célokból hangoztatott szórványmagarság-védelmet igazi tartalommal töltsék meg.

POLITICS AS A BARRIER TO RECONCILIATION

Here are my answers to the questions in your letter.

1. In my opinion, up to the present, the political aspect has been the major hindrance to the achievement of the expectations of Hungarians and Romanians, of Hungary and Romania. Maybe these expectations were exaggerated at the time of their birth, if we take into account that the underlying truth about the changes in Romania in 1989 is not known to this day, therefore we do not know how solid the basis of expectations was back then.

Nevertheless, the hopes of Hungary may have been fulfilled to a larger extent, because there the change of regime met fewer obstacles, being characterized by a much clearer and more articulate political line. For this reason, in the last 12 years the leaders in Budapest have known better the obstacles in front of them, and the internal fights in Hungary influenced these problems at a much more superficial level. However, in Romania, it has not been clarified to this day, not even for the leaders in Bucharest, whether the closeness is a matter of context, whether it needs a pragmatic attitude, or whether a long-term regulation of the situation would be needed, in an almost definitive manner. The political fights in our country influence to a great extent the attitude toward this issue. At present, the measures taken to this end by those in power demonstrate that the steps taken toward closeness are driven by a well-perceived interest, though they are more visible at the level of diplomacy.

2. The French-German reconciliation in my opinion is a consistent model, but in the last years it has become over-sized. This has happened due to the fact that it was used as an analogy for the conflicts in other regions (or for the resolution of these conflicts). It is obvious that the French-German reconciliation has a historical support, moreover, its causes can be observed to reside in the mentalities of the people.

I think this analogy is too little adaptable to the relations between Hungary and Romania, or to the relations between Hungarians and Romanians. The cause is the different context of the historical example, as compared to the system of relations described in the frame of your question.

3. It is obvious that the more dynamic relations are of vital interest for Romania at present, while for Hungary this is more of a strategic objective. The chances of Bucharest to integrate in the European union and NATO can increase substantially if they set down to regulating – or even maintaining – relations, with determination and with a mind set on the long term. I believe this is primarily of economic and political interest, and if successful, it will be able to generate positive outcomes at the level of everyday life, in a perceptible manner even for common citizens.

4. As I pointed out above, in my opinion the major obstacle to the more determined and more consistent development of Romanian-Hungarian rela-

tions is the lack of political will which is shown by the leaders in Bucharest. The acceleration of the process of regulation could be supported if the Romanian political elite gave up the double game, and instead of nationalist rhetoric, which they resort to from time to time, they relied on a European political line. Of course, this means a special strategy for the time being, the gradual re-education of the masses is also necessary, and the shift from simple declarations to the European way of thinking. The fulfillment of such a strategy obviously requires some sacrifices of the political elite, and maybe this is the obstacle to regulations. On the part of the Hungarians, it would be important to genuinely want to protect the Hungarian communities, which are more often mentioned for electoral reasons.

József SOMAI

DESPRE NECESITATEA AUTOCUNOAȘTERII NAȚIONALE

A NEMZETI ÖNISMERET SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

ABOUT THE NEED FOR NATIONAL SELF-AWARENESS

DESPRE NECESITATEA AUTOCUNOAȘTERII NAȚIONALE

Vă cer scuze pentru întârziere, dar abia acum am găsit timp să răspund la întrebările dumneavoastră, ceea ce fac cu plăcere pentru cauză și în semn de respect pentru dumneavoastră.

Cele patru întrebări au multe elemente comune, dar încerc și eu să răspund separat la chestiunile într-adevăr foarte importante.

1. În istorie există mari evenimente, dar există și mișcări lente, care se consumă de-a lungul anilor. În ceea ce privește apropierea româno-maghiară, după trecerea a 12 ani, ambele fenomene sunt prezente, deci analiza este justificată. Cu doisprezece ani în urmă, pentru maghiarii din România, marea schimbare s-a petrecut într-adevăr, dat fiind că timp de 80 de ani au avut de suportat toată povara destinului minoritar (limitarea utilizării limbii, pierderea averii, excluziune, acuzația de vinovăție etc). În urma schimbării – în primul rând o dată cu asumarea democrației de tip occidental de către politica românească –, pe plan politic și principial în totalitatea sa (practic doar în parte), factorul politic maghiar din România s-a ridicat la rang egal cu toți ceilalți factori politici din România, astfel încât astăzi maghiarimea (UDMR) poartă stindardul cauzei aderării României la NATO și la UE. În același timp a putut începe reconstruirea societății civile maghiare complet demolate, a cărei evoluție arată până în ziua de azi o dinamică favorabilă. Toate acestea trebuie să fie considerate ca o mare schimbare istorică. Perioada mișcărilor lente este într-adevăr prea lentă. Acest proces reținut, frânat, nu are însă (numai) cauze interne, el este o moștenire a gândirii postcomuniste. Conștiința îmbibată de naționalismul extremist a împiedicat voința politică pentru realizarea unor reforme rapide și ferme, precum și pentru validarea exigențelor minoritare, lucru firesc într-o democrație autentică. Orice încercare de a aplica drepturile minoritare a fost (și este) calificată de o bună parte a societății românești, dar mai ales a scenei politice, drept o provocare dușmănoasă, și este greu de recunoscut, pe de altă parte, că această mentalitate pusă și în practică dă dovadă de o cultură a democrației foarte redusă. Autocunoașterea națională cuprinde multe aspecte, de care toate națiunile trebuie să țină cont, altfel conștiința națională dirijată pe o cale greșită duce la o construire greșită a viitorului și poate cauza țării daune materiale și spirituale foarte grave.

În privința așteptărilor, partea română poate vorbi în orice caz de „rezultate” (?), căci în ce privește încetinirea îndeplinirii revendicărilor minoritare, la nivelul organelor abilitate există un cvasi consens politic. Ca un exemplu, în chestiunea universității maghiare de sine stătătoare, consensul părții române stăvilește dezvoltarea spirituală a comunității maghiare din România, limitând pregătirea intelectualilor – deja de doisprezece ani încoace – la circa 4% în loc de 7%, cu toate că o instruire proporțională nu ar face decât

să servească progresul României. (Pentru România, pierderea culturii și mentalității săsești este de asemenea o pagubă indiscutabilă, care nu poate fi urmată decât de o altă pierdere, iar aceasta ține iarăși de problematica auto-cunoașterii eronate). Deocamdată, singurele acțiuni pozitive, singurele rezultate în chestiunea minoritară s-au născut în urma unor pași făcuți spre Europa doar datorită anumitor constrângeri, însă continuă să lipsească voința care ar dovedi toleranța românească atât de des evocată.

Reconcilierea franco-germană ar putea avea un efect pozitiv asupra evoluției relațiilor româno-maghiare, însă, în situația noastră geografică și istorică diferită, problema se pune altfel. În Transilvania, toleranța între cele două popoare are un trecut destul de îndelungat. Nu Transilvania este cea care cântă pe strunele intoleranței, pentru că centrul ideologic al naționalismului este Bucureștiul, iar primarul Clujului nu este decât un ghimpe care ar putea fi eradicat oricând dacă ar exista voință politică și gândire europeană. Naționalismul este mai degrabă un mijloc pentru a rămâne pe paleta politică – din păcate, cu ocazia alegerilor se mai înregistrează încă o infecție naționalistă extremistă de 15–20%. Cheia evoluției relațiilor româno-maghiare poate fi în viitor rezolvarea problemelor fundamentale ale minorității maghiare, în primul rând cu privire la dezvoltarea învățământului într-o direcție care să facă posibilă atingerea standardelor cantitative și calitative din România, iar mai târziu a celor europene. Pentru aceasta, este inevitabil să se creeze autonomia culturală și personală garantată prin lege. Starea și sentimentul de aservire degradează orice minoritate, deci și pe cea maghiară, la statutul de cetățeni de rangul doi, iar acest fapt atrage după sine frânarea și conservarea la un nivel scăzut a dezvoltării economice și culturale a zonei vestice a României. Acesta nu poate fi un interes al României, pentru că nu înseamnă decât un fals patriotism cu vederi înguste.

Eu aș elimina expresia *reconciliere* din terminologia acestei chestiuni, în privința României, deoarece aici nu este vorba de regândirea conviețuirii după război (ca în cazul francezilor și nemților). Prin urmare nu avem de ce să aprofundăm ceva ce nu este prezent atât de adânc în colaborarea multiseculară între români, maghiari și sași.

2. În cadrul transformărilor geopolitice la care ne putem aștepta, primirea României în NATO se dovedește a fi un factor politic foarte important pentru ambele părți. Pentru Ungaria este un interes național fundamental ca țările vecine să devină membre ale NATO, în special România, având în vedere că aici trăiesc aproape jumătate din maghiarii rămași în afara hotarelor. Atitudinea fermă a conducerii politice din Ungaria în această chestiune are o importanță decisivă în cadrul relațiilor bune dezvoltate între cele două țări în ultima vreme. Înțelegerea româno-maghiară în problema legii statutului (dar și în alte probleme) la sfârșitul lui decembrie 2001 – din punctul de vedere al politicii de actualitate – își are sursele în aceste relații, cu toate că, înainte, legăturile celor două țări au fost dominate de o tensiune destul de mare. Această înțelegere a demonstrat că provocarea tensiunii în legătură cu legea statutului reprezintă un comportament politic artificial în direcția elec-

toratului, o dovadă în plus fiind faptul că acele condiții puse de partea română nu s-au referit la conținutul legii, ele au fost pur formale, ca de exemplu: legitimația să nu fie eliberată în România, cei îndreptățiți să le ridice în Ungaria, birourile să nu aibă decât un caracter informativ etc. Soarta României însă va fi puternic influențată pe termen lung, în sens pozitiv sau negativ, de aderarea sau neaderarea la NATO. Tot aici poate fi raportată și coaliția parlamentară între PSD și UDMR, care conține condiții relativ favorabile, cu toate că aceasta a fost de mult supradimensionată de faptul coalizării la nivel județean. Îndeplinirea condițiilor coaliției poate determina pe termen lung colaborarea în sens pozitiv a celor două țări și popoare, din care ambele părți, dar și securitatea internațională nu au decât de câștigat. Neîndeplinirea condițiilor promite pericole imprevizibile. Rezilierea coaliției poate fi fatală pentru partea română în perspectiva aderării la NATO, pentru că deteriorarea relațiilor româno-maghiare înseamnă amânarea admiterii. Guvernul va face totul pentru a menține coaliția cel puțin până la întâlnirea la vârf de la Praga. În privința acelor condiții pe care nu le va putea îndeplini până atunci – chestiunile cele mai grave fiind înființarea la Universitate a facultăților de sine stătătoare din toamnă, respectiv aprobarea legii retrocedării imobilelor, după negocierile cu bisericile –, guvernul le va amâna și va face promisiuni, punând astfel UDMR într-o situație foarte dificilă în fața propriului electorat și a societății românești. Guvernul nu va rezilia coaliția, pentru că aceasta ar fi o încercare sinucigașă din punctul de vedere al politicii externe – iar UDMR nu va putea rezilia coaliția, deoarece nu poate să-și asume acuzația de a fi vinovată pentru respingerea admiterii, chiar dacă acest lucru poate să ducă la o pierdere a credibilității interne pentru conducerea actuală, aceasta însă poate avea încredere în structura internă puternică deja formată. Coaliția va rămâne deci, numai chestiunile fundamentale ale maghiarimii vor rămâne în continuare la nivelul de plutire. Ne-am obișnuit deja cu oscilația relațiilor româno-maghiare, aceste relații au însă o constantă: situația istorică și geopolitică a maghiarilor din Transilvania, care dirijează ambele părți în direcția colaborării sub o formă oarecare.

3. În cazul impedimentelor privitoare la relațiile româno-maghiare ar trebui să analizăm separat tipurile de relații, deoarece situația este diferită în domeniul legăturilor politice, economice sau culturale.

Relațiile politice sunt conjuncturale în funcție de evenimentele politice interne ale celor două țări, respectiv de evenimentele internaționale, devinând în direcția bună sau rea în funcție de percepția lungimilor de undă ale acestora. Cele petrecute în acești doisprezece ani – ne gândim aici la evenimentele de la Târgu Mureș, la rezistența în cazul ambasadei, la disputa în jurul drapelului și stemei, la naționalismul extremist amplificat în perioade electorale, la vehemența de la început în ceea ce privește legea statutului etc – au făcut ca relațiile să devină oscilante. Conjunctura favorabilă de astăzi este determinată de doi factori fundamentali: primul este aderarea Ungariei la NATO și promisiunea fermă că partea ungară va oferi un sprijin necondiționat în favoarea admiterii României, iar celălalt este chestiunea vitală a mino-

rității maghiare din România, pentru care guvernul actual al Ungariei și-a asumat responsabilitatea prin constituție. În primul caz ar trebui, poate, să vedem dacă nu s-a creat pur și simplu o situație conjuncturală limitată în timp, dat fiind că statutul de membru NATO al ambelor țări și alinierea la UE care se poate deduce din acest statut, poate încheia o perioadă plină de tensiuni de aproape un secol. Pentru România, ratarea acestei situații favorabile ar fi o sinucidere, iar Ungaria ar avea de pierdut atât din punctul de vedere al minorității numeroase, cât și din cel al securității în vecinătate. Pornind de la considerente politice, România va fi capabilă de o nouă mare „aventură” favorabilă numai dacă, în paralel cu realizarea reformelor, va reuși să „defunarizeze” urgent țara, deoarece atâta timp cât pe zidul hotelului Biasini acea enormitate defăimătoare (măcelărirea a 40 mii de români) poate propaga o acuzație falsă cu complicitatea instituțiilor publice ale puterii, România merită oare să fie admisă? Dezvoltarea autocunoașterii românilor este în stadiu incipient, pentru că subiectivismul național a reușit timp de decenii să infiltreze în conștiințe vinovăția altor popoare, iar educația publică suportă această situație cu neutralitate și astăzi, fără să ajungă până la iertarea holocaustului, și fără să putem zări măcar la orizont un răspuns la întrebarea de ce a rămas în urmă cu 10-20 (?) de ani nivelul de viață al românilor și maghiarilor din Transilvania față de nivelul aceluiași popor de care au fost rușiți prin decizii politice, deși, de-a lungul secolului XX, toate deciziile marilor puteri pentru dezvoltarea acestei zone au fost cât se poate de favorabile României.

În domeniul relațiilor economice nu se poate observa acea oscilație care s-a manifestat în domeniul politicului, dat fiind că volumul circulației de mărfuri crește neconținut din 1990 încolo, ba mai mult, însăși dinamica creșterii arată o ameliorare în ultima vreme. Ambele părți sunt interesate de pătrunderea capitalului maghiar – în cadrul căruia ponderea majoritară o reprezintă întreprinderile mixte – pentru că tehnologiile de producție avansate, serviciile de nivel mai ridicat contribuie la dezvoltarea economiei naționale a României, în timp ce pentru partea maghiară se deschide o excelență piață liberă a capitalului. Situația de vecinătate are un efect decisiv asupra relațiilor economice, mai mult decât relațiile politice, deoarece în afară de plasarea reciprocă a capitalului, cele două zone sunt legate organic din punctul de vedere al economiei mediului, al turismului și al utilizării forțelor de muncă, la care se adaugă colaborarea în continuă expansiune în domeniul economiei regionale, care trece peste hotare și este bine văzută de către UE. Totuși, această colaborare este încă frânată de dezvoltarea labilă a economiei românești și de temerile actorilor economici legate de siguranța capitalului lor: cu toate acestea, orientarea României spre NATO și UE face și mai dinamic sistemul de relații economice în creștere, pentru care naționalismul extremist militant poate fi dăunător, dar nu îl poate influența în mod decisiv.

În schimb, sistemul relațiilor culturale este determinat aproape în exclusivitate de aspectele etnice. Cultura maghiară din Transilvania, mai cu seamă învățământul, instruirea, dar și cercetarea, arta, păstrarea tradițiilor, ar fi într-o situație inimaginabil de grea fără ajutorul statului maghiar. În momen-

tul actual, în viziunea marilor procese internaționale, este un anacronism de neînțeles faptul că societatea românească, deși dorește și aspiră la democrația occidentală, nu are suficientă voință politică pentru a înființa o universitate autonomă pentru unul dintre marile grupuri etnice ale țării, și să acorde sprijinul cuvenit contribuabilului pentru dezvoltarea instituțiilor sale culturale din forțe proprii. Pentru că progresul depinde de mulțimea spiritelor cultivate.

4. Cred că răspunsurile de mai sus au relevat care sunt impedimentele, precum și căile de urmat. Concluzia finală este în orice caz că dependența de celălalt a ambelor popoare ne obligă la o conlucrare pe termen lung.

A NEMZETI ÖNISMERET SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

Elnézésüket kérem a késésért, azonban csupán most fért az időmbe, hogy választ adjak a kérdéseikre, amit nagyon szívesen teszek az ügyért és az Önökkel szembeni tisztelet jeléül.

A négy kérdésben nagyon sok közös elem van, azonban én is megpróbállok külön-külön válaszolni a valóban igen fontos kérdésekre.

1. A történelemben vannak nagy fordulatok (események), de vannak éveket emésztő lassú elmozdulások is. A román–magyar közeledés kérdésében 12 év múltával mindkét jelenség jelen van, tehát joggal elemezhetjük. Tizenkét évvel ezelőtt a romániai magyarság számára valóban beállt a nagy változás, hiszen 80 évig a kisebbségi sors minden súlya a nyakába zúdult (nyelvhasználat korlátozása, vagyonvesztés, kirekesztés, bűnösségi vád stb.). A változás nyomán, elsősorban a romániai politikumnak a nyugati demokrácia vállalásával, politikai síkon, elvben egészében (gyakorlatban még sérülten), a romániai magyar politikum egyenlő rangra emelkedett minden más romániai politikai tényezővel, olyanira, hogy ma a magyarság (az RMDSZ) Románia zászlóvivője a NATO- és EU-csatlakozásának ügyében. Ugyanakkor elkezdődhetett a teljesen leépített magyar civil társadalom újraépítése, amely napjainkig fejlődésében kedvező dinamikát mutat. Mindezt nagy történelmi változásnak kell tekintenünk. A lassú elmozdulások időszaka valóban túl lassú. Ennek a visszafogott, fékezett folyamatnak azonban nem/nemcsak belső tartalmi okai vannak, hanem posztkommunista gondolkodás öröksége. A szélsőséges nacionalizmussal átítatott tudat meggátolta a politikai akaratot a gyors, határozott reformok megvalósítására és a kisebbségi igényeknek egy polgári demokráciában természetes jogérvényesítésére. Bármilyen kisebbségi jogérvényesítési próbálkozás a román társadalom, de főleg a politikum jó részére ellenséges kihívásnak minősült/minősül, s nehéz beismerni, hogy ez a gyakorlatban is érvényesített felfogás viszont igen alacsony demokráciakultúrára vall. A nemzeti önismerethez sok minden tartozik, amivel minden nemzetnek számolnia kell, különben tévútra vezetett nemzeti önismertet, tévutas jövőformálást eredményez, s igen súlyos anyagi és szellemi károsodást okozhat az országnak.

Az elvárások tekintetében a román fél mindenképpen beszélhet „eredményekről” (?), mivel a kisebbségi igények teljesítésének lassításában majdnem politikai konszenzus van az illetékességi szinteken. Például az önálló magyar egyetem kérdésében a román fél konszenzusa a romániai magyar közösség szellemi gyarapodásának vet gátat, és rögzíti az értelmiségi képzést, most már tizenkét éve, 4% körülire a 7% helyett, pedig az arányos értelmiségképzés csakis Románia előrehaladását szolgálná. (Románia számára tagadhatatlan veszteség a szász kultúra és magatartás elvesztése is, amelyhez hasonló csak újabb veszteséghez vezethet, s ez is a téves önismeret kérdésköréhez tartozik.) Egyelőre csak Európa felé tett kényszerlépések nyomán születtek eredmények

a kisebbségi kérdésben, s még mindig hiányzik az az akarat, mely a sokat hangoztatott román toleranciát igazolná.

A román–magyar kapcsolatok alakulására a francia–német megbékélés modellje lehet jótékony hatású, azonban más történelmi és földrajzi helyzetben másként vetődik fel nálunk a kérdés. Erdélyben a két nép közti toleranciának hosszú múltja van. Az intolerancia húrjait sem Erdély pengeti, mert a nacionalizmus ideológiai központja s táplálója Bukarest, s a kolozsvári bíró is csak egy túske, amely bármikor kihúzható lenne európai gondolkodást magáévá tevő politikai akarat esetében. A nacionalizmus inkább eszköz a politikai palettán való fennmaradásra, sajnos a választások alkalmával még mindig 15–20%-os szélsőséges nacionalista fertőzés mutatkozik. A román–magyar kapcsolatok alakulásának kulcsa az elkövetkezőkben a magyar kisebbség alapkérdéseinek a megoldása lehet, és elsősorban számba jön az oktatás olyan irányú kibontakoztatására, mely lehetőséget teremt a romániai számszerű és minőségi, majd az európai trendek elérésére. Ehhez elkerülhetetlen a törvény által biztosított kulturális és személyi autonómia kialakítása. A kiszolgáltatottság állapota és tudata másodrendű polgárrá degradálja bármelyik kisebbséget, tehát a magyart is, ami Románia nyugati zónája gazdasági és kulturális fejlődésének fékezését és alacsony színvonalú konzerválását vonja maga után. Ez nem lehet romániai érdek, mert ez csupán szűk látókörű hamis hazafiság.

A *megbékélés* kifejezést kihagynám ennek a kérdésnek a fogalomtárából Románia vonatkozásában, mert itt nem az együttélés háború utáni újragondolásáról van szó (mint a francia–német esetben). Tehát nincs miért elmélyíteni azt, ami nem olyan mély az erdélyi román, magyar, szász évszázados együttműködésben.

2. A várható geopolitikai átalakulásokban mindkét fél számára igen fontos politikai tényezőnek minősül Románia felvétele a NATO-ba. Magyarország biztonsága számára a szomszédos országok NATO-tagsága, különösen a Romániáé, figyelembe véve, hogy itt él a határon túl szakadt magyarok több mint a fele, alapvető nemzeti érdek. A jelenlegi magyar politikai vezetés határozott álláspontja ebben a kérdésben döntő jelentőségű a két ország közötti, az utóbbi időben kialakult jó viszonyban. A 2001. december végi román–magyar meg egyezés a státustörvény (de egyéb kérdéseket illetően is) ügyében aktuálpolitikai nézet szerint elsősorban ide vezethető vissza, annak ellenére, hogy előtte jókora feszültség uralkodott el a két ország viszonyában. A meg egyezés igazolta, hogy a státustörvény ellen kialakított feszültségkeltés mesterseges politikai látszatviselkedés a választók felé, amit még inkább bizonyít az a tény, hogy a román fél szabott feltételei nem érintették tartalmában a törvényt, s csupán formaiak voltak, mint: ne Romániában állítsák ki az igazolványt; Magyarországon vegyék fel a jogosultak; az irodák csak információs jellegűek legyenek stb. Romániának viszont a NATO-felvétel vagy kimaradás hosszú távra pozitívan vagy negatívan erősen befolyásolja sorsát. Úgyszintén ide vezethető vissza az aránylag kedvező feltételeket magában foglaló SZDP–RMDSZ parlamenti koalíció is, amit ugyan már rég túldimenzionált a

megyei szintű koalíziós ténye. A koalíciós feltételek teljesítése hosszú távra meghatározhatja a két ország és két nép pozitív irányú együttműködését, s amelyből minden fél, de még a nemzetközi biztonság is csak nyerhet. A feltételek nem teljesítése beláthatatlan veszélyeket helyez kilátásba. A koalíció felbontása a NATO-felvételt illetően a román félnek végzetes lehet, mert a román–magyar viszony megrontása egyenlő a felvétele elodázásával. A kormány mindent el fog követni a koalíció fenntartására legalább a prágai csúcsig. Amit a feltételek közül addig nem teljesíthet, s itt a legnyomósabb kérdések az egyetemi önálló karok létrehozása ósztól, valamint az egyházakkal egyeztetett ingatlantörvény jóváhagyása, halasztani és ígéretet fog, s így az RMDSZ-t hozza igen nehéz helyzetbe saját tagsága előtt és a román társadalom előtt. A kormány nem bontja fel a koalíciót, mert az külpolitikailag öngyilkos vállalkozás lenne, az RMDSZ nem bonthatja fel a koalíciót, mert a felvétel visszautasításának bűnösségi ódiúmat nem veheti magára, még akkor sem, ha ez a belső kegyvesztés felé sodorhatja az aktuális vezetést, amely azonban bízhat a már kialakított erős belső struktúrában, tehát marad a koalíció, csupán a magyarság alapkérdései maradnak a további lebegtetési szinten. A román–magyar viszony hullámzásait már megszoktuk, azonban ennek a viszonyoknak van egy állandója: az erdélyi magyarság történelmi és geopolitikai helyzete, mely mindkét fellet ilyen-olyan, akármilyen együttműködés útjára tereli.

3. A román–magyar kapcsolatok akadályai esetében külön-külön kellene elemezni a kapcsolattípusokat, mert más és más a helyzet például a politikai, a gazdasági és a kulturális kapcsolatok terén.

A politikai kapcsolatok konjunkturálisak a két ország belső politikai eseményeitől, valamint a nemzetközi eseményektől függően, s ezek hullámhosszát érzékelve tolnak el jó vagy rossz irányba. A tizenkét év alatti történések, és itt gondolunk a marosvásárhelyi eseményekre, a követségért folyt ellenállásra, zászló- és címervitára, választások idején megnövekedett szélsőséges nacionalizmusra, a kezdeti vehemencia a státustörvény ügyében stb. tették a kapcsolatot hullámzóvá. A mai kedvező konjunktúrát két alapvető tényező határozza meg: egyik Magyarország NATO-tagsága s az a határozott ígéret, hogy feltétel nélküli támogatást nyújt a magyar fél Románia felvételét illetően, a másik pedig a nagyszámú romániai magyar kisebbség létkérdése, amelyért az aktuális magyar kormány alkotmányosan felelősséget vállalt. Az első esetben talán látni kell, hogy nem egyszerűen egy rövid időkerethez szabott konjunkturális helyzet alakult ki, mert a két ország NATO-tagsága és az ebből előrevetíthető EU-felzárkózás lezárhat majdnem egy évszázados feszültségekkel tele időszakot. Romániának ezt a kedvező helyzetet kihagyni öngyilkosság lenne, Magyarországnak meg nagy szüksége lenne, a nagyszámú magyar kisebbség miatt is, de szomszédsági biztonság miatt is. Politikai nézetből ítélve csak úgy lesz képes a nagy és kedvező „kalandra” Románia, ha a reformok teljesítésével párhuzamosan képes lesz funártalanítani sürgősen az országot, mert amíg a Biazzini falán akkora gyalázkodó hazugság (40 ezer román legyilkolása) hatalmi közintézményi cinkossággal hamisan vádol, vajon érdemes Románia a felvételre? A gyermekcipőben járó román önismeret kibonta-

kozása még hátravan, mert más népek bűnösségét sikerült hosszú évtizedekig nemzeti elfogultságában besúlykolni a tudatba, s még ma is semlegesen viseli a köznevelés ezt az állapotot, ma sem jut el a holokauszt bocsánatáig, de annak beismerése sincs a láthatáron, hogy miért maradt el az erdélyi románság és magyarság életvitele 10-20 (?) évet annak a népnek az életvitelétől, amelytől politikai döntésekkel elszakították, pedig a XX. század minden nagyhatalmi döntése igen kedvező volt Romániának e térség fejlesztésére.

A gazdasági kapcsolatok terén nem tapasztalható az a hullámozás, ami a politikai kapcsolatok terén történt, mert az áruforgalom volumene 1990-től folyamatosan nő, sőt a növekedés dinamikája az utóbbi időben javulást mutat. Mindkét félnek érdeke a magyar tőkebeáramlás – amely keretében a nagyságrend a vegyesvállalatok javára dől el –, mert a magasabb gyártási technológiák, színvonalasabb szolgáltatások a román nemzetgazdaság fejlődéséhez járulnak hozzá, a magyar fél számára viszont kiváló szabad tőkepiac. A gazdasági kapcsolatokra döntő hatással van a szomszédsági állapot és kevésbé az etnikai vonzat, mivel a kölcsönös tőkeelhelyezésen kívül környezetgazdálkodás, turizmus és munkaerő-felhasználás tekintetében szervesen kapcsolódik össze a két szomszédos zóna, amelyre hatékonyan rálapátol a folyamatosan bővülő EU-szimpatikus határokon átnyúló regionális gazdasági együttműködés. Ezt az együttműködést még fékezi ugyan a román gazdaság labilis fejlődése és a gazdasági szereplők félelme a tőkéjük biztonságát illetően, azonban Románia NATO- és EU-orientáltsága a felfelé ívelő gazdasági kapcsolatrendszert még dinamikusabbá teszi, aminek a hadakozó szélsőséges nacionalizmus árthat, de döntően nem befolyásol.

A kulturális kapcsolatok rendszerét viszont majdnem egészében az etnikai vonzatok határozzák meg. Az erdélyi magyar kultúra, értem alatta elsősorban az oktatást, művelődést, de ide sorolnám a kutatást, művészetet, hagyományőrzést, a magyar állam támogatása nélkül elképzelhetetlenül rossz helyzetben lenne. Ami jelenleg, a nagy nemzetközi folyamatok víziójában, teljesen érthetetlen anakronizmus, hogy a nyugati demokráciát óhajtó és arra vágyakozó román társadalomnak nincs elég politikai akarata egy nagy népcsoportjának önálló egyetem létrehozni és önépítő kulturális intézményfejlesztéshez az adófizető számára kijáró támogatást nyújtani, mert a ki-művelt emberfők nagyságától függ az előrehaladás.

4. Úgy hiszem, a fenti válaszokból kiténtek mind az akadályok, mind a kiút kérdése. A végkövetkeztetés mindenképpen az, hogy a két nép egymás-
rautaltsága hosszú távú együttműködésre kötelez.

ABOUT THE NEED FOR NATIONAL SELF-AWARENESS

I apologize for my belated answer, but I have been unable to set aside time earlier to reply to your questions, which I do with pleasure for the cause and as a sign of respect for you.

The four very important questions have several elements in common, but I will attempt to answer each one separately.

1. In history there are big events, but there are also slow movements which take several years to evolve. As concerns the Romanian-Hungarian relations, after 12 years, both phenomena have been noticed, so the analysis is justified. Twelve years ago, for the Hungarians in Romania there was a big change indeed, because for 80 years they had endured all the hardships of the minority destiny (limits to the use of mother tongue, loss of properties, exclusion, accusations of collective guilt, etc). After the change, first of all by means of Romanian political life taking on a western democracy), the Hungarian polity attained equal status with the other political factors in Romania, so that today, the Hungarians (UDMR) carry the flag of the cause of Romania's accession to NATO and the EU. At the same time there could begin the reconstruction of the Hungarian civil society, which had been completely destroyed, and whose evolution to this day shows a favorable tendency. All these must be considered as an important historical change. The period of slow movements is indeed too slow. This slow-down has had not (only) internal causes, but it is also the heritage of communist thinking. The conscience imbued by extremist nationalism has stopped political will from achieving a rapid and determined reform, as well as from providing for the needs of the minorities, which is a natural thing in a civil democracy. Any attempt to apply the rights of minorities has been qualified by a significant part of the Romanian society, but especially by the political arena, as an inimical challenge, and it is hard to admit, on the other hand, that this mentality which has been demonstrated in practice reveals a reduced culture of democracy. National self-awareness includes several aspects, which all nations should take into account, or else from a mistaken national conscience there results a misshapen future, and this may cause the country severe material and spiritual damage.

Nevertheless, as concerns expectations, the Romanian side can talk about 'results' (?), because the responsible factors are close to political consensus as concerns the slowdown in granting the claims of the minorities. For instance, on the issue of the independent Hungarian university, the consensus of the Romanian part hinders the spiritual development of the Hungarian community in Romania, restricting the preparation of intellectuals – for twelve years now – to approximately 4% instead of 7%, although a proportionate intellectual preparation would only serve the progress of Romania. (For Romania, the loss of Saxon culture and mentality is undoubtedly a severe loss, which can

only be followed by other losses, and this again pertains to a lack of self-awareness.) For the time being, the only positive actions, the only results in what concerns the minority issue, have been born from the steps taken toward Europe, only thanks to some constraints, but the will that would demonstrate the so-often invoked Romanian tolerance is still lacking.

The French-German reconciliation can have a positive effect on the evolution of the Romanian-Hungarian relations, but in our different geographical and historical conditions the problem is set in other terms. In Transylvania, tolerance between the two peoples has had a long history. It is not Transylvania that plays the tune of intolerance, because the ideological center of nationalism is in Bucharest, and the mayor of Cluj is only a thorn which could be removed any time, if there were political will combined with European thinking. Nationalism is rather a means of staying on the political arena – unfortunately, on the occasion of the elections there can still be seen a 15–20% infection by extremist nationalism. In the future the key to the evolution of the Romanian-Hungarian relations can be solving the fundamental issues of the Hungarian minority, first of all as concerns the development of education in a direction that would make it possible to reach the quantitative and qualitative standards in Romania, and later in Europe. For this, it is imperative that cultural and personal autonomy should be created and guaranteed by law. The state and feeling of submission degrades any minority, the Hungarian included, to the status of second-class citizens, and this brings along a slowdown in development and conservation at a low level of the economic and cultural development of the western part of Romania. This cannot be the interest of Romania because it would only mean false patriotism with narrow views.

I would eliminate the word “reconciliation” from the terminology of this issue as concerns Romania, because here we are not discussing the rethinking of co-existence after a war (like in the case of the French and the Germans). Therefore, we cannot deepen something that is not present in such depth in the multi-century collaboration between the Romanians, the Hungarians and the Saxons.

2. Within the geopolitical changes that we can expect, the accession of Romania to NATO proves to be a very important political factor for both parties. For Hungary it is of fundamental national interest that neighboring states become members of NATO, especially Romania, given that almost half of the Hungarians live outside of the borders of the country. The firm attitude of the Hungarian political leaders in this respect has a decisive role in the good relations between the two countries, which have developed lately. The Romanian-Hungarian agreement as concerns the status law (but also in other respects) at the end of December 2001 – from the perspective of current political events – has its sources in these relations, although before the connections between the two countries were dominated by rather severe tension. This treaty demonstrated that causing tension in connection with the status law represents an artificial political behavior, which was also proved

by the fact that the conditions set by the Romanian side did not refer to the content of the law, but were merely formal, such as: the certificate should not be issued in Romania, the entitled persons should collect them from Hungary, the offices should only have an informative role, etc. The destiny of Romania, however, will be strongly influenced in the long term in a positive or negative sense by the accession or non-accession to NATO. Here lies the essence of the parliamentary coalition between PSD and UDMR too, which contains relatively favorable terms. The observance of the terms of the coalition can determine in the long term a positive sense of the collaboration between the two countries and peoples, on both sides, but also international security will only stand to gain. Failure to meet the terms would bring along unforeseeable danger. The collapse of the coalition would be fatal for the Romanian side from the perspective of its accession to NATO, because the deterioration of the Romanian-Hungarian relations equals a delay in admission. The government will do everything in its power to maintain the coalition at least until the Prague summit. As for the conditions that it cannot fulfill – the most severe issues being the establishment of the independent university faculties beginning this fall, the approval of the law on property restitution, after the negotiations with the churches –, the government will delay them and will make promises, thus placing UDMR in an awkward position in front of both its own electorate and the Romanian society. The government will never break up the coalition because that would mean suicide from the point of view of foreign policy, and UDMR would not be able to break it up because it could not take the blame for the rejection of admission, even if this would cause the current leaders to lose internal credibility, but the latter can trust the strong internal structure that has developed. The coalition will therefore stay, only the fundamental issues of the Hungarians will keep hovering above the surface. We have already gotten used to the sinuous movement of Romanian-Hungarian relations; these relations seem to have a constant feature: the historical and geopolitical situation of the Hungarians in Transylvania, which directs both parties toward collaboration in one form or another.

3. As concerns the obstacles to Romanian-Hungarian relations, we should analyze separately the types of relations, because the situation is different in the political, economic or cultural fields.

Political relations are determined by the context, depending on the political events in the two countries, or international events, turning in the right or wrong direction depending on the perception of their wavelengths. The events twelve years ago – we are thinking of the events in Târgu Mureș, the resistance demonstrated in the case of the embassy, the dispute around the flag and the national, the amplified extremist nationalism in electoral periods, the vehemence at the beginning as concerned the status law, etc – made the relations become sinuous. The favorable conditions today are determined by two factors: the first is Hungary's accession to NATO and the firm promise that the Hungarian side would give unconditional support to Romania's

accession, and the other one is the vital issue of the Hungarian minority in Romania, for whom the current government of Hungary took on responsibility through the Constitution. In the first case, we might have to see whether there has been a contextual situation that is limited in time, given that the NATO membership of both and alignment to the EU can be deduced from this status and can close a century-long period of tension. For Romania, missing this favorable opportunity would be suicide, while Hungary would need it both from the perspective of the numerous minority, and from that of security in the area. Starting from political arguments, Romania would be capable of a new favorable great “adventure” only if, in parallel with fulfilling the reform, it could “de-Funarize” the country urgently, because as long as on the walls of the Biasini hotel that defamatory enormity (the butchering of 40,000 Romanians) can propagate a false accusation with the complicity of the public institutions of power, does Romania deserve to be admitted? The development of the Romanians’ self-awareness, which is still in the initial stage, will take some time, because the idea of culpability of other peoples managed to be imposed to them – through side-taking nationalism, for several decades –, and public education supports this situation with neutrality to this day, without going as far as the pardoning of the Holocaust, and without showing, at least on the horizon, an answer to why the life standard of Romanians and Hungarians in Transylvania is about 10–20 years behind that of the people from which they were torn by political decisions, although in the 20th century all the decisions of the great powers regarding the development of this region were made to the advantage of Romania.

As for the economic relations, one cannot notice the same sinuosity which is visible in the political arena, given that the circulation of goods has been growing permanently since 1990, moreover, the very dynamics of the growth shows an improvement lately. Both parties are interested in the Hungarian capital coming in – most of which is represented by mixed companies – because the advanced technology, the high quality services contribute to the development of Romania’s national economy, while for the Hungarian part they open up an excellent free market for capital. The fact that the two countries are neighbors has a decisive effect upon the economic relations, more than upon the political ones, because in addition to mutual placement of capital, the two regions are tightly connected from the point of view of environment economy, tourism and use of labor, to which we can add the permanently extending collaboration in the cross-border regional economy, which is well seen by the EU. However, this collaboration is still hindered by the hesitant development of the Romanian economy and the fears of the economic actors connected to the security of their capital – despite all these, Romania’s orientation toward NATO and the EU makes the growing system of economic relations even more dynamic, and for this the militant extremist nationalism can be damaging, but it cannot influence it decisively.

On the other hand, though, the system of cultural relations is determined almost exclusively by ethnic aspects. The Hungarian culture in

Transylvania, and especially education, culture but also research, arts, and the preservation of traditions, would be in an unimaginable situation if it weren't supported by the Hungarian state. At present, in light of the large-scale international processes, it is anachronistic that the Romanian society, though aspiring to western democracy, does not have enough political will to set up an independent university for one of the large ethnic groups of the country, and to support the tax-payers adequately to develop their cultural institutions with their own forces – because progress depends on the number of cultivated spirits.

4. I believe the answers above have revealed the impediments, as well as the way to be followed. The final conclusion is, in any case, that the mutual dependence of our peoples forces us to collaborate in the long term.

György SZABAD

NEÎNCREDEREA CA OBSTACOL AL RECONCILIERII

A BIZALMATLANSÁG MINT A MEGBÉKÉLÉS AKADÁLYA

MISTRUST AS AN OBSTACLE TO RECONCILIATION

NEÎNCREDEREA CA OBSTACOL AL RECONCILIERII

Valoroasa circulară din data de 15 februarie a ajuns la mine cu un mare ocol și însemnată întârziere. De aceea, vă rog să-mi acordați înțelegere și îngăduință pentru întârziere. Iată răspunsul meu:

1. Nu cred că am putea reduce „așteptările” privitoare la „apropiere” ale „românilor și maghiarilor” sau ale „Ungariei și României”, așteptări care au început să se contureze în 1989, la numai „două” poziții. Pentru mine este evident că trebuie să vorbim despre multitudinea punctelor de vedere, ori mai degrabă, a opiniilor exprimate sau latente. În același timp putem afirma că din 1989 încoace – chiar dacă într-un ritm și profunzime variabile, nu fără stagnări temporare sau chiar recidivări – „apropierea” este vizibilă și a exercitat și exercită continuu un efect pozitiv asupra dezvoltării celor două țări și a populațiilor lor, de la economie la evoluția relațiilor de conștiință, cu toate că, deocamdată, nu se apropie de nivelul optim.

2. Asemănarea istorică este și în acest caz valabilă, dar numai foarte aproximativ. La vremea respectivă, sistemul economic, social și politic al Franței și Germaniei, concomitent cu conexiunea lor la interesele și procesele integrării europene în curs, respectiv convergența lor la sistemul instituțional al lumii libere – au favorizat atenuarea neîncrederii mult mai repede decât în cazul Ungariei și României, până în trecutul apropiat.

3. „Argumentul” principal este faptul vecinătății. Relațiile transfrontaliere lingvistice, etnice, familiale și de conștiință ale unei părți foarte mari a populației au o semnificație excepțională, dacă le cântărim cu măsura europeană. În același timp este importantă acea „caracteristică negativă” comună, anume că în relațiile noastre de viață elementul slav, respectiv cel german, este important ca accesoriu, dar luat în sine nici unul nu mai este determinant, nu este monopolistic. Legăturile economice sunt întărite de situația geografică, meteorologică și hidrografică, de factorii cu influență asupra transporturilor, apărării, sănătății și protecției mediului, și de tot ce reprezintă o posibilitate – în bună parte încă neexploată – în diviziunea muncii, în schimbul de mărfuri, precum și în domeniul circulației capitalului și al investițiilor.

4. Cel mai mare obstacol în calea succesului deplin al apropierii rămâne în continuare lipsa încrederii. Diminuarea neîncrederii este sarcina noastră, care trebuie să fie asumată de fiecare în mod deschis. Acest lucru se referă la relațiile între persoane, între organizații și – în mare măsură – între organele administrative locale democratice. Inițiativele politice și culturale la nivel național și local sunt indispensabile și în primul rând prin realizarea interacțiunii acestora putem spera la o dezvoltare conștientă a proceselor spontane promițătoare. Legea „facilităților”, susținerea diplomatică reciprocă a înaintării pe calea integrării europene, încheierea convențiilor cultura-

le și turistice și punerea lor în aplicare sunt elemente importante, dar mai pot fi eficientizate. Merită o subliniere mai marcantă elementele pozitive ale conviețuirii istorice și prezente, legate de colaborarea științifică, învățământ, echivalarea manualelor școlare, răspândirea cunoștințelor formatoare de conștiință. Ar fi binevenită o luare în seamă a „monumentelor istorice comune” pe teritoriul ambelor țări, specificarea lor bilingvă și grija comună în vederea conservării lor. Este absolut necesar – printre altele – să fie reamplasat în primul rând monumentul „Celor treisprezece de la Arad”, victime ale împăratului și țarului. În același timp este justificată – iarăși printre altele – așezarea plăcilor comemorative referitoare la originea română a lui Iancu de Hunedoara/ Hunyadi János pe monumentele acestuia din Ungaria etc. Ar fi de dorit să se organizeze cât mai multe manifestări culturale și sportive internaționale în legătură cu trecutul și prezentul comun al Bazinului Carpatic.

Budapesta, primăvara anului 2002

A BIZALMATLANSÁG MINT A MEGBÉKÉLÉS AKADÁLYA

Február 15-én kelt értékes körlevelük nagy kerülővel és tetemes késéssel jutott kezembe. Kérem szíves megértésüket és elnézésüket válaszom késedelméért. Feleletem:

1. Aligha redukálhatjuk „a magyarok és a románok” vagy „Magyarország és Románia” 1989-ben formálódó „várakozását” a „közeledést” illetően mindössze „két” álláspontra. Nyilvánvalónak látom, hogy az álláspontok, még inkább a nyílt és látens vélemények sokaságáról indokolt beszélni. Ugyanakkor megállapítható, hogy 1989 óta – ha változó ütemben, mélységben és átmeneti megtorpanásoktól, sőt visszaesésektől sem mentesen – a „közeledés” szembevető, és összességében pozitív hatást gyakorolt és fejt ki folyamatosan a két ország és lakosságuk fejlődésére, a gazdaságtól a tudatviszonyok alakulásáig, noha az optimális mértéket korántsem közelíti meg.

2. A történelmi hasonlat ez esetben is csak nagyon hozzávetőlegesen érvényes. Annak idején Franciaország és Németország gazdasági-társadalmi és politikai rendszere, ugyanakkor kapcsolódásuk a formálódó európai integrációs érdekekhez és folyamatokhoz, valamint a szabad világ intézményrendszeréhez konvergálódásukat és ezzel a bizalmatlanság oldódását is sokkal gyorsabban mozdította elő, mint azt Magyarország és Románia esetében a közelmúltig elmondani lehetne.

3. A legfőbb „érv” a szomszédság ténye. A lakosság igen magas százalékának a határokon átnyúló nyelvi, nemzetiségi, családi, tudati kapcsolatait – európai mértékkel mérve – kivételes jelentőségűek. Ugyanakkor jelentős az a közös „negatívum”, hogy létviszonyaikban a szláv és a német elem járulékosként fontos, de már önmagában egyik sem meghatározó, nem monopolisztikus. – A gazdasági kapcsolatokat erősítik a földrajzi, meteorológiai, vízrajzi adottságok, a közlekedésre, az egészségvédelemre és környezetvédelemre ható tényezők és mindaz, ami – jórészt még csak részlegesen – kihasznált lehetőség a munkamegosztásban, az árucserében és a tőkeáramlás, illetve a beruházások terén.

4. A bizalmatlanság még mindig a legfőbb akadálya a közeledés teljes sikerének. Folyamatos oldása valamennyiünk nyíltan vállalandó feladata. Vonatkozik ez a személyes, a testületi és – jelentős mértékben – a demokratikus önkormányzatok kapcsolataira. A politikai és kulturális kezdeményezések, országosak és helyiek elengedhetetlenek, kölcsönhatásuk érvényesülésétől remélhető elsősorban az ígéretesen jelentkező spontán folyamatok tudatos kibontakoztatása. A „kedvezménytörvény”, az európai integrációs folyamatban való előrehaladás kölcsönös diplomáciai támogatása, a kulturális és idegenforgalmi megállapodások megkötése és végrehajtása fontos, de még hatékonyabbá tehető. – Az együttélés történeti és jelenkori mozzanatainak sok pozitívuma a tudományos együttműködésben, az oktatásban, a tankönyv-

egyeztetésben, a tudatformáló ismeretterjesztésben markánsabb kiemelés érdemel. Indokolt lenne a két ország területén a „közös műemlékek” számbavétele, kétnyelvű megjelölése és a közös gondoskodás fenntartásukról. Elegendhetetlen – többek közt – a császár és a cár áldozatainak, mindenekelőtt az „aradi tizenháromnak” helyreállítani az emlékművét. Indokolt ugyanakkor – ugyancsak többek közt – Hunyadi János román eredetére utaló emléktáblák elhelyezése több magyarországi emlékművén stb. – Kívánatos minél több, a Kárpát-medence közös múltjával és jelenével foglalkozó nemzetközi kulturális és sportrendezvény szervezése.

Kezdeményezésüket támogatva küldöm időhiány miatt rövidre fogott válaszomat nagyon őszinte tisztelettel.

Budapesten, 2002 tavaszán

MISTRUST AS AN OBSTACLE TO RECONCILIATION

Your letter dated February 15 reached me with considerable delay and by a convoluted path. This is the reason why I am also late with my answer, which situation I apologize for. Here is my response:

1. I do not believe that we can reduce the “expectations” regarding the “closeness” of the “Romanians and Hungarians” or of “Hungary and Romania”, the expectations that were being outlined in 1989, to merely “two” positions. For me, it is obvious that it is recommended that we speak about a multitude of perspectives, or rather of open and latent opinions. At the same time, we can state that since 1989 – even if at a rhythm and depth of variable sizes, not without temporary stops or even reversals –, “the closeness” has been visible and it has exerted permanently a totally positive influence on the development of the two countries and their populations, from the economy to the evolution of conscience relations, although, for the time being, this has not approached the optimal level.

2. The historical similarity is only valid with some approximation in this case, too. At the time, the economic and social systems of France and Germany – in parallel with their connection to the interests and processes of European integration and the institutional system of the free world – promoted more rapidly their convergence, and through this the dissolution of mistrust, than in the case of Hungary and Romania, up to the recent past.

3. The major “argument” is the fact of vicinity. The linguistic, ethnic, family and conscience cross-border relations of an important part of the population are of an exceptional significance if we weigh them with the European measure. At the same time that common “negative characteristic” that in our living relations the Slavic and German elements are present and important as auxiliaries, but neither of the two elements is determining in itself, or monopolistic. The economic relations are strengthened by our geographical, meteorological and hydrographic position, by the factors that influence transportation, healthcare and environmental protection, and all that represents an opportunity – not thoroughly exploited so far – in the division of labor, in the exchange of goods, as well as in the field of capital circulation and investments.

4. The biggest obstacle in the way of definitively successful closeness remains the lack of trust. To reduce mistrust is our task, which must be openly undertaken by each one of us. This means interpersonal relations, relations between organizations and – to a large extent – relations between democratic local governments. The national and local political and cultural initiatives are indispensable, and it is primarily from their accomplishment that one can hope for a rational development of spontaneous promising relations. The status law, the reciprocal diplomatic support on the road to European integration, the closure of cultural and tourist conventions and their application are all important

elements, but they can be done more efficiently, too. We must give more emphasis to the positive elements that characterize historical events and are present in scientific collaboration, education, transferability of textbooks and in the spreading of knowledge that can shape conscience. A review of the “common monuments” on the territory of both states would be welcome, as would their bilingual marking and common maintenance. It is absolutely necessary to replace the monuments of the victims of the emperor and the tzar, and among others, of the thirteen martyrs of Arad. At the same time, it is justified – among others, again – to place plaques that point out the Romanian origin of Hunyadi János on his monuments in Hungary, etc. It would be desirable to organize more cultural events about the common present and future in the Carpathian Basin, as well as more international sporting events.

Budapest, the spring of 2002

Tibor SZABÓ

**NEVOIA UNUI MODEL ORIGINAL
AL RECONCILIERII**

**A MEGBÉKÉLÉSHEZ
EREDETI MODELL SZÜKSÉGELTETIK**

**THE NEED FOR AN ORIGINAL MODEL
OF RECONCILIATION**

NEVOIA UNUI MODEL ORIGINAL AL RECONCILIERII

1. Din cauza naturii însăși a omului, așteptările noastre ne depășesc mereu posibilitățile. După prăbușirea dictaturii comuniste, majoritatea românilor și maghiarilor a crezut că atât în România, cât și în Ungaria toate greutățile vor dispărea, toate problemele se vor rezolva, iar popoarele din nou libere se vor integra într-un timp foarte scurt în familia popoarelor libere din Europa, adică vor intra în „Casa Europeană”, cum se spunea pe atunci.

În timpul evenimentelor din decembrie, în localitățile cu populație mixtă din România, românii și maghiarii au ieșit în stradă laolaltă, riscându-și viața împreună. Maghiarii însă mai aveau și unele așteptări, care la început i-au șocat pe camarazii lor români, pe care dictatura îi convinsese că „chestiunea maghiară” a fost demult „rezolvată”. Fraternitatea între camarazi s-a deteriorat după o lună de zile, influențând și relațiile interstatale româno-maghiare.

A trebuit să treacă mai mulți ani pentru ca oamenii simpli și politicienii, români și maghiari, să înțeleagă că în relațiile între cele două națiuni și popoare toleranța și răbdarea trebuie să joace rolul principal. Această schimbare s-a datorat în mare parte și acelor așteptări pe care unele țări – care posedă un nivel de trai mai ridicat și sisteme instituționale democratice mai vechi și mai stabile – le-au formulat față de țările noastre.

Astăzi am ajuns în stadiul în care am înțeles că interesul nostru comun este îmbunătățirea legăturilor româno-maghiare atât în interiorul societății celor două țări, cât și la nivel interstatal, deoarece aceasta este condiția prealabilă pentru integrarea în structurile euroatlantice a ambelor națiuni și state. Trebuie să mai înțelegem încă ceva ce nu a fost înțeles până acum decât de foarte puțini oameni: dincolo de interesele politice pe termen scurt există ceva mai important pentru noi decât integrarea euroatlantică. Acest ceva este împăcarea sinceră, fără rezerve, care trece dincolo de tratate, acorduri și înțelegeri politice, bazându-se pe stima și încrederea reciprocă, deoarece – așa cum a spus László Németh cândva – popoarele acestei zone sunt de fapt „frați de lapte” și doar recunoașterea acestui adevăr poate face ca în această zonă nici un popor să nu mai devină niciodată aservit.

În ce măsură ni s-au realizat așteptările? Este greu de spus. Dacă ne uităm înainte, atunci poate că într-o măsură mai mică, dacă ne uităm înapoi, atunci poate că într-o măsură mult mai mare. Poate că nici nu e important să măsurăm, mai importantă e voința de a rămâne ferm pe calea care duce la realizarea așteptărilor noastre.

2. Este îndeobște cunoscut că orice comparație deformează. Comparația dintre reconcilierea istorică franco-germană și reconcilierea istorică româno-maghiară este mai deformatoare decât una în general. Confruntarea franco-germană a fost de dată relativ mai recentă, iar baza ei a constituit-o

rivalizarea pentru întâietatea în Europa. Pe de altă parte, trebuie știut că reconcilierea nu depinde de un simplu tratat sau acord, ea este un proces istoric de lungă durată, care poate începe prin încheierea unui tratat sau acord. Acest proces este conținutul efectiv al reconcilierii istorice, iar în această privință, dacă vreți, reconcilierea istorică franco-germană seamănă cu cea româno-maghiară.

În același timp, mai știm și că diferențele româno-maghiare sunt de dată mai veche. Maghiarii și românii nu au luptat pentru întâietatea în Europa, ci de multe ori pentru supraviețuire. Nu ne putem mira, deci, că ideile preconceptuate și traumele s-au săpat mai adânc în conștiințele colective, decât în cazul francezilor și germanilor. Noi însă trebuie să conștientizăm într-un cerc cât mai larg posibil că procesul reconcilierii a început deja și a continuat cu încheierea tratatului de bază româno-maghiară și a acordurilor care i-au urmat – ultima dată chiar cu declarația premierilor referitoare la legea privind maghiarii de peste hotare.

Prin urmare, am putea presupune în mod logic că procesul reconcilierii istorice româno-maghiare va avea o durată mai lungă decât în cazul francezilor și germanilor. Ambele popoare știu însă – pornind de la experiențele lor istorice – că noi, în interesul alinierii noastre, trebuie să scurtăm, să accelerăm anumite epoci istorice. Sper foarte mult că așa se va întâmpla și în cazul reconcilierii istorice româno-maghiare.

În timp ce acționăm pentru reconcilierea istorică româno-maghiară, nu putem urma nici un alt model, prin urmare nici pe cel franco-german. Noi înșine trebuie să creăm modelul cel mai adecvat necesităților noastre. Cred că națiunile și statele noastre se află deja pe calea cea bună.

3. Este probabil că până acum nimeni nu a alcătuit un inventar complet al acelor argumente politice, economice, culturale – și chiar filosofice, ecologice etc –, care motivează dinamizarea relației între maghiari și români „acum, la mai bine de zece ani de la căderea comunismului și în contextul unui proces de transformări istorice pe plan geopolitic”, cum ați scris Dumneavoastră.

Nu numai transformările geopolitice motivează acest lucru. Pământul s-a transformat în ultimele câteva decenii într-o singură unitate mare și coerentă. Cu câțiva ani în urmă, până și trimiterea și recepția unei telegrame putea necesita ore întregi, astăzi, mesajele electronice ajung dintr-un colț al lumii în celălalt în câteva secunde, înainte ca noi să ieșim din casă în stradă. Nici coșurile scupătoare de fum sau poluarea aerului nu sunt legate de locuri precise, ele otrăvesc atmosfera întregului Pământ. Defrișarea pădurilor ecuatoriale din Brazilia își face simțit efectul și în Europa. Toate țările lumii trebuie să-și dinamizeze relațiile cu celelalte țări ale lumii, ceea ce este cu atât mai valabil în cazul țărilor vecine. Astăzi aproape că nici nu mai există „treburi interne”. Ca să aduc un singur exemplu: râurile poluate în România trec prin Ungaria și Iugoslavia, iar dacă în Ungaria sau Iugoslavia în apa râurilor ajung substanțe nocive, acestea se vor depune în România, în Delta Dunării. Nu poate avea loc nici un eveniment într-una din țări, fără ca anumite efecte să fie simțite și în țările vecine. Nu cred că ar trebui să aducem argumen-

te speciale pentru dinamizarea relațiilor româno-maghiare. Viața ne obligă să procedăm astfel.

4. Aș putea enumera mai mulți factori care împiedică în mare măsură dezvoltarea mai fermă și mai consistentă a legăturilor româno-maghiare. Aș putea spune: naționalismul, ideile preconcepute, traumele istorice, orizontul îngust al politicianilor, setea lor de popularitate etc – dar toți factorii pot fi reduși la unul singur: la conștiință, în cazul nostru la conștiința colectivă româno-maghiară. Până când aceasta nu se va schimba, trebuie să învingă multe greutăți cei care s-au angajat pentru cauza apropierei româno-maghiare.

Cred că aderarea Ungariei și României la Uniunea Europeană va crea acele condiții care vor înlesni munca adeptilor apropierei. Mai devreme sau mai târziu, sentimentul „patriotismului european” va fi mai tare decât naționalismul mărginit. Acest lucru însă nu se va petrece în mod automat. Nu ne putem lipsi nici de factorii secundari, trebuie să lucrăm la crearea unei noi conștiințe colective. În special în rândurile tinerilor.

Fără să disprețuiesc rolul politicianilor, părerea mea este că organizațiile civile pot să facă mai mult în acest sens decât guvernele. Organizațiile civile pot constitui acel germene care poate provoca fermentația benefică transformării întregii societăți.

Cunosc activitatea plină de sacrificii pe care Liga Pro Europa o duce de la crearea sa – 30 decembrie 1989 – pentru împământarea sistemului de valori al democrației și pluralismului, pentru răspândirea ideii paneuropene. Știu ce succese a obținut în Transilvania în crearea condițiilor unui dialog interetnic în cadrul societății. În cursul desfășurării activității și a programelor sale, a dobândit experiențe și cunoștințe atât de bogate încât nu cred că aș putea spune ceva nou acestei organizații civile.

Cu toate acestea aș fi foarte bucuros dacă prin răspunsurile mele aș putea contribui la succesul anchetei inițiate de Institutul dumneavoastră.

A MEGBÉKÉLÉSHEZ EREDETI MODELL SZÜKSÉGELTETIK

1. Az emberi természet olyan, hogy várakozásaink mindig túlmutatnak lehetőségeinken. A kommunista diktatúra bukása után a magyarok és a románok többsége úgy vélte, Romániában és Magyarországon is, hogy azonnal megszűnik minden nehézség, minden probléma megoldódik, és az ismét szabaddá vált népek nagyon rövid időn belül csatlakoznak az európai szabad népek családjához, vagyis belépnek az „Európai Házba”, ahogyan akkoriban mondták.

A decemberi események idején Romániában a vegyes lakosságú településeken a románok és a magyarok együtt vonultak ki az utcákra, és együtt kockáztatták az életüket. A magyaroknak azonban olyan elvárásaik is voltak, amelyek kezdetben megdöbbenették a román bajtársakat, akikkel a diktatúra alatt elhittették, hogy a „magyar kérdés” már régen „megoldódott”. A kezdeti bajtársi testvériesség egy hónap alatt megromlott, és ez befolyást gyakorolt a magyar–román államközi kapcsolatokra is.

Több évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy mind a magyar, mind a román egyszerű emberek és politikusok megértsék: a két nemzet és a két állam közötti kapcsolatokban a legfőbb szerepet a toleranciának és a türelemnek kell játszania. Ebben a változásban nagy szerepet játszottak azok az elvárások is, amelyeket a nálunk magasabb életszínvonalal és régebbi, stabilabb demokratikus intézményrendszerekkel rendelkező országok támasztottak velünk szemben.

Ma eljutottunk oda, hogy megértettük: közös érdekünk a magyar–román kapcsolatok javítása, mind a két ország társadalmán belül, mind államközi szinten, hiszen ez előfeltétele annak, hogy mindkét nemzet, mindkét állam csatlakozhasson az euroatlanti struktúrákhoz. Még hátravan az, hogy azt is megértsük, amit eddig csak nagyon kevesen értettek meg: a rövid távú politikai érdekeken kívül van valami, ami tulajdonképpen még az euroatlanti csatlakozásnál is fontosabb számunkra. Ez pedig az őszinte, fenntartások nélküli megbékélés, amely túllép a politikai szerződéseken, egyezményeken, megállapodásokon, és a kölcsönös megbecsülésre, bizalomra épít, mert – mint ahogyan azt Németh László fogalmazta meg valamikor – e térség népei tulajdonképpen „tejtestvérek”, és csak ennek az igazságnak a felismerése vezethet el oda, hogy térségünkben egyetlen nép se váljék többé kiszolgáltatottá.

Hogy várakozásaink milyen mértékben teljesültek? Nehéz megmondani. Ha előrenézünk, akkor talán kevésbé, ha hátranézünk, akkor talán sokkal nagyobb mértékben. Talán nem is az a fontos, hogy méregessünk, hanem az, hogy szilárdan rajta akarjunk maradni azon az úton, amely várakozásaink megvalósulása felé vezet.

2. Köztudott, hogy minden hasonlat torzít. Amennyiben a francia–német történelmi megbékélést hasonlítjuk össze a magyar–román történelmi megbékéléssel, a hasonlat még az átlagosnál is jobban torzít. A francia–német szembenállás viszonylag újabb keletű volt, alapját pedig az európai elsőbb-

ségért való rivalizálás képezte. Másrészt azt is tudni kell, hogy a megbékélés nemcsak egy egyszerű szerződés vagy megállapodás kérdése, hanem hosszan tartó történelmi folyamat, amely esetleg egy szerződés vagy megállapodás megkötésével kezdődik. Ez a folyamat a történelmi megbékélés tényleges tartalma, és e tekintetben, ha úgy tetszik, hasonlít egymáshoz a francia–német, illetve magyar–román történelmi megbékélés.

Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a magyar–román nézeteltérések régebbi keletűek. A magyarok és a románok nem az európai elsőbbségért, hanem sokszor a pusztá megmaradásukért küzdöttek. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy az előítéletek, traumák mélyebbre ásták le magukat a kollektív tudatokban, mint a franciák és a németek esetében. Azonban a legszélesebb körökben is tudatosítanunk kell, hogy a megbékélés folyamata már megkezdődött és folytatódott a magyar–román alapszerződés és az ezt követő megállapodások megkötésével – legutóbb éppen a határokon túli magyarokról szóló törvénnyel kapcsolatos kormányfői egyetértési nyilatkozattal.

Logikusan tehát feltételezni lehetne, hogy a magyar–román történelmi megbékélés folyamata hosszabb ideig fog tartani, mint ahogyan ez történt a franciák és a németek esetében. Azonban mindkét nép tudja – történelmi tapasztalatai alapján –, hogy nekünk – felzárkózásunk érdekében – meg kellett rövidítenünk, fel kellett gyorsítanunk bizonyos történelmi korszakokat. Nagyon remélem, hogy így fog történni ez a magyar–román történelmi megbékélés esetében is.

Miközben a magyar–román történelmi megbékélésen munkálkodunk, nem igazodhatunk más, tehát a francia–német modell után sem. Nekünk magunknak kell megteremtünk a számunkra legalkalmasabb modellt. Úgy vélem, hogy nemzeteink és államaink már jó úton haladnak.

3. Vélhetően még soha senki nem leltározta fel azokat a politikai, gazdasági, kulturális, sőt filozófiai, ökológiai stb. érveket maradéktalanul, amelyek amellettszólnak, hogy a magyar–román viszonyt dinamikusabbá kell tenni – „most, bő tíz évvel a kommunizmus bukása után, történelmi mértékű geopolitikai átalakulások közepette” – ahogyan Önök írják.

Nemcsak a geopolitikai átalakulások sürgetik ezt. A Föld egyetlen nagy, összefüggő egységgé változott az utóbbi néhány évtized alatt. Néhány évvel ezelőtt még egy távirat feladása és megkapása között is órák múlhattak el, ma másodpercek alatt jutnak el az elektronikus üzenetek a világ egyik végétől a másik végére, hamarabb, mint ahogyan a lakásunkból kijuthatunk az utcára. A füstöt okádó kémények, a légszennyezés sincs helyhez kötve, a Föld egész atmoszféráját megmérgezi. A braziliai őserdők irtása Európában is érezhető hatását. A világ valamennyi országának dinamikusabbá kell tennie a viszonyát a világ többi országával, és ez még fokozottabban érvényes a szomszédos országok esetében. Ma már szinte semmi sem „belügy”. Hogy egy példát mondjak: a Romániában beszennyeződött vizek átfolynak Magyarországra, Jugoszláviába, és ha Magyarországon vagy Jugoszláviában veszélyes anyagok kerülnek a vizekbe, azok Romániában, a Duna-deltában rakódnak le. Nem történhet olyan esemény egy országban, amelynek bizonyos hatásai ne érződnének a szomszédos orszá-

gokban is. Nem hiszem, hogy különösebben érvelni kellene a magyar–román viszony dinamikusabbá tétele mellett. Erre az élet kényszerít bennünket.

4. Több olyan tényezőt sorolhatnék fel, amely nagymértékben akadályozza a magyar–román kapcsolatok határozottabb és tartalmasabb fejlődését. Mondhatnám: a nacionalizmus, az előítéletek, a történelmi traumák, a politikusok szűklátókörűsége, népszerűség-hajhászása stb., de valamennyi tényező visszavezethető egyetlenegyre: a tudatra, esetünkben a magyar és román kollektív tudatra. Amíg ez nem változik meg, addig sok nehézséget kell legyőzniük azoknak, akik elkötelezték magukat a magyar–román közeledés ügye mellett.

Úgy gondolom, hogy Magyarországnak és Romániának az Európai Unióhoz való csatlakozása megteremti majd azokat a feltételeket, amelyek megkönnyítik a közeledés híveinek munkáját. Az „európai hazafiság” érzése előbb vagy utóbb erősebb lesz, mint a szűkebb látókörű nacionalizmus. De ez nem következik be automatikusan. Nem nélkülözhetőek a szubjektív tényezők sem, munkálkodni kell az új kollektív tudat kialakításán. Elsősorban a fiatalság körében.

Nem lebecsülve a politikusok szerepét, úgy vélem: a civil szervezetek ezen a téren többet tehetnek, mint a kormányok. A civil szervezetek képezhetik azt a kovászt, amely előidézheti azt a jótékony erjedést, amelynek következtében az egész társadalom átalakul.

Ismerem azt az áldozatos tevékenységet, amelyet a Pro Europa Liga megalkakulása, 1989. december 30. óta folytat a demokrácia és a pluralizmus értékrendjének meghonosodásáért, a páneurópai gondolat elterjedéséért. Tudom, hogy milyen sikereket ért el Erdélyben az etnikumok közötti, társadalmon belüli párbeszéd feltételeinek megteremtésében. Tevékenysége, programjainak megvalósítása során olyan gazdag tapasztalatokra és szaktudásra tett szert, hogy nemigen hiszem, hogy valami újat mondhatnék e civil szervezetnek.

Mindazonáltal nagyon örülnék, ha a kérdéseikre adott válaszaimmal hozzájárulhatnék az Intézetük által kezdeményezett ankét eredményességéhez.

THE NEED FOR AN ORIGINAL MODEL OF RECONCILIATION

1. Due to the very nature of man, our expectations always exceed our possibilities. After the collapse of communist dictatorship, most of the Romanians and Hungarians thought that both in Romania and in Hungary all the hardships would disappear, all the problems would be solved, and the newly freed peoples would be shortly integrated in the family of free peoples of Europe, that is they would enter the “House of Europe”, as they used to say at the time.

During the events in December, in Romania, in the towns and cities with mixed population, Romanians and Hungarians went out into the streets, risking their lives together. The Hungarians, however, had expectations that at the beginning shocked their Romanian comrades, whom the dictatorship had convinced that the “Hungarian issue” had been long settled. The brotherhood between the comrades deteriorated after a month, influencing also the Romanian-Hungarian interstate relations.

Several years had to pass for common people and politicians, Romanians and Hungarians, to understand that in the relations between the two nations and people, tolerance and patience must play the leading role. This change was mostly due to those expectations that some countries – which have a higher living standard and older and more stable democratic institutions than ours – had of our countries.

Today, we are at the stage where we understand that our common interest is to improve Romanian-Hungarian relations, both inside the societies of the two countries and at interstate level, because this is an important condition for the integration of both nations and states in the Euro-Atlantic structures. We must also understand something that has not been understood so far but by few: beyond short-term political interests there is something else which is more important for us than Euro-Atlantic integration. This is sincere reconciliation, without any reserves, which goes beyond treaties, agreements and political pacts, based on mutual respect and trust, because – as László Németh put it once – the peoples of this region are in fact “brothers”, and only by admitting this truth can we all be equal peoples in the region.

To what extent have our expectations been met? It is hard to say. If we look forward, then maybe to a smaller extent, if we look back, then maybe to a larger extent. Maybe it is not important to measure; it is more important to have the will to pursue the road that leads to the fulfillment of our expectations.

2. It is well known that any comparison distorts things. If we compare the French-German historical reconciliation with the Romanian-Hungarian historical reconciliation, the comparison is only the more distorting. The French-German confrontation was relatively recent, and its basis was rival-

ry of the two states for supremacy in Europe. On the other hand, it has to be known that reconciliation does not depend simply on a treaty or agreement, but it is a long historical process, which can start by signing a treaty or an agreement. This process is the effective content of historical reconciliation, and in this respect, if you like, the French-German historical reconciliation looks like the Romanian-Hungarian one.

At the same time, we also know that the different views of the Romanians and Hungarians are of older origin. The Hungarians and the Romanians never fought for supremacy in Europe, but they often fought for survival. So we cannot be surprised that preconceived ideas and traumas dug deeper in the collective conscience than in the case of the French and the Germans. However, we must be aware in increasingly wider circles that the process of reconciliation has already started and continued with the signing of the Romanian-Hungarian basic treaty and the agreements that followed – the last time even with the declaration of the Prime Ministers concerning the status law.

Consequently, we could logically presume that the process of the Romanian-Hungarian historical reconciliation will last longer than in the case of the French and the Germans. However, both peoples know – based on our historical experiences – that for the sake of alignment, we must take a shortcut and accelerate certain epochs of history. I hope that this will be the case in the Romanian-Hungarian historical reconciliation, too.

While we are working for the Romanian-Hungarian historical reconciliation, we cannot copy any model; hence not even the French-German one. We ourselves must create the model that best suits our needs. I believe that our nations and states are already on the good path.

3. It is likely that so far no one has inventoried completely all the political, economic and cultural arguments – or even the philosophical and ecological ones etc. – that motivate the increased dynamics of the relations between Hungarians and Romanians, “now, over ten years after the fall of communism, in the context of historic changes in geopolitics”, as you wrote.

This is not only motivated by geopolitical changes. The earth has changed in the last few decades into a single large and coherent unit. A few years ago, even the sending and reception of a telegram would take hours on end; today, electronic mail messages get from one corner of the world to the other in seconds, before we manage to go out of the house. The funnels that give off smoke or the pollution of the air are not linked to precise spots, they poison the atmosphere of the entire earth. Deforestation in Brazil makes its effect felt even in Europe. All the countries of the world should develop more dynamic relations with the rest of the countries of the world, and the neighboring countries should do it even more. Today there is almost no “internal affair” left. To give just one example: the polluted rivers in Romania pass through Hungary and Yugoslavia, and if in Hungary or Yugoslavia people throw poisoning substances in them, they will be deposited in Romania, in the Danube Delta. There can be no event in one country whose effects will not be felt in the neighboring countries. I do not believe that we should bring

special arguments for the more dynamic relations between Romania and Hungary. Life forces us to develop them.

4. I could list several factors that hinder significantly the more determined and consistent development of the Romanian-Hungarian relations. I would say this: nationalism, preconceived ideas, and historical traumas, narrow views of the politicians and their thirst for popularity, etc. – but all can be reduced to one single factor: conscience, in our case collective Romanian-Hungarian conscience. Until these changes happen, those who are committed to developing closer relations between Romanians and Hungarians will have to overcome several hardships.

I think Hungary's and Romania's accession to the European Union will create the conditions that will ease the job of those who are committed to the task of developing closer relations. Sooner or later, the feeling of "European patriotism" will be stronger than nearsighted nationalism. This will not happen automatically, though. We cannot ignore the secondary factors; we must work to develop a collective conscience. Especially among the youth.

Without underestimating the role of politicians, my opinion is that non-governmental organizations can do more to this end than governments. Non-governmental organizations can become the germ that causes the favorable fermentation for the change of the entire society.

I know about the work that the Pro Europa League has carried out since it was set up – December 30 1989 – for the inculcation of the system of values of democracy and pluralism, for the expansion of the pan-European idea. I know what successes it has obtained in Transylvania in developing the conditions for interethnic dialog within the society. In the course of achieving all this, its programs, it has gained an experience and knowledge that are so rich that I doubt I can say anything that is new to this NGO.

Nevertheless, I would be very happy if my answers would contribute to the success of the survey initiated by your Institute.

Vilmos SZABÓ

ROMÂNI ȘI MAGHIARI ÎN TRANZIȚIE

ROMÁNOK ÉS MAGYAROK AZ ÁTMENET IDEJÉN

ROMANIANS AND HUNGARIANS IN TRANSITION

ROMÂNI ȘI MAGHIARI ÎN TRANZIȚIE

Am primit cu bucurie invitația de a participa la ancheta dumneavoastră de mare importanță, cu atât mai mult cu cât am convingerea fermă că reglementarea satisfăcătoare a relațiilor dintre popoarele român și maghiar; care au trecut prin multe vicisitudini istorice, depășirea „prejudecăților, traumelor și elementelor negative existente încă în mentalitatea colectivă” – pe drept cuvânt menționate și de dumneavoastră – a devenit de acum o necesitate urgentă. Căci tendința generală a dezvoltării mondiale implică nu numai posibilitatea, ci și inevitabilitatea acestui lucru.

Fără îndoială, sunt și azi mulți potrivnici ai acestei – adesea pomenite – „reconcilieri istorice”, dar totuși: există speranțe ca forțele care se bazează pe instincte josnice, stimulează neîncetat ura și, în general, doresc să mențină vii antagonismele atavice, vor pierde treptat teren și vor fi dezamorsate, în dorința celor două popoare pentru o conviețuire pașnică.

Este incontestabil și că atât partidele politice, cât și organizațiile civile și societățile comerciale pot face mult mai mult pentru accelerarea acestui proces pozitiv. În legătură cu sarcinile concrete – ca răspuns la cele patru întrebări formulate de dumneavoastră – iată opiniile mele:

1. Așteptările referitoare la apropierea celor două națiuni, desigur, nu s-au putut realiza după 1989 de la o zi la alta, ci dimpotrivă: controversesele chiar s-au intensificat din când în când. Fără îndoială, avem încă multe de făcut. Și totuși, trebuie să respingem acele vederi radicale, potrivit cărora s-au întâmplat prea puține lucruri în acest domeniu, oprimarea maghiarimii din România continuă invariabil, iar încercările de asimilare ale societății majoritare se realizează fără nici un obstacol. Trebuie se remarcăm că schimbările profunde care după 1989 au început la scară mondială, au avut un efect catalitic și asupra acestui nod conflictual prin tradiție al zonei noastre, iar dacă ținem cont de faptul că sistemul instituțional maghiar autonom din România de atunci s-a consolidat, că s-a construit o amplă colaborare între cele două țări – prin multiple canale (de exemplu cel regional) –, atunci trebuie să ne opunem cu fermitate vederilor unor cercuri – din Ungaria și din România –, câteodată ale unor personalități de seamă, care propagă și astăzi caracterul ireconciliabil al diferendelor dintre cele două națiuni, și care provoacă – prin susținerea unor idei depășite – pagube de nemăsurat atât întregii zone, cât și – nu în ultimul rând – cauzei integrării europene.

2. Cred că principala cauză a dezacordurilor franco-germane a fost amplificarea aspirațiilor expansioniste ale Germaniei Mari, în timp ce deteriorarea relațiilor româno-maghiare, atmosfera de suspiciune reciprocă s-a instaurat în primul rând datorită politicii minoritare opresive a fostelor cercuri dominante, iar mai târziu, după cele două războaie mondiale, în urma deciziilor arbitrare ale politicii de putere cu ocazia tratatelor de pace – deve-

nind un factor capabil să genereze permanent conflicte în această zonă a Europei. Totuși, comparația cu reconcilierea istorică franco-germană (din punctul de vedere al soluției de dorit) este binevenită și – dat fiind că principiul responsabilității colective a popoarelor este astăzi, practic, exclus din sistemul de drept internațional – cred că se poate imagina și o reglementare istorică, într-un mod asemănător, a relațiilor româno-maghiare, în măsura în care integrarea euroatlantică a României și guvernele responsabile, democratice ale ambelor țări vor face posibilă neutralizarea forțelor extremiste, naționaliste, iar cele două țări (lăsând prejudiciile naționale vechi, reciproce în seama cercetării istoricilor) vor pune la baza politicii lor colaborarea multilaterală a celor două națiuni, deplina egalitate în drepturi a naționalităților care trăiesc pe teritoriile lor proprii, păstrarea identității acestora, precum și libertatea lor de a se organiza în mod autonom.

3. Sunt convins că aprofundarea colaborării neîngrădite în domeniul politicii, economiei, culturii și societății între țările noastre va avea un efect favorabil atât pentru dezvoltarea Ungariei și României, cât și pentru dezvoltarea Europei și – mai aproape de noi – a zonei Europei Centrale și de Est, în așa fel încât vor fi depășite definitiv acele disensiuni latente, care apar din când în când la suprafață cu virulență și exercită un efect puternic și în ziua de azi și care – din păcate – încă pot să fie exploatare cu succes de către forțele extremiste, retrograde, care acționează în ambele țări.

4. Cred că din cele spuse mai sus rezultă în mod logic cauza obstacolului principal în calea „unei dezvoltări mai dinamice și mai consistente a relațiilor româno-maghiare” și „ce inițiative ar putea accelera acest proces”. În primul rând, toți participanții la acest sistem de relații bilaterale ar trebui să urmărească înlăturarea din calea acestei dezvoltări a tuturor obstacolelor care încearcă să împiedice, prin conservarea urii naționaliste fosilizate, conectarea cu mii de fire a vieții celor două țări vecine. Pe această cale a fost o stație însemnată, care poate fi evaluată și din punct de vedere istoric, semnarea – însoțită de numeroase dezaprobări vehemente – a tratatului de bază, în septembrie 1996. Cred că ar trebui să facem mai evident, cu ajutorul unei politici externe maghiare mai transparente decât cea de azi, că ne străduim spre consolidarea comunității de destin a celor două țări, tratând ca pe o pretenție naturală și susținând la toate forurile intenția României de a adera la NATO și aspirațiile sale de integrare în UE. (Nu trebuie să uităm nici faptul că și românii din Ungaria – deși puțini la număr – au și ei nemulțumiri susținute pe drept cuvânt și care nu au fost remediate până astăzi.)

În sfârșit, aș dori să subliniez că sistemul instituțional maghiar care s-a format în România în ultimul deceniu, reprezentarea maghiarimii la diferite nivele ale guvernământului, sunt exemple vii ale faptului că schimbările istorice începute în 1989 au oferit celor două țări o șansă unică, nesperată în trecut, pentru a putea pune bazele unei conviețuiri pașnice, iar părților națiunii maghiare despărțite prin dictatul de pace de la Trianon, șansa de a-și păstra identitatea și libertatea de a crea contacte cu țara mamă.

ROMÁNOK ÉS MAGYAROK AZ ÁTMENET IDEJÉN

Örömmel vettem megtisztelő felkérésüket, hogy vegyek részt nagy fontosságú anketjukban. Annál is szívesebben teszem ezt, mert szilárd meggyőződésemmel, hogy a magyar és a román nemzet sok történelmi viszontagságot átélt kapcsolatainak megnyugtató rendezése, az Önök által is – joggal – említett „előítéletek, traumák, a kollektív mentalitásban még meglévő (negatív) tudatelemek” stb. meghaladása immár sürgető szükségszerűség, hiszen a világ fejlődésének általános trendje ennek nemcsak lehetőségét, hanem elkerülhetetlenségét is magában foglalja.

Kétségtelen, hogy ma még sokan vannak ennek a – sokszor emlegetett – „történelmi megbékélésnek” ellenzői, mégis: minden remény megvan arra, hogy az alantas ösztönökre építő, továbbra is gyűlölködést szító, többnyire atavisztikus ellentéteket ébren tartani kívánó erők fokozatosan tért vesztenek, és feloldódnak a két nép békés együttélését akaró tömegek vágyaiban. Az is kétségtelen, hogy mind a politikai pártok, mind a civil szervezetek és gazdasági-kereskedelmi társaságok jóval többet tehetnének e pozitív folyamat gyorsításáért. A konkrét tennivalókról – az Önök által megfogalmazott 4 kérdésre adott válaszként – az alábbiakban mondom el véleményemet:

1. A két nemzet közötti közeledés iránti várankozások 1989 után természetesen nem válhattak valósággá egyik napról a másikra, sőt: az ellentétek olykor még fokozódtak is. Kétségtelenül igen sok még a tennivaló. Mégis: el kell utasítani azokat a radikális nézeteket, amelyek szerint e téren túl kevés történt, változatlanul folyik a romániai magyarság elnyomtatása, és akadálytalanul érvényesülnek a többségi társadalom asszimilációs törekvései. Meg kell állapítanunk, hogy az 1989-ben világméretben megindult gyökeres változások térségünknek e hagyományos konfliktusgócára is erjesztő hatással voltak, s ha számba vesszük az önálló romániai magyar intézményrendszer azóta történt megerősödését, a két ország közötti – számtalan csatornán történő (így pl. a regionális) – együttműködés széles körű kiépülését, határozottan szembe kell szállnunk bizonyos – magyarországi és romániai – körök, olykor tekintélyes személyiségek azon nézeteivel, melyek ma is a két nemzet ellentéteinek kibékíthetetlenségét propagálják, és idejétmúlt eszmék hirdetésével mérhetetlen kárt okoznak a térség egészének, valamint – nem utolsósorban – az európai integráció ügyének.

2. Úgy gondolom, hogy a francia–német ellentét fő okozója a nagynémet expanziós törekvések felerősödése volt, míg a magyar–román viszony megromlása, a kölcsönös gyanakvás légkörének kialakulása alapvetően a korábbi uralkodó körök elnyomó nemzetiségi politikája, majd a két világháborút követő békeszerződések önkényes hatalompolitikai döntései nyomán következett be és vált Európa e részének állandó konfliktusveszélyt okozó tényezőjévé. A francia–német történelmi megbékéléshez való hasonlítás (a kívánatos

megoldás szempontjából) mindamellet helytálló és – miután a nemzetközi jogrendben a népek kollektív felelősségének elve ma már gyakorlatilag kizárható – a magyar–román viszony hasonló módon történő történelmi rendezését is elképzelhetőnek tartom, amennyiben Románia euroatlanti integrálódása és mindkét ország felelős, demokratikus kormányzata lehetővé teszi a szélsőséges, nacionalista erők semlegesítését és (a régi, kölcsönös nemzeti sérelmeket a történészek kutatási területére utalva) a két ország, a két nemzet sokoldalú együttműködését és a területükön élő nemzetiségek teljes jogegyenlőségét, önazonosságának megőrzését, autonóm szerveződésük szabadságát teszik politikájuk alapjává.

3. Meggyőződésem, hogy országaink politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi együttműködésének korlátozás nélküli elmélyítése mind Magyarország és Románia, mind pedig Európa és – közelebről – a közép- és kelet-európai térség fejlődésére jótékony hatással lesz, és végérvényesen túlhaladottá teszi azokat a lappangó, olykor virulensen megjelenő ellentéteket, amelyek mindmáig erősen hatnak, s melyek – sajnos – a mindkét országban még működő retrográd, szélsőséges erők által jól ki is használhatók.

4. Azt hiszem, a fentiekből logikusan következik annak megjelölése, hogy mi a fő akadálya „a magyar–román kapcsolatok határozottabb és tartalmasabb fejlődésének”, s hogy „milyen kezdeményezések segíthetnék e folyamat felgyorsulását”. Mindenekelőtt arra kellene törekednie a kétoldalú kapcsolatrendszer valamennyi szereplőjének, hogy minden olyan akadályt elhárítson e fejlődés útjából, amely a régi, megkövesedett nacionalista gyűlölködés életben tartásával próbálja akadályozni a két szomszédos ország életének ezernyi szállal való összekapcsolását. Ezen az úton történelmileg is értékelhető, jelentős állomás volt a – nem kevesek éles ellenzésétől kísért – alapszerződés aláírása 1996 szeptemberében. Úgy gondolom: egy, a jelenleginél kiszámíthatóbb magyar külpolitikával egyértelművé kell tenni, hogy a két ország sorsközösségének megszilárdítására törekszünk, természetes igényként kezelve és minden fórumon támogatva Románia NATO-csatlakozási szándékát és EU-integrációs törekvését. (Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a – bár viszonylag csekély létszámú – magyarországi románságnak is vannak jogosan hangoztatott és mindmáig nem orvosolt sérelmei.)

Végül szeretném hangsúlyozni: az elmúlt tíz év alatt Romániában kialakult magyar intézményrendszer, a magyarságnak a kormányzásban különböző szinteken részt vevő képviselete élő bizonyítéka annak, hogy az 1989-ben megindult történelmi változások korábban nem is remélt, egyedülálló esélyt adnak mind a két ország békés együttélésének megalapozásához, mind a trianoni békediktátum által szétszakított magyar nemzettestek önazonosságának megőrzéséhez s az anyaországgal való szabad kontaktusteremtéshez.

ROMANIANS AND HUNGARIANS IN TRANSITION

It is an honor to respond to your request to participate in your important survey. I do this with the firm belief that the all-satisfying settlement of the relations between the Romanian and the Hungarian nations, which have seen numerous historical vicissitudes, overcoming the “prejudices, traumas and negative elements that persist in the collective mentality” rightly mentioned by you too, have become an urgent necessity. For the general tendency of global development involves not only the possibility, but also the inevitability of this.

Undoubtedly, there are still many people that oppose the – so often mentioned – ‘historical reconciliation’, and yet there is hope that the forces that rely on contemptible instincts, that stimulate hatred and, in general, wish to maintain the atavic antagonisms, will slowly lose ground, and will be mitigated, for the sake of the two peoples that wish for peaceful co-existence.

It is uncontested that both the political parties, and the civil organizations, and the commercial enterprises can do more to speed up this positive process. As concerns the concrete tasks – and as a reply to the four questions you formulated – here are my opinions:

1. The expectations concerning the closer relations between the two nations, of course, could not be fulfilled immediately after 1989, as a matter of fact, the controversies became more intense time and again. Undoubtedly, there is a lot to do yet. And still, we must reject those radical views according to which too few things have happened in this field, that the oppression of the Hungarians in Romania has continued unchanged, and the attempts to assimilate them in the majority society are repeated without hindrance. We must take note of the profound, global changes which after 1989 have been a catalyst for the traditional spot of conflict represented by our region, and if we take into account that the institutional system of the Hungarian minority in Romania was consolidated, that an ample scheme of collaboration was built between the two countries through multiple channels, including the regional one, then we must vehemently oppose the view of some circles in Hungary and Romania, sometimes of outstanding personalities, who promote even today the irreconcilable character of the differences between the two nations, and thus cause – through supporting outdated ideas – immeasurable damage both to the entire area, and – not least – to the cause of European integration.

2. I believe that the main cause of the French-German controversy was the amplification of the expansionist aspirations of Great Germany, while the deterioration of the Romanian-Hungarian relations, and the development of an atmosphere of mutual suspicion emerged essentially after the oppressive minority policy of the old circles in power, and later after the two world wars, as a result of the arbitrary decisions of the power politics occasioned by the

peace treaties – becoming a factor capable of permanently generating conflict in this region of Europe. Despite all these, the comparison with the historical French-German reconciliation (from the perspective of the desired solution) is welcome, and – given that the principle of collective responsibility of peoples has been practically excluded from international law – I think we can imagine a historical regulation in a similar way, of the Romanian-Hungarian relations, to the extent to which the Euro-Atlantic integration of Romania and the democratic governments in power in both countries will make it possible to neutralize the extremist, nationalist forces in the two countries (leaving the old national prejudices to the care of historians) and will lay at the foundation of their policies the multilateral collaboration between the two nations, the full equality in rights of the nationalities that inhabit their land, the preservation of their identity and the freedom to organize autonomously.

3. I am positive that the deepening of the collaboration in the field of politics, economy, culture and society between our countries will have a favorable influence for both the development of Hungary and of Romania, and of the entire Europe, and – closer to us – of the Central and Eastern European region, so that the latent conditions that surface from time to time and exert a powerful influence even today, and which unfortunately can still be exploited successfully by extremist forces that act in both countries, can be overcome once and for all.

4. I think that from the above it is clear what the major obstacle to “the development of more dynamic and consistent Romanian-Hungarian relations” is, and “what initiatives could accelerate the process”. First of all, all the participants in this system of bilateral relations should pursue the removal of all barriers to this development, which try to hinder through the conservation of fossil nationalist hatred the connection between thousands of lives in the two neighboring countries. There was an important station along this road, which can be evaluated historically, too: the signing of the basic treaty – accompanied by numerous voices of vehement disapproval – in September 1996. I think we should make it more obvious, with the help of a more transparent Hungarian foreign policy than that of today, that we strive for the consolidation of the common destiny of the two countries, treating it as a natural claim and supporting it in all forums, that Romania intends to join NATO and integrate in the EU. (We must not forget that the Romanians in Hungary – though few – have grievances that they voice justly, and which have not been remedied to this day.)

In the end, I would like to underscore that the Hungarian institutional system which developed in Romania in the last decade, the representation of the Hungarians at different levels of government, are living examples of the fact that the historic changes begun in 1989 offered both countries a unique, unhoped-for chance to lay the foundations of a peaceful co-existence, and to the parts of the Hungarian nation that were separated as a result of the Trianon peace dictate, the chance to preserve their identity and the freedom to develop contacts with the motherland.

József SZÁJER

**DESPRE NECESITATEA COLABORĂRII
ROMÂNNO-MAGHIARE**

**A ROMÁN-MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS
SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL**

**ABOUT THE NEED FOR
ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION**

DESPRE NECESITATEA COLABORĂRII ROMÂNNO-MAGHIARE

Scrisoarea dumneavoastră adresată mie la 15 februarie a însemnat o bucurie pentru mine, căci am văzut în ea dovada că evoluția relațiilor româno-maghiare nu este indiferentă nici pentru cercurile intelectuale române și maghiare care urmează tradițiile europene democratice ale Transilvaniei. Rămâne la latitudinea dumneavoastră să apreciați în ce măsură răspunsurile mele scurte, scrise fără pretenția exhaustivității, sunt potrivite pentru a figura în ancheta dumneavoastră. Oricum, vă mulțumesc că am fost onorat cu încrederea dumneavoastră.

1. În decembrie 1989, în Ungaria, oamenii au urmărit cu o atenție uriașă evenimentele din România. Semnele favorabile de la început – manifestările spectaculoase ale solidarității între cele două țări, între cele două popoare despărțite în mod artificial – au creat speranțe exagerate în sufletul multora dintre noi. Am crezut că obstacolele care ne despart sunt artificiale, iar pentru a le înlătura, va fi destul dacă în România sistemul de putere al dictatorului comunist se va prăbuși. Am crezut că suntem deschiși, pregătiți pentru orice fel de dialog și pentru ajutorul activ, fiindcă am sperat că principiile democrației, ale statului de drept vor putea triumfa în România. Speranțele maghiarilor s-au evaporat repede. Pogromul antimaghiar din martie 1990 de la Târgu Mureș a schimbat simpatia maghiarilor. Din acel moment în Ungaria a devenit o părere generală că România și conducerea ei nu vor ieși niciodată – pentru că nu doresc să iasă – din umbra comunismului naționalist. Această concepție a fost alimentată în anii '90 în mod continuu de informațiile despre inițiativele antimaghiare ale Vetrei Românești sau ale lui Gheorghe Funar (care continuă și până astăzi), respectiv de lipsa unei poziții oficiale fără echivoc împotriva acestor manifestări.

2. După părerea mea, exemplul franco-german nu se potrivește situației noastre. Pe de o parte, maghiarii și românii nu s-au aflat niciodată față în față așa cum s-a întâmplat cu cele două națiuni vest-europene în cursul secolelor XIX și XX, iar pe de altă parte, soluția aleasă pentru tratarea chestiunii minorităților naționale diferă în întregime de practica obișnuită în Europa de Est (doar una dintre explicații ar fi că în urma celui de-al doilea război mondial în Franța, în regiunile Alsacia și Lorena, nu a rămas o minoritate germană numeroasă, ceea ce constituie o diferență esențială față de situația transilvană). Aceasta însă nu ar fi o problemă, părerea mea fiind că am putea imagina diverse modele pentru reconciliere, iar succesul modelului franco-german nu face decât să încurajeze pe cei interesați dintre maghiari și români pentru a găsi soluția cea mai corespunzătoare. Un singur lucru mi se pare absolut sigur: pentru aceasta, în primul rând trebuie să uităm și să facem să fie uitate suspiciunea reciprocă și stereotipurile negative.

3. Sunt convins că toate argumentele sunt în favoarea unei colaborări cât mai active și cât mai multilaterale. În Ungaria, deja în perioada dintre cele două războaie mondiale, s-a dezvoltat o literatură voluminoasă și de nivel înalt privind necesitatea solidarității între națiunile Europei de Est, prin urmare, ideea colaborării nu este deloc străină maghiarilor. Nu cred că ar avea sens să enumerăm în detaliu modalitățile posibile ale colaborării româno-maghiare și avantajele acestora, convingerea mea fiind că în ziua de azi, în ambele țări, opinia publică este de acord că reușita, prosperitatea noastră pot fi asigurate mai ușor împreună, decât unii împotriva celorlalți. Este suficientă doar ideea că afirmarea valorilor în comun acceptate ale integrării europene creează condiția pentru ca ambele țări și popoare să beneficieze în mod egal de binecuvântările deja palpabile ale prosperității și bunăstării în zonele Europei care participă la integrare.

4. După părerea mea, doar limitele propriei noastre mentalități și interesele prost înțelese (datorită unor reflexe false) pot constitui obstacole în calea relațiilor româno-maghiare mai dinamice și mai consistente. În privința tratării chestiunilor care se află pe ordinea de zi a relațiilor bilaterale, domină din ce în ce mai mult pragmatismul în soluționarea problemelor, iar învingerea cu succes a obstacolelor temporare, cauzate de resursele materiale limitate, poate conduce la recunoașterea de către ambele părți a faptului că împreună putem ajunge mai departe decât pe căi separate. Prezența comună în organizațiile internaționale, realizarea unor proiecte bilaterale comune, schimbul experiențelor acumulate în cele mai diverse domenii, într-un cuvânt colaborarea poate duce la instaurarea unei atmosfere de încredere durabilă între cele două țări.

A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

Február 15-én hozzám intézett szíves levelük örömmel töltött el, mivel annak bizonyosságát láttam benne, hogy a magyar–román kapcsolatok helyzetének alakulása Erdély demokratikus európai hagyományokat követő magyar és román értelmiségi körei számára sem közömbös. Az Önök megítélésére bízom, hogy kérdéseikre a teljesség igénye nélkül megírt rövid válaszaimat mennyiben tartják alkalmasnak az ankétjukban való szerepeltetésre, mindazonáltal őszintén köszönöm, hogy megtiszteltek bizalmukkal.

A négy kérdésre adott válaszaim a következők:

1. 1989 decemberében Magyarországon óriási figyelemmel követték az emberek a romániai eseményeket. A kezdeti biztató jelek – a mesterségesen elválasztott két nép, két ország közötti szolidaritás látványos megnyilvánulásai – sokunkban túlzott reményeket keltettek. Azt hittük, hogy a minket elválasztó akadályok mesterségesek, és eltűnésükhöz elég lesz, ha a kommunista diktátor hatalmi rendszere összeomlik Romániában. Nyitottnak, mindenféle párbeszédre és segítő cselekvésre késznek éreztük magunkat, mivel reméltük, hogy Romániában is gyorsan diadalmaskodhatnak a demokrácia, a jogállamiság elvei. A magyar remények hamarosan lelohadtak. Az 1990. márciusi marosvásárhelyi magyarellenes pogrom megváltoztatta a magyarországi szimpátiákat. Attól fogva *közvélekedéssé* vált Magyarországon, hogy Románia és a román vezetés nem fog, mert nem is akar kilépni a nacionálkommunizmus árnyékából. E vélekedést a 90-es években folyamatosan táplálták a Vatra Românească vagy Gheorghe Funar (azóta is tartó) magyarellenes lépéseiről érkező hírek, illetve a velük szembeni egyértelmű hivatalos fellépés elmaradása.

2. Véleményem szerint a francia–német példa esetünkben nem helytálló. Egyrészt magyarok és románok soha nem álltak szemben egymással úgy, mint a két nyugat-európai nemzet a 19. és a 20. század során, másrészt a nemzeti kisebbségi kérdés kezelésére választott megoldás teljesen eltér a Kelet-Európában követett gyakorlattól (ennek csak az egyik magyarázata, hogy a 2. világháborút követően a véglegesen Franciaországhoz került Elzász-Lotaringiában nem maradt számottevő német kisebbség, ami alaposan különbözik az erdélyi helyzettől). De ez nem baj, véleményem szerint a kibékülésre többféle modell is elképzelhető, a sikeres francia–német modell csak bátoríthatja a magyar és román érdekelteket a számunkra legmegfelelőbb megoldás kialakítására. Egyben biztos vagyok: ehhez először az egymás iránt táplált gyanakvást és a negatív sztereotípiákat kell elfeled(tet)ni.

3. Meggyőződésem, hogy minden érv a minél aktívabb és minél többoldalú együttműködés mellett szól. Magyarországon már a két világháború között nagy és színvonalas irodalma bontakozott ki a kelet-európai nemzetek egymásrataltságának, úgyhogy az együttműködés gondolata cseppet sem idegen a ma-

gyarságtól. Nem látom értelmét most részletekbe menően sorolni a magyar-román együttműködés lehetséges módozatait és ezek előnyeit, mivel meggyőződésem, hogy mára mindkét országban közvélekedéssé vált az, hogy boldogulásunkat, gyarapodásunkat együtt, egymás érdekében könnyebb biztosítani, mint egymás ellenére. Legyen elég az az egy gondolat, hogy az euroatlanti integráció közösen vallott értékeinek érvényre juttatása teremti meg a feltételét annak, hogy mindkét ország és nép egyformán részesüljön a prosperitás és jólét Európa integrációjában részt vevő térségeiben már érezhető áldásaiból.

4. Úgy látom, hogy a magyar-román kapcsolatok még dinamikusabb és tartalmasabb fejlődésének kizárólag saját mentalitásunk korlátjai és hamis beidegződések alapján rosszul felfogott érdekeink szabhatnak határt. A kétoldalú kapcsolatainkban napirenden lévő kérdések kezelését illetően egyre inkább a problémamegoldó, pragmatikus jelleg dominál, a korlátozott anyagi források támasztotta átmeneti akadályok sikeres leküzdése vezethet el ahhoz a kölcsönös felismeréshez, hogy együtt többre mehetünk, mint külön-külön. Együttes jelenlét nemzetközi szervezetekben, közös kétoldalú projektek megvalósítása, a legkülönbözőbb területeken szerzett tapasztalatok cseréje, egyszóval az együttműködés vezethet el a tartós bizalmi légkör kialakulásához a két ország között.

ABOUT THE NEED FOR ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

The letter you sent on 15 February brought me great joy, because in it I saw the evidence that the evolution of Romanian-Hungarian relations is not indifferent to the Romanian and Hungarian intellectual circles that follow the European democratic traditions of Transylvania. It is up to you to decide whether the short answers, written without the claim of completeness, are appropriate for inclusion in your survey. In any case, I am thankful for and honored by your trust.

1. In December 1989, in Hungary people followed with a lot of interest the events in Romania. The favorable signs at the beginning – the spectacular manifestations of solidarity between the two countries, between the two peoples divided artificially – created exaggerated hopes in the souls of many of us. We believed that the obstacles that separate us were artificial, and to remove them, it would be enough if in Romania the power system of the communist dictator would collapse. We thought we were open, prepared for any kind of dialogue and active support, because we hoped that the principles of democracy and of the rule of law could triumph in Romania. The hopes of the Hungarians soon vanished. The anti-Hungarian pogrom in Târgu Mureş in March 1990 changed the attitude of the Hungarians. From then on, it became a general opinion in Hungary that Romania and its leaders would never escape – because they never wanted to escape – from the shadow of nationalist communism. This conception was continually fuelled in the '90s by information about the anti-Hungarian initiatives of Vatra Românească or of Gheorghe Funar (who still carries on), and by the lack of an unequivocal official position on this issue.

2. In my opinion, the French-German example does not apply to our situation. On the one hand, the Hungarians and the Romanians never confronted each other as the two western nations did in the 19th and 20th centuries, and on the other hand, the solution chosen for the management of national minority issues differs entirely from the practices that are familiar in eastern Europe (only one of the explanations would be that after WW II in France, in the regions of Alsace and Lorraine, there was no significant German minority, which is an essential difference as compared to the situation in Transylvania). This would not be a problem, however; my opinion is that we can sketch different models of reconciliation, and the success of the French-German model only encourages those interested on the Romanian and Hungarian sides to find the most adequate solution. One thing seems certain to me: for this, first of all, we must forget and make people forget the mutual suspicions and the negative stereotypes.

3. I am sure that all the arguments are for a highly active and multilateral collaboration. In Hungary, in the period between the two world wars there

emerged a sizeable literature of high quality about the need for solidarity among the nations of Eastern Europe; therefore, the idea of collaboration is not unfamiliar to the Hungarians. I do not think it makes sense to enumerate in detail the possible means of Romanian-Hungarian collaboration and their advantages, my conviction is that today in both countries the general public agrees that our success and welfare can be assured more easily together than against each other. Suffice it to say that revealing the common values of European integration creates the condition for both countries and peoples to receive equal shares of the palpable blessings of welfare and prosperity in the regions of Europe that intend to join the union.

4. In my opinion, only the limits of our own mentalities and the wrongly understood intentions (given some false reflexes) can be obstacles in the more dynamic and consistent Romanian-Hungarian relations. As concerns the issues on the agenda of bilateral relations, the pragmatic approach to solving problems has been predominant, and overcoming the temporary obstacles caused by the limited material resources can lead to the admittance, by both parties, of the fact that together we can reach further than on separate ways. The shared presence in international organizations, the achievement of common bilateral projects, the exchange of experiences in the most diverse fields, in one word, collaboration, can lead to a durable atmosphere of trust between the two countries.

László TÓTH GY.

PAȘI PE DRUMUL RECONCILIERII

LÉPÉSEK A MEGBÉKÉLÉSHEZ VEZETŐ ÚTON

STEPS ON THE WAY TO RECONCILIATION

PAȘI PE DRUMUL RECONCILIERII

1. Anul 1989 a fost unul decisiv – anul marilor posibilități – în istoria noastră comună. Așa cum la lumina strălucitoare a revoluției maghiare din 1956, prejudecățile și controversile istorice austro-ungare au pălit până a deveni invizibile, tot așa și argumentele care accentuau divergențele seculare româno-maghiare au fost sublimate în flacăra revoluției române din 1989. Acest lucru a primit un accent deosebit din cauza omului cel mai popular în România de atunci, pastorul (azi episcopul reformat) László Tőkés, care nu și-a negat niciodată patriotismul maghiar. Ar fi putut oare să exprime vreun alt eveniment istoric minunatele cuvinte ale poeziei lui Endre Ady – „Dunărea și Oltul unite în glas” –, decât revoluția română care și-a văzut conducătorul spiritual în persoana pastorului maghiar? Îmi amintesc cum se adunau aici, în Ungaria, bani, alimente, haine călduroase pentru cei suferinzi. Camioanele și autoturismele rulau zi și noapte în direcția Szeged, spre frontieră. Un tânăr conducător auto din Hódmezővásárhely, care transporta alimente, a fost împușcat de trăgătorii lui Ceaușescu pe străzile Aradului. Eu cred că așteptările celor două popoare și națiuni au fost concordante și sincere. Maghiarii au crezut că maghiarii din România pot fi oameni egali în drepturi și liberi, chiar dacă granițele Trianonului, care reprezintă o durere atât de profundă pentru mulți dintre noi, vor rămâne neschimbate, iar românii au crezut (și au crezut pe drept) că după revoluția de la Timișoara maghiarii nu vor să le ia Transilvania mult disputată. Ni s-a părut atât de natural încât nimeni nu a pus în discuție faptul că Secuimea și celelalte ținuturi locuite de maghiari vor aparține și în continuare României, dar oamenii vor putea să vorbească, să învețe în limba lor maternă, vor putea să simtă că aparțin națiunii maghiare fără ca aceasta să pună la îndoială loialitatea lor față de statul român. Tot atât de natural a fost pentru români faptul că au și compatrioți a căror limbă maternă este maghiara, care au sentimente maghiare și o cultură maghiară. Oare de ce ar trebui să rivalizeze? Oare de ce ar trebui să pună sub semnul întrebării dreptul la existență al celuilalt?

Aceste speranțe au dispărut asemenea unor miraje pe măsură ce s-a aflat că revoluția română, care pe micile ecrane părea reală, în fond n-a fost altceva decât teatru și scamatorie, păcălirea oamenilor și a lumii întregi. Ea trebuie considerată ca o revoluție de palat sau o lovitură de stat, care a înlocuit o grupare a elitei comuniste cu alta. La aceasta a asistat, fără să vrea, tot poporul indus în eroare, puterea profitând de cele mai sfinte sentimente ale acestuia într-un mod de neiertat. Noua conducere românească – sub acest aspect nu s-a deosebit de Ceaușescu – s-a străduit să se folosească de energiile forțelor naționaliste și șovine pentru a-și consolida puterea. Prețul a fost dezlănțuirea pasiunilor anti-maghiare. Acestea din urmă au fost generate în mod natural de către renegați ca Gheorghe Funar, care a încercat să-și compenseze originea în acest fel (tatăl

lui se odihnește în cimitirul Házsongárd, sub o piatră funerară cu inscripție în limba maghiară). Concomitent au apărut și vocile antiromânești în viața publică a Ungariei – deși cu mai multă reținere și fără să ajungă vreodată până la rang de politică oficială. După toate acestea, construirea relațiilor româno-maghiare a trebuit să fie reîncepută. Visele s-au evaporat: dincolo de graniță, maghiarul a devenit din nou bozgor, în timp ce la noi românul – pentru o parte a populației – uzurpatorul pământului sfânt al Transilvaniei. În ciuda faptului că aceste noțiuni odată, în 1989, deja fuseseră date uitării (atunci am crezut că pentru totdeauna). Iar noi am început să ne privim cu ochi suspicioși.

2. Relațiile româno-maghiare prezintă într-adevăr multe analogii cu cele franco-germane. Experiența acestor țări ar putea fi probabil folosită – chiar dacă nu în întregime – drept model al reconcilierii româno-maghiare. După părerea mea, reconcilierea franco-germană ar putea fi rezumată spunând că nemții au acceptat ca disputa istorică despre apartenența Alsaciei și Lorenei să fie rezolvată în favoarea Franței, în timp ce francezii au acceptat faptul că pe acest teritoriu trăiesc și germani care țin la limba și cultura lor, mai mult chiar: ei constituie o parte destul de importantă a populației. Aceasta înseamnă practic că germanii (și patria mamă, Germania) au renunțat la revizuirea teritorială, iar francezii la asimilarea forțată a germanilor. Până la acest punct – cu condiția că există destulă sinceritate și încredere – modelul de reconciliere franco-german ar putea fi adaptat și la relațiile româno-maghiare. Problema are două capcane, care trebuie să fie luate în considerare neapărat de către ambele părți. Realitatea mai puțin importantă este că încercarea de a asimila maghiarimea din Transilvania (și ceangăii) nu numai că ar contraveni normelor europene, dar forțarea acestei asimilări ar fi oricum o întreprindere fără speranță, deoarece limba, religia și tradițiile celor două popoare sunt atât de diferite încât căsătoriile mixte sunt destul de rare până și în satele bilingve, respectiv în orașe. Părerea mea este că acest fapt trebuie acceptat, și tocmai aici se află diferența între relațiile franco-germane și cele româno-maghiare. Pentru că cele două popoare din Europa de Vest abia se deosebesc din punct de vedere al componenței lor confesionale, cunosc limba celuilalt (fără nici o presiune exterioară), modul lor de trai este, în esență, identic, vest-european. Ca o consecință, asimilarea voluntară a nemților din Alsacia este un fapt indiscutabil. Lucru care – fără a se face uz de violență – nu se va întâmpla niciodată nici cu maghiarii din Transilvania, nici cu cei din Moldova (ceangăii). Prin urmare, dacă poporul român vrea să fie pace în patria sa, nici nu are voie să forțeze asimilarea maghiarilor sau să gândească în acești termeni. În lipsa vieții publice democratice ar putea să apară unele forțe pentru care reconcilierea și coexistența româno-maghiară sunt ca postavul roșu. Acest pericol este prefigurat, dincolo de graniță, de popularitatea înfiorătoare a Partidului România Mare, iar la noi de faptul că Partidul Socialist Maghiar – pentru a contracara pierderea treptată a popularității sale – a încercat, deși fără succes, să redeștepte sentimentele antiromânești. Un alt obstacol în calea reconcilierii ar putea fi ideea iredentismului, care – este adevărat: mai mult la nivelul unor vise nevinovate, nemărturisite, dar – dormitează în străfundurile subconștientului multor

oameni. O primejdie asemănătoare ar putea fi reprezentată și de un alt vis: viziunea statului-națiune al României Mari care se întinde de la Nistru până la Tisa. Din această cauză, reconcilierea româno-maghiară trebuie pusă pe baze cât mai solide. *Nu este destul ca guvernele să ajungă la înțelegere...* Poate ar merita să ne gândim, în paralel cu modelul franco-german, și la cel elvețian. *Francezii și nemții din Elveția nu au putut fi incitați unii împotriva celorlalți nici în epoca lui Hitler.* Această cale ar fi oare impracticabilă în România?

3. Argumentele pentru dinamizarea legăturilor româno-maghiare sunt aproape evidente. Poporul maghiar și cel român sunt prin tradiție puntea care leagă slavii din Nord și din Sud, respectiv Europa de Est și de Vest – cu toate avantajele și dezavantajele acestei stări de tranziție. În vreme de război, aceasta înseamnă mai mult dezavantaj, în timp de pace mai degrabă un avantaj. În Europa, cortina de fier culturală nu este invenția comunismului, ci o realitate care există de mai multe secole – din timpul Imperiului Roman Oriental și al celui Bizantin. În Europa spre care ne grăbim, tradițiile occidentale domină din acest punct de vedere. Și totuși, lărgirea Europei în direcția Est pare să fie realitatea viitorului istoric. Dacă undeva s-ar putea ivi posibilitatea de a începe demolarea acestei cortine de fier culturale, acel loc este tocmai *România*, iar în interiorul ei, în primul rând Transilvania în sens mai larg (întregită cu Partiumul și cu ținuturile sud-vestice), precum și Țara Ceangăilor. România ar comite o greșală dacă nu ar profita de această posibilitate unică: în loc de asimilare, asigurarea conviețuirii a două culturi, prin crearea condițiilor permeabilității. Ar fi un lucru natural dacă am putea dezvolta această egalitate culturală, infrastructurală și economică de la Sopron și Kőszeg până la Brăila, Galați sau Delta Dunării. Nu cred că am putea să ne propunem un obiectiv comun mai nobil decât acesta. Mă gândesc aici la ocrotirea naturii, la nivelarea problemelor de sănătate publică și de igienă mintală, precum și la formarea unei mentalități omenești europene în întreaga zonă. Resursele naturale și economice sunt date și am putea să învățăm încă multe unii de la alții. Printre problemele noastre comune putem numi apărarea împotriva inundațiilor, integrarea populației rome, îmbunătățirea calității și șanselor vieții acesteia.

4. Primul pas în înlăturarea principalului impediment a fost constituit de către pactul Orbán-Năstase. Acești doi politicieni talentați au consacrat prin semnătura lor o politică bazată pe înțelegerea celuilalt popor și a celeilalte națiuni, acceptarea reciprocă, respectul față de sentimentele celuilalt. Impresia mea este că românii așteaptă de la noi să nu încercăm tot timpul să exercităm presiuni asupra conștiinței lor prin suspinele noastre după pământul maghiar pierdut, indiferent de felul în care le-am exprima. Maghiarii așteaptă de la români ca în Transilvania să fie respectată limba și cultura maghiară, să se respecte monumentele istorice maghiare. Românii ar dori ca maghiarii să nu viseze la recuperarea Ardealului. Maghiarii ar dori ca maghiarii din România să-și găsească casa și patria în România fără să fie obligați să renunțe la calitatea lor de maghiari. Acest lucru este valabil și pentru ceangăi, *deoarece o legătură bazată pe încrederea sinceră și reciprocă nu tolerează nici cea mai mică minciună, nu numai pe cele mai mari.* Ca să mă exprim mai simplu: este nevoie de

o practică și de o atmosferă care nu oferă posibilitatea ca vreuna dintre formele de manifestare a șovinismului să câștige teren. Este mult mai practic dacă inițiativele concrete sunt formulate pentru ambele părți, nu numai pentru noi înșine. Noi am dori ca acceptarea legii facilităților în România să fie definitivă, am dori să se creeze posibilitatea învățării în limba maghiară la toate nivelele de învățământ. Reînființarea Universității „Bolyai” ar însemna cu siguranță topirea unei mari părți a gheții, de asemenea și retrocedarea avutului bisericesc confiscat de la proprietarii săi de drept. Stoparea tendințelor de românizare forțată în zonele locuite de maghiari sau de populații mixte, astfel și în Țara Ceangăilor. Pentru că nu prea este o normă europeană acceptabilă faptul că ceangăii, în bisericile lor, nu au voie să se roage și să cânte în maghiară, nici să asculte slujba în limba lor maternă. Aceste măsuri ar fi onorate de către Ungaria în mai multe feluri. Ar mai fi nevoie, în afară de acestea, de schimburi de oameni de știință și studenți, de elaborarea și punerea în aplicare cât mai urgentă a unor concepții bilaterale cuprinzătoare pentru apărarea împotriva inundațiilor și protecția mediului, a unor planuri concrete și fără birocrație.

LÉPÉSEK A MEGBÉKÉLÉSHEZ VEZETŐ ÚTON

1. 1989 döntő év – a nagy lehetőségek éve – volt közös történelmünkben. Ahogyan az 1956-os magyar forradalom ragyogó fényénél láthatatlanná törpültek pl. a magyar–osztrák történelmi előítéletek és ellentétek, úgy párologtak el az évszázados magyar–román ellentéteket hangsúlyozó érvek az 1989-es romániai forradalom hevületének lángjától. Ennek külön nyomatékot adott, hogy akkoriban Románia legnépszerűbb embere a magyar hazafiságát soha nem tagadó Tőkés László tiszteletes (ma református püspök) volt. Vajon kifejezhette-e volna más történelmi esemény Ady Endre gyönyörű költeményének szavait – „Dunának, Oltnak egy a hangja” –, mint a magyar lelkészt szellemi vezérének tekintő román forradalom? Emlékszem rá, hogyan gyűjtöttek pénzt, élelmiszert, meleg ruhát a szenvedőknek itt, Magyarországon. A kamionok, személygépkocsik éjjel-nappal dübörögtek Szegeden át a határ felé. Egy hódmezővásárhelyi fiatal gépkocsivezetőt, aki élelmiszert vitt, Arad utcáin lötték agyon Ceaușescu orvlövészei. Hitem szerint a két nép és nemzet várákozásai egybecsengők és őszinték voltak. A magyarok elhitték, hogy a romániai magyarok akkor is egyenrangú és szabad emberek lehetnek, ha a sokak számára oly szívbemarkoló fájdalmat jelentő trianoni határok változatlanok maradnak, a románok pedig elhitték (és joggal hitték el), hogy a temesvári forradalom után a magyarok nem akarják tőlük visszavenni a vitatott Erdélyt. Annyira természetesnek tűnt, hogy senki sem vitatta: a Székelyföld és más magyarlakta vidékek ugyan továbbra is Romániához tartoznak, ám az emberek anyanyelvükön beszélhetnek, tanulhatnak, érezhetik magukat a magyar nemzethez tartozónak anélkül, hogy ez a román állam iránti lojalitásukat megkérdőjelezné. Ugyanilyen természetes volt a románok számára, hogy magyar anyanyelvű, magyar érzelmű és kultúrájú honfitársaik is vannak. Ugyan miért kellene rivalizálniuk? Ugyan miért kellene egymás létének jogosultságát megkérdőjelezniük? Ezek a remények olyan mértékben tűntek el délibábhhoz hasonlóan, amilyen mértékben kiderült, hogy a tévé képernyőin valóságosként megjelenő romániai forradalom valójában nem volt más, mint színjáték és szemfényvesztés, az emberek és az egész világ átejtése. Palotaforradalomnak vagy puccsnak kell tekintenünk: a kommunista elit egyik csoportja helyére a másikat helyezte. Ehhez asszisztált akaratan kívül az egész félvezetett nép, amelynek a legszentebb érzéseivel élt vissza megbocsáthatatlan módon a hatalom. Az új román vezetés – ebben nem különbözött Ceaușescutól – igyekezett a nacionalista-soviniszta erők energiáit hatalmának megerősítéséhez felhasználni. Ennek az ára az volt, hogy szabadjára engedték a magyarellenes indulatokat. Ez utóbbiakat természetszerűleg olyan renegátok gerjesztették, mint Gheorghe Funar, aki származását ily módon igyekezett kompenzálni (édesapja a házsongárdi temetőben magyar nyelvű keresztfa alatt nyugszik). Visszafogottabban bár, de ennek megfelelően megjelentek a románellenes hangok a magyar közéletben is, noha a hivatalos politika szintjére soha nem értek el. Ezt követő-

en azután újra kellett kezdeni az építkezést a magyar–román kapcsolatokban. Az álmok elszálltak: odaát a magyar ismét bozgor lett; idehaza pedig – a lakosság egy része számára – a román Erdély szent földjének bitorlója. Pedig ezek a fogalmak egyszer már (akkor azt hittük, örökre) 1989-ben feledésbe merültek. Elkezdtük gyanakodva méregetni egymást.

2. A magyar–román kapcsolatok valóban sok analógiát mutatnak a német–francia viszonyokkal. A magyar–román megbékélés modelljeként – ha nem is egy az egyben, de – valószínűleg felhasználhatóak az ottani tapasztalatok. Szerintem a német–francia megbékélést úgy lehetne összefoglalni, hogy a németek elfogadták, hogy a történelmi vita Elzász-Lotaringia hovatarozásáról a franciák javára dőlt el, a franciák pedig elfogadták, hogy azon a területen nyelvűkhöz, kultúrájukhoz ragaszkodó németek is élnek, sőt: a lakosság igen jelentős hányadát teszik ki. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a németek (és a német anyaország) lemondott a területi revízióról, a franciák pedig a németek erőszakos asszimilálásáról. Eddig a pontig – kellő őszinteség és bizalom esetén – a német–francia megbékélési modell talán a magyar–román viszonyokra is adaptálható lenne. Ennek a dolognak két buktatója van, amit feltétlenül figyelembe kell venni mindkét részről. A kisebbik jelentőségű realitás, hogy az erdélyi (és csángó) magyarság asszimilációjára való törekvés nem csupán az európai normákkal ütközne, de erőltetése mindenképpen reménytelen vállalkozás lenne, hiszen a két nép nyelve, vallása, hagyományai annyira eltérőek, hogy a vegyes házasságok még a kétnyelvű falvakban, illetőleg a városokban is elég ritkák. Véleményem szerint ezt a tényt el kell fogadni, és itt különbség van a német–francia és a román–magyar viszony között. Az a két nyugat-európai nép ugyanis valószínűleg összetételében alig különbözik, egymás nyelvét (minden külső nyomás nélkül) ismerik, életformájuk is lényegében azonos, nyugat-európai. Ennek következtében az elzászi németiség önkéntes asszimilációja tagadhatatlan tény. Ez – erőszak nélkül – soha nem fog megtörténni sem az erdélyi, sem a moldvai (csángó) magyarsággal. Ezért a román nép, ha valóban békességet akar hazájában, nem is szabad, hogy a magyarok beolvasztását erőltesse, ebben gondolkozzon. A demokratikus közélet hiányának hatására megjelenhetnek olyan erők, melyek számára a magyar–román megbékélés és koegzisztencia vörös posztó. Ilyen veszélyre utal odaát a Nagy-Románia Párt ijesztő népszerűsége, ideát pedig az, hogy a Magyar Szocialista Párt – népszerűségének fokozatos csökkenését ellensúlyozandó, sikertelenül ugyan, de – megkísérelte a románellenes érzelmek felszítását. De akadály lehet a megbékélés útjában az irredentizmus eszméje, amely – igaz: inkább csak be nem vallott, ártatlan álmok szintjén, de – ott szunynyad sokak tudatalattijának mélyén. És hasonló veszélyt jelenthet egy másik álmom is: a Dnyesztvertől a Tiszáig terjedő Nagy-Románia nemzetállamának víziója. Ezért a román–magyar megbékélést a lehető legjobban kell megalapozni. *Nem elég kormányoknak megállapodniuk...* Talán érdemes lenne a német–francia modellel párhuzamosan egy svájci modellben is gondolkodni. *Svájc franciáit és németjeit még a hitleri idők sem tudták egymással szembefordítani.* Ez az út vajon Romániában járhatatlan lenne?

3. A magyar–román kapcsolatok dinamikusabb tétele mellett szóló érvek szinte evidenciák. A magyar és a román nép tradicionálisan az északi és déli szlávokat, illetve Kelet- és Nyugat-Európát köti össze – ennek a tranzitállapotnak minden előnyével és hátrányával. Háborús időkben inkább hátrányt, békeidőben ez inkább előnyt jelent. Európában a kulturális vasfüggöny nem a kommunizmus találmánya, hanem évszázadok – a Keletrómai császárság és a Bizánci Birodalom – óta létező valóság. Abban az Európában, ahová igyekszünk, ebben az értelemben a nyugati tradíciók dominálnak. Európa bővülése keleti irányban azonban alighanem a történelmi jövő realitása. Ha valahol lehetőség nyílhat e kulturális vasfüggöny lebontásának megkezdésére, az éppen *Románia* s azon belül első helyen a tágabb értelemben vett Erdély (a Partiummal és a délnyugati országrészekkel), valamint Csángóföld. Hibát követne el Románia, ha nem élne az egyedülálló lehetőséggel: beolvasztás helyett a két kultúra egymás mellett élésének biztosításával, az átjárhatóság feltételeinek megteremtésével. A természetes az lenne, ha Soprontól és Kőszegtől egészen Brăiláig, Galacig vagy a Duna-deltáig tudnánk ezt a kulturális, infrastrukturális, gazdasági és kulturális egyenlőséget kialakítani. Ennél nemesebb közös célt aligha lehet kitűzni. Gondolok itt a természet védelmére, népegészségügyi és mentálhigiéniai problémák szintre hozására és az emberi mentalitás európaivá formálására az egész térségben. A természeti-gazdasági források mindehhez adottak, és sok mindent tanulhatunk egymástól. Közös problémáinkhoz sorolható egyebek mellett az árvízvédelem, a roma lakosság integrálása, életminőségének, életesélyeinek javítása.

4. A legfőbb akadály elgördítésének első mozzanatát az Orbán–Năstase paktum jelentette. Ez a két tehetséges politikus kézjegyével egy olyan politikát szentesített, amely a másik nép és nemzet empátiáján, kölcsönös elfogadásán, érzelmeik tiszteletben tartásán alapul. Érzésem szerint a románok azt várják tőlünk, hogy ne kíséreljünk meg állandóan a lelkiismeretükre nyomást gyakorolni az elvesztett magyar föld iránti sóhajainkkal, bárhogyan is fejezzük ki azokat. A magyarok azt várják a románoktól, hogy Erdélyben tiszteljék a magyar nyelvet, a kultúrát, a történelmi emlékeket. A románok azt szeretnék, ha a magyarok nem álmodnának Erdély visszatéréséről. A magyarok azt szeretnék, ha a romániai magyarok otthont és hazát találnának Romániában anélkül, hogy magyarságukat fel kellene adniuk. Ez a csángókra is vonatkozik, *mert az őszinte és közös bizalmon alapuló kapcsolat kicsiny hazugságot sem bír el*, nemcsak a nagy hazugságokat. Nyersen fogalmazva: olyan praxisra és légkörre van szükség, amely semmiféle sovinizmus térhódításának nem ad lehetőséget. Konkrét kezdeményezéseket célszerűbb egymás, mint önmagunk számára megfogalmazni. Mi szeretnénk, ha a kedvezménytörvény romániai elfogadása végleges lenne, ha az oktatás minden szintjén a magyar nyelvű tanulásra lehetőség nyílna. A Bolyai-egyetem újraindítása alighanem a jég jelentős olvadását jelentené, hasonlóképpen az elkobzott egyházi vagyon visszadása jogos tulajdonosaiknak. Az erőszakos elrománosítás tendenciáinak visszafogása a magyarlakta és vegyes lakosságú területeken, így a csángók földjén is. Mert aligha elfogadható európai norma, hogy a csángók a templomaikban nem imádkozhatnak és nem énekelhetnek magyarul, istentiszteletet

sem hallgathatnak anyanyelvükön. Ezeket a lépéseket Magyarország sokféle-
képpen honorálná. Szükség lenne ezenkívül tudósok és diákok cseréjére, át-
fogó bilaterális árvízvédelmi és környezetvédelmi koncepciók és konkrét, bü-
rokráciamentes tervek kidolgozására és mielőbbi megvalósítására.

STEPS ON THE WAY TO RECONCILIATION

1. 1989 was a decisive year – the year of all possibilities – in our common history. Just like in the bright light of the 1956 Hungarian revolution the pre-conceptions and controversies of Austrian-Hungarian history turned pale and then invisible, the arguments that accentuated the century-long Romanian-Hungarian divergences were suppressed by the flames of the 1989 Romanian revolution. This received a special emphasis thanks to the most popular man in Romania at that time, pastor (currently Bishop) László Tótkés, who never denied his Hungarian patriotism. Could other historical event have exemplified more beautifully the words of Endre Ady's poetry – "The Danube and the Olt united" –, than the Romanian revolution which saw its spiritual leader in the person of a Hungarian pastor? I remember how money, food, warm clothes were being collected here, in Hungary, for those in suffering. Trucks and cars were running day and night toward Szeged, and the border. A young truck driver from Hódmezővásárhely who was carrying food was shot by Ceaușescu's snipers on the streets of Arad. I believe the expectations of the two peoples and nations were in harmony and sincere. The Hungarians believed that the Hungarians in Romania could be equal in rights and free, even if the borders of Trianon which are a profound sore for many of us would stay unchanged, and the Romanians believed (and rightfully so) that after the revolution in Timișoara the Hungarians would not want to take away their long-disputed Transylvania. It seemed so natural to us that no one discussed the fact that Szeklerland and the other Hungarian-inhabited regions would continue to belong to Romania, but people could speak and learn in their mother tongue, they would be able to feel they belong to the Hungarian nation without jeopardizing their loyalty to the Romanian state. For the Romanians it was just as natural to have fellow co-citizens whose mother tongue is Hungarian, who have Hungarian feelings and a Hungarian culture. Why should they be rivals? Why should they question each other's right to life? These hopes vanished like miracles as soon as the Romanian revolution, which looked so real on the TV screen, was found out to be nothing but a masquerade and a hoax, the misleading of people and of the entire world. It must be considered as a palace revolution or a coup d'état, which replaced one communist elite with another. The entire misled people witnessed this, willy-nilly, the power taking advantage of the most sacred feelings of the people in an unpardonable manner. The new Romanian leaders – who in this respect were no different from Ceaușescu – strove to use the energy of nationalist and chauvinistic forces to consolidate their power. The price was the unchained anti-Hungarian passions. These were generated naturally by renegades such as Gheorghe Funar, who tried to compensate for his origin in this manner (his father rests in the Házsongárd cemetery, under a funeral stone with Hungarian inscription). Concomitantly, anti-

Romanian voices began to spring in the Hungarian public life – though with more control and without ever reaching the level of official policy. After all this, the construction of the Romanian-Hungarian relations had to be restarted. The dreams vanished: across the border, Hungarians became *bozgor* again, while here Romanians – for some of the population – became the usurpers of the holy land of Transylvania. Despite the fact that these notions were once forgotten, in 1989, (then we believed forever), we started to eye each other with suspicion.

2. Indeed, Romanian-Hungarian relations show a lot of analogies with the French-German ones. The experience of these countries could be used – if not in its entirety – as a model for the Romanian-Hungarian reconciliation. In my opinion, the French-German reconciliation could be summed up by saying that the Germans accepted that the historical dispute over Alsace and Lorraine be solved to the advantage of France, while the French accepted that that territory is also inhabited by Germans, who care about their language and culture, moreover, they make up a significant part of the population. This practically meant that the Germans (and their motherland, Germany) gave up territorial revision, and the French gave up the forced assimilation of the Germans. Up to this point – on condition there is enough sincerity and trust – the model of the French-German reconciliation could be adapted to Romanian-Hungarian relations, too. The issue has two pitfalls which must be taken into account by both parties. The less important reality is that the attempt to assimilate the Hungarians in Transylvania (and the Csangos) would not only counter European norms, but forcing this assimilation would be a hopeless enterprise anyway, because the language, religion and traditions of the two people are so different that mixed marriages are really rare even in bilingual villages and towns. My opinion is that this fact must be accepted and here is where the difference between the French-German and the Romanian-Hungarian relations lies. Because the two peoples of Western Europe are hardly different from the perspective of confessional composition, they know each other's language (without any outside pressure), their way of life is essentially identical, western European. As a consequence, the voluntary assimilation of the Germans in Alsace is an unquestionable fact. And this – without making use of violence – will never happen with the Hungarians in Transylvania, or with those in Moldova (the Csangos). Therefore, if the Romanian people want peace in their homeland, they cannot assimilate the Hungarians forcibly or even think in these terms. In the absence of democratic public life, some forces may appear for whom the reconciliation and coexistence of Romanians and Hungarians is like red cloth. This danger is forecast, across the border, by the fearful popularity of the Greater Romania Party, and in our country by the fact that the Hungarian Socialist Party – to counter the gradual loss of its popularity – tried unsuccessfully to revive anti-Romanian feelings. Another obstacle to reconciliation could be irredentism, which – it's true: more at the level of innocent, unconfessed dreams – slumbers in the depths of many people's conscience. A similar danger could be represented by another dream: the vision of the nation-state of Greater Romania, which stretches from the Dniester to the Tisa. For this reason,

the Romanian-Hungarian reconciliation must be laid on as solid bases as possible. *It is not enough that governments reach an understanding...* Maybe it is worth thinking, in parallel with the French-German model, of the Swiss model, too. *The French and the Germans in Switzerland could not be stirred against each other, not even in Hitler's time.* Would this be impossible in Romania?

3. The arguments for more dynamic connections between Romanians and Hungarians are almost self-evident. The Hungarian and Romanian peoples are by tradition the bridges that connect the Northern and Southern Slavs, and Eastern and Western Europe – with all the advantages and disadvantages of the position. In Europe, the cultural iron curtain is not an invention of communism, but a reality that has existed for several centuries – since the Ottoman Empire and the Byzantine one. In the Europe toward which we are headed western traditions are predominant. And yet, the expansion of Europe toward the east seems to be the reality of the historical future. If somewhere there were the possibility to start demolishing this cultural iron curtain, that place would be exactly *Romania*, and within it, firstly, of course, Transylvania in its wider sense (completed with Partium and the Southwestern regions), and the Csángóland. Romania would make a mistake if it did not take advantage of this unique opportunity: instead of assimilation, assurance of the co-existence of two cultures, through creating conditions for permeability. It would be only natural if we could develop this cultural, infrastructural and economic equality from Sopron and Kőszeg to Brăila, Galați or the Danube Delta. I do not think we can aim for a nobler objective than this. I am thinking here of the protection of nature, the leveling of public healthcare and mental hygiene, and the development of a European humane thinking in the entire region. The natural and economic resources are given and we could learn a lot from each other. Among our common concerns we could list: defense against floods, the integration of the Roma population, the improvement of their life quality and chances.

4. The first step in the removal of the first obstacle was represented by the Orbán-Năstase pact. These two talented politicians consecrated through their signature a policy based on the understanding of the other people and nation, mutual acceptance, and respect for each other's feelings. My feeling is that Romanians expect us not to try all the time to exert a pressure on their conscience through our pining for the lost Hungarian land, regardless of the way we express it. Hungarians expect Romanians to respect the Hungarian language and culture in Transylvania, and to respect the Hungarian historical monuments. Romanians would like Hungarians to stop dreaming about the return of Transylvania to Hungary. Hungarians would like the Hungarians in Transylvania to find their home and motherland, without having to give up their being Hungarians. This is also valid for the Csangos, because a relationship based on sincere and mutual trust does not tolerate the smallest lie, let alone the big ones. To put it more simply: it is necessary to develop a practice and an atmosphere that does not provide the opportunity for any forms of chauvinism to gain ground. It is more practical if concrete initiatives are for-

mulated for both parties, not only for us. We would like the acceptance of the Status Law in Romania to be definitive. We would like Romania to ensure the possibility of instruction in Hungarian at all levels of education. The reestablishment of the Bolyai University would certainly mean the melting away of a big amount of the “ice”, the same in the case of the retrocession of church properties to their rightful owners. Stopping the tendencies of forced “Romanization” in the areas inhabited by Hungarians or by mixed populations, like in Csangoland... because it is not an accepted European norm that the Csangos should not be allowed, in their churches, to pray and sing in Hungarian or to attend mass in their native tongue. Hungary would honor these measures in many ways. Beside these, it would also be necessary to set up a scheme of scientist and student exchanges, to urgently develop and apply broad bi-lateral agreements in order to prevent flooding and protect the environment, as well as design some concrete and unbureaucratic plans.

István VÁNYOLÓS A.

**MENTALITATE ȘI PREJUDECATĂ
ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO-MAGHIARE**

**MENTALITÁS ÉS ELŐÍTÉLET
A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOKBAN**

**MENTALITY AND PREJUDICE
IN ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS**

MENTALITATE ȘI PREJUDECATĂ ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO-MAGHIARE

Mă onorează invitația dumneavoastră, pentru care vă mulțumesc. Preocuparea față de această sferă tematică este într-adevăr de actualitate. Vă rog să fiți indulgenți dacă răspunsurile nu sunt amănunțite, căci toate întrebările ar merita un studiu special. Cer scuze pentru toate contingențele, greșelile de stil, de formulare, de dactilografare și nu în ultimul rând pentru întârzierea răspunsului.

1. Apropierea celor două națiuni este o necesitate. Ea nu are alternativă. Cele două națiuni culturale nu pot trăi împreună decât în conformitate cu tendințele universale de existență, în mod civilizată. Într-adevăr, după 1989 am pornit cu așteptări diferite. Cele două națiuni, cetățenii lor, elita spirituală și puterea, totdeauna atentă la interesele statului, au avut fiecare așteptările proprii. În orice caz este un lucru pozitiv că ușile închise s-au redeschis, că în capacitățile noastre morale și spirituale adormite a mai fost și mai este forță pentru a redefini valorile naționale, fără a ceda o iotă din interesele naționale. Apropierea celor două națiuni este un proces de durată. Trebuie să fim răbdători și atenți unii față de alții. Rolul de punte al tineretului în reconcilierea celor două popoare ne dă speranțe și cred că schimbarea de generație, ieșirea pe scenă a tineretului poate fi un punct de plecare pentru dialogul rațional. Este un mare pas înainte și numai faptul că putem să ne asumăm destinul în mod liber și responsabil, că nu ne temem să ne exprimăm nemulțumirile, că acționăm și, dacă trebuie, ne recunoaștem greșelile.

2. Ca orice comparație, și aceasta șchioapătă puțin. Ea este o analogie forțată, deoarece există foarte multe diferențe istorice între cele două popoare. Chestiunea Alsaciei și Lorenei, în mod implicit cea a disensiunii franco-germane, problema hegemoniei vest-europene are un trecut multiseclar, ea poate fi abordată la o scară diferită, la cea a marii politici. În relațiile româno-maghiare sensibilitățile sunt prea proaspete, diferențele milenare, oricum am privi lucrurile, nu pot fi schimbate pe durata câtorva generații. Se poate înțelege atașamentul față de stăruința Ungariei Mari cât și față de cea a României Mari unitare, abia realizate. Nu este exagerat să vorbim despre ecourile devenirii unei națiuni. Mă gândesc aici la rolul și locul romilor în evoluția etniilor română și maghiară. După părerea mea, relațiile româno-maghiare vor deveni legături europene numai după demontarea stereotipiilor, când doar simpla vedere a simbolurilor de stat nu va mai suscita reacții imature, copilărești. Este un fapt că reconcilierea franco-germană nu a fost deranjată de o dezvoltare politico-economică diferită, ei au făcut și fac parte, în pofida tuturor diferențelor, din centrul istoric al continentului. Printr-o ușoară generalizare am putea spune că ambele popoare au făcut parte din același cerc cultural creștin-occidental din care fac parte și astăzi, afinitățile, mentalitatea și

moralul de muncă sunt identice. În aceste condiții nu a fost deosebit de dificil să-și întindă mâna. Să nu fiu înțeles greșit, nu sunt adeptul etno-darwinismului, clișeele negative și totodată peiorative ale secolelor trecute continuă să existe. Acestea trebuie să fie demontate, și nu numai la nivelul declarațiilor.

3. Pare să fie un loc comun, dar nu este mai puțin adevărat că trăim într-o epocă extrem de contradictorie. Pe de o parte ne globalizăm, avem aceleași probleme stringente, a căror rezolvare necesită eforturi regionale, pe de altă parte se intensifică tendințele de dezmembrare, de particularizare. După dizolvarea lumii bipolare, atât România cât și Ungaria își caută locul pe această planetă. Cu cât mai repede ne găsim locul, cu atât mai bine. Pentru asta nu e nevoie decât de colaborare și de responsabilitate, bazate pe sinceritate și încredere reciprocă. În cursa mondială suntem obligați să ne sprijinim unii pe ceilalți, existența acuzațiilor istorice reciproce este deja anacronică, ea contravine intereselor comune. La scară planetară, orice diferență, orice nuanță de culoare reprezintă un punct în plus. Instabilitatea nu este favorabilă economiei. Dacă vrem să pășim împreună înainte, dezvoltarea noastră economică trebuie să fie aproximativ de același nivel. În măsura în care acest lucru nu se va realiza, expansionismul economic al țării care se va dezvolta mai dinamic din punct de vedere economic va genera noi tensiuni și totul va începe de la capăt.

4. Obstacolele sunt variate și mari, dar nu imposibil de învins. În primul rând este nevoie de o continuă schimbare de mentalitate în cazul națiunii majoritare. Opinia publică românească, deși recunoaște alteritatea individuală, pe cea comunitară nu. Acordarea oricărui drept unei comunități este privită cu suspiciune. Controlul și dirijarea populației unui anumit teritoriu este rezervată în exclusivitate națiunii majoritare. Românismul este tot atât de desuet, ca și maghiarismul exagerat. Obligația noastră comună este să determinăm care sunt liniile de ruptură și care sunt noile legături. Trebuie să stăvilim interesele egoiste și interesele de grup, marea politică trebuie ținută la distanță de viața comunităților. Poate că este doar o iluzie, dar eu personal mă gândesc la o nouă spiritualitate transilvană, care nu exclude spiritualitatea olteană, moldoveană sau dobrogeană. Pretenția de a-ți păstra identitatea maghiară ar trebui să fie firească și pentru majoritari. Avem o singură limbă maternă și numai ea poate fi cunoscută la nivel înalt. Pentru noi, însușirea limbii române la nivel de limbă maternă nu poate fi decât o aspirație. În orice măsură de constrângere vedem numai pericolul asimilării, o egalitate de șanse doar aparentă cu cei având ca limbă maternă româna. Dorința noastră este să putem trăi în cadrul comunității noastre proprii, iar acest lucru să nu fie considerat separatism. Avem pretenția ca majoritarii să-și poată forma o imagine cât mai veridică despre noi. Iar din partea noastră este de așteptat să fim loiali, deschiși colaborării, înțelegerii, și să fim atenți față de ceilalți din jurul nostru. În această muncă oboșitoare, deseori ingrată, un rol eminent trebuie să revină societății pedagogilor, a artiștilor și scriitorilor.

MENTALITÁS ÉS ELŐÍTÉLET A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOKBAN

Megtisztelő az Önök felkérése, köszönet érte, valóban e kérdéskörrel foglalkozni felettébb időszerű. Kérem, legyenek elnézőek, amennyiben a válaszok nem kimerítőek, minden kérdés külön tanulmányt érdemelne. Elnézést kérek minden esetlegességért, a stiláris, a fogalmazási, a gépelési hibákért és nem utolsósorban a kései válaszáért.

1. A két nemzet közeledése szükségszerűség. Nincs alternatíva rá. A két kultúrnemzet, az egyetemes létezési trendnek megfelelően, csakis civilizáltan élhet együtt. Valóban, 1989 után, más-más várakozással indultunk. A két nemzetnek, az átlagpolgároknak, a szellemi elitnek és az államérdeket figyelembe vevő mindenkori hatalomnak megvoltak az elvárásai. Mindenképpen pozitívum, hogy a csukott ajtók újranyltak, szunnyadó erkölcsi és szellemi kapacitásainkban volt és van erő újraértelmezni a nemzeti értékeket, anélkül hogy egy jottányit is engedne a nemzeti érdekekből. A két nemzet közeledése folyamat. Türelmesnek és figyelmesnek kell lennünk egymáshoz. Reményt keltő az ifjúság híd szerepe a két nép közötti megbékélésben, és úgy érzem, a nemzedékváltás, az ifjúság porondra lépése kiindulópontja lehet az értelmes párbeszédnek. Nagy előrelépés már az is, hogy szabadon, felelősséggel vállalhatjuk sorsunkat, nem félünk kimondani sérelmeinket, cselekszünk, és ha kell, beismerjük tévedéseinket.

2. Mint minden összehasonlítás, ez is kissé sántít. Erőltetett analógia, ugyanis nagyon sok a történelmi eltérés a két nép között. Elzász és Lotaringia kérdése, implicite a német–francia ellentét kérdése, a nyugat-európai hegemonia kérdése sok évszázados múltra tekint vissza, és más léptékű, nagypolitikai megközelítésű. A román–magyar viszonyban túl frissek az érzékenységek, 1000 év mássága, bármely oldalról is közelítsük meg a témakört, nem változhat meg egy-két nemzedéknyi időben. A nagymagyar államisághoz való ragaszkodás éppúgy érthető, mint az alig kiteljesedett egységes nagyromán államisághoz. Nem túlzás a nemzetté válás utóregzéseiéről beszélni, gondolok itt a cigányság szerepére és helyére a román, valamint a magyar etnikum alakulásában. Véleményem szerint a román–magyar viszony akkor lesz európai, amikor a sztereotípiákat leépítjük, a nemzeti státusszimbólumoknak már a pusztá látása nem vált ki éretlen, gyerekes reakciókat. Tény, hogy a francia–német megbékélést nem zavarta az eltérő gazdasági-politikai fejlődés, minden másság ellenére a történelmi centrum részei voltak, és azok ma is. Enyhe általánosítással élve mindkét nép ugyanazon kultúr- és nyugati kereszténykörhöz tartozott és tartozik, ugyanazok az affinitások, a szemléletmód, a munkamorál, így nem volt különösebben nehéz kezdet nyújtani egymásnak. Tévedés ne legyen, nem vagyok az etnodarwinizmus híve, az évszázadok negatív, egyben pejoratív kliséi még élnek. Ezeket kell lebontanunk, és nemcsak deklaratív szinten.

3. Közhelynek tűnik, de igaz, rendkívül ellentmondásos korszakot élünk. Egyrészt globalizálódunk, égető problémáink közösek, azok megoldása regionális erőfeszítéseket igényel, másrészt felerősödnek a szétesési, partikularizálódási tendenciák. A kétpólusú világ felbomlása után Románia és Magyarország is keresi a helyét ezen a palettán. Minél hamarabb megkapjuk, annál jobb. Ehhez nem kell más, mint kölcsönös őszinteségen, bizalmon alapuló együttműködés, felelősségvállalás. A világversenyben egymásra vagyunk utalva, a történelmi egymásra mutogatások továbbélése már anakronisztikus, a közös érdekek ellen szólnak. A planetáris méretekben minden különbözőségünk, színességünk egy plusz. A gazdaság nem szereti az instabilitást. Ha együtt akarunk továbblépni, gazdasági fejlettségünk megközelítőleg azonos szintű kell, hogy legyen. Amennyiben ez nem következik be, a gazdaságilag dinamikusabban fejlődő ország gazdasági expanszionizmusa újabb feszültségeket gerjeszt, és minden kezdődik előlről.

4. Az akadályok sokfélék, nagyok, de nem legyűrhetetlenek. Mindenekelőtt folyamatos mentalitásváltásra van szükség a többségi nemzetnél. A román közvélemény az egyéni másságot ugyan még elfogadja, de a közösségit nem. Minden közösségijog-megadást gyanakvóan fogadnak. Egy terület belakhatóságát és az afölötti ellenőrzést, irányítást a többségi nemzet kizárólagosan magának tartja fenn. A nagyrománkodásnak éppúgy nincs helye, mint a nagymagyarkodásnak. Közös feladatunk feltérképezni, melyek a törésvonalak, melyek az új kötődések. Gátat kell szabni az önös, csoportérdekeknek, a nagypolitikát távol kell tartani a közösségek életétől. Lehet, hogy ábránd, személyesen én egy új transzszilván szellemiségben gondolkodom, amelyik nem zárja ki az oltyán, a moldvai, a dobroudzsi szellemiséget. Az igény a magyarságod megőrzésére természetes legyen a többségi számára is. Egy anyanyelvünk van, és csak ezt tudhatjuk, bírhatjuk magas szinten. Számunkra a román nyelv anyanyelvi szinten való tudása csak törekvés lehet. Minden megszorító intézkedésben az asszimilálódás veszélyét látjuk, látszat-esélyegyenlőséget a román anyanyelvvel szemben. Közösségi létezésünk, óhajunk, hogy a magunk közösségi keretei között élhessünk, és ez ne legyen szeparatizmus. Igényt tartunk arra, hogy a többségi a lehető leghitelesebb képet alkothassa rólunk. És a magunk részéről elvárható a lojalitás, az együttműködés, az empátia, az egymásra figyelés. Ebben a fárasztó, sokszor háládatlan munkában kiemelt szerepet kell játszania a pedagógus-, a művész-, az író-társadalomnak.

MENTALITY AND PREJUDICE IN ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

I am honored by your invitation, and I thank you for it. This topic is indeed of current interest. Please be lenient with my answers should you not find them detailed, for I am aware that each would be worth a separate study.

1. The development of closer relations between the two nations is a must. It has no alternative. The two cultural nations cannot live together but in conformity with the current universal existence, in a civilized manner. Indeed, after 1989 we set off with different expectations. The two nations, and their citizens, the spiritual elite and the power structures, always attentive to the interests of the state, had their own expectations. In any case, it is a positive thing that the closed doors opened up again, that in our dormant moral and spiritual capacities there was and there still is the force to redefine national values, without giving up anything from the national interests. The close relations between the two nations develop in a time-consuming process. We must be patient and attentive with each other. The bridging role of the youth in the reconciliation of the two peoples gives us hope and I think that the new generation, the youth that emerges, can be a starting point for our rational dialog. It is a big step forward that we can take control of our destiny freely and responsibly, that we do not fear to express our discontent, that we act and, if we have to, we admit to our mistakes.

2. Like any comparison, this one is also flawed. It is a forced analogy, because there are several historical differences between the two peoples. The issue of Alsace and Lorraine, and implicitly that of the French-German disension, the issue of western European hegemony have a multi-century history, they can be approached on a different scale, that of large scale politics. In the Romanian-Hungarian relations, the sensitivities are too fresh, and the millenary differences, no matter how we look upon things, cannot be changed in the timespan of a few generations. One can understand both the feelings for the statehood of Great Hungary, and that of the Great united Romania, which was achieved a short while ago. It is not exaggerated to speak about the echoes of becoming a nation. I am thinking here of the role and place of the Roma in the evolution of the Romanian and Hungarian nations. In my opinion, the Romanian-Hungarian relations will become European-like only after the deconstruction of stereotypes, when the simple spotting of the state symbols will not trigger immature, childish responses. It is a fact that the French-German reconciliation was not bothered by a different political-economic development, as they belonged and still belong, despite all differences, to the historical center of the continent. Through a slight generalization, we might say that both peoples were part of the same Christian-Western circle they still belong to today, their affinities, mentality

and work morale are identical. In these circumstances, it was not very difficult to reach out for each other. Let me not be understood wrongly. I am not a supporter of ethno-Darwinism, but the negative and pejorative clichés of the past centuries continue to exist. These will have to be removed, and not only at the level of lip-service.

3. It seems to be a cliché, but still it is not less true that we live in extremely contradictory times. On the one hand, we are exposed to globalization, we have urgent issues whose solution requires regional efforts, on the other hand the tendencies to divide and particularize are intensified. After the dissolution of the bipolar world, both Romania and Hungary are looking for their place on the planet. The sooner we find it, the better. For this, it is only necessary to collaborate and develop a responsibility based on sincerity and mutual trust. In the global race we are obliged to rely on each other, the existence of mutual historical accusations is already outdated, and it contradicts common interests. At the global level, any difference, any nuance of color is an added value. Instability is not favorable to the economy. If we want to step forward together, our economic development has to be approximately the same. Unless this is achieved, the economic expansionism of the country that will develop more dynamically from the economic point of view will generate new tension and everything will have to be started over.

4. There are various and big obstacles, but not impossible to overcome. First of all, a change of mentality of the majority nation has to be achieved. The Romanian public opinion, though admitting individual diversity, does not admit the communal version of diversity. The granting of any right to any community is regarded with suspicion. The control (governance) of a certain territory is reserved exclusively to the majority. Exaggerated Romanianism is as outdated as Hungarianism. Our common obligation is to identify the breaches and the new connections. We must limit our selfish interests and our group interests, the big politics must be kept out of the life of the communities. Maybe it is just an illusion, but I myself think of a new Transylvanian spirituality, which does not exclude the Oltenian, the Moldavian or the Dobrogean spirituality. The claim to preserve one's identity as a Hungarian should be only natural for the majority. We have a common mother tongue and it is the only one that can be learnt proficiently. For us, learning Romanian and speaking it as if it were our mother tongue is only an aspiration. In any measure of constraint we see the danger of assimilation, equality in chances which is only apparent with those of Romanian mother tongue. Our wish is to live within our own communities, without it being considered separatism. We expect that the majority develop a genuine picture of us. And as for us, we should be loyal, open to collaboration, understanding, and careful with people around us. In this tiring effort, which is often ingrate, an eminent role is reserved for educators, artists and writers.

Daniel VIGHI

NAȚIONALISM ȘI CULTURĂ ÎN TRANSILVANIA

NACIONALIZMUS ÉS KULTÚRA ERDÉLYBEN

NATIONALISM AND CULTURE IN TRANSYLVANIA

NAȚIONALISM ȘI CULTURĂ ÎN TRANSILVANIA

1. Din perspectiva istoriei postrevoluționare, relațiile româno-maghiare au pornit sub auspicii favorabile; reconcilierea a putut fi socotită un proces de mare și favorabilă deschidere după momentul declanșării revoluției. Atunci populația Timișoarei s-a aliat unei nedreptăți pe care regimul Ceaușescu o „instrumenta” împotriva comunității maghiare din oraș prin încercarea de expulzare a pastorului László Tókéș. Neașteptata alăturare a populației românești a fost o mare surpriză pentru conducătorii de atunci, ea a și declanșat, în cele din urmă căderea regimului. Numai că acest proces a fost stopat mai apoi de fosta securitate și nomenclatură; după cum se știe, prin evenimentele tragice din martie 1990 de la Târgu Mureș, românii și unгурii au fost angrenați într-o confruntare cu urmări dezastruoase pentru imaginea externă a României. Cred că din acel moment foștii responsabili ai regimului comunist, aflați în poziții de conducere politică au simțit că escaladarea unei politici naționaliste de tip confrontaționist este departe de cerințele Europei moderne și au început treptat, și cu ezitări, o politică de apropiere de minoritatea maghiară și de Ungaria. Calculele pragmatice, oricând necesare în politică, au arătat că o politică de tip naționalist costă infinit mai mult decât una de respectare a standardelor impuse de Consiliul Europei și de Uniunea Europeană. Adăugați la asta istoria tragică a ceea ce s-a întâmplat în fosta Iugoslavie. Exemplele concrete ale urmărilor unei anumite politici au o valoare pedagogică extrem de însemnată, nimeni astăzi nu poate nega faptul că nefericirea din Balcani s-a născut dintr-o dezvoltare extremă a aceluiași martie '90 din România. De altfel, socot că unul dintre raționamentele pentru care NATO a intervenit atât de hotărât în Kosovo a fost tocmai faptul că o cât de mărunță cedare în fața unei politici naționaliste de stat, reprezentată de Slobodan Miloșevici, ar fi constituit un exemplu pentru escaladări similare în regiune, inclusiv în România. De fapt miza războiului a fost tocmai aceasta: descurajarea pe cale militară a unor asemenea politici regionale. De bună seamă că metoda este discutabilă, numai că o altă soluție este greu de imaginat pentru momentele acelea. Un Miloșevici care ar fi făcut jocurile în Balcani ar fi însemnat automat o proliferare a naționalismului panslavist cu tot instrumentarul vechi reactivat de Moscova; pe cale de consecință și alte abordări extreme ar fi fost posibile: ale românilor, apoi posibilul răspuns unguresc, adăugați la asta o serie de alte posibile surse potențiale de conflict interetnic: slovacii cu maghiarii, bulgarii cu turcii, grecii cu turcii, polonezii cu rușii ș.a.m.d.

În privința așteptărilor românilor și ale unгурilor la 1989 este greu de precizat cu claritate gradul lor de realizare, mai ales că politica de reconciliere este un proces continuu asupra căruia trebuie vegheat cu multă atenție. Este relativ limpede că pentru majoritatea românească, momentul de solida-

ritate româno-maghiară consumat la Timișoara a putut însemna, pentru cel puțin câteva săptămâni după revoluție, închiderea definitivă a unui conțios vechi. Imaginea era idilic-romantică în acord cu multe simțiri ale momentului. De altfel elita intelectuală românească era exasperată de național-comunismul cu virulente accente anti-maghiare ale regimului ceaușist. Pe de altă parte, este adevărat că după revoluție naționalismul emancipat de comunism a căpătat un avânt nebănuț și a putut să devină din național-comunism anti-unguresc în naționalism (tot anti-unguresc), însă cu față pseudo-democratică. Ceea ce înainte vreme era apanajul limbajului de lemn al perechii conducătoare, a devenit bun public, discursul naționalist s-a liberalizat, a putut să se exerseze retoric, să își caute alibiuri istorice și culturale noi; mai mult, spre sfârșitul deceniului, mai ales în vremea regimului Constantinescu, o parte a elitei intelectuale românești a glisat ușor spre construirea unui naționalism cultural, aparent mai puțin exclusivist. Adevărul este că naționalismul cultural este, în fel subtil, expresia acelorași resentimente și neputințe de a investi cu încredere aspirațiile minoritare. Cultivarea valorilor naționale este, în această viziune, o „indeletnicire” exclusivă a naționaliștilor culturali și nu a libertarienilor generației optzeciste, spre exemplu, care, parte din ei, sunt sincer atașați dezvoltării acestei apropieri istorice. Percepția aceasta este, spre exemplu, cultivată în mare măsură de Academia Română, respectiv de președintele acesteia.

La 1989 așteptările românești au fost enorme, la fel și acelea unguerești. Deosebiri se accentuează la nici o lună de la revoluție: revendicările specifice populației maghiare vor constitui resursa principală a dezvoltării politicii naționalist-șovine a unor partide și organizații românești multă vreme de atunci înainte. Până și partidele democratice românești vor fi adesea tentate de asemenea abordări politice, de un populism menit să le aducă „bunăstarea” electorală. Astăzi nu se poate susține faptul că maghiarimea din Transilvania și Banat nu a obținut niște drepturi la nivele europene acceptabile, nu e mai puțin adevărat că poziția, susținută de unii reprezentanți politici ai majorității românești și, în exces, de cei extremiști – cum că minoritatea unguerească din România are toate drepturile cu puțință și încă peste nivelul acceptat european – este o altă stratagemă menită să blocheze sau să încetinească ritmul reformelor în domeniu. Trebuie limpede arătat că orice minoritate, fie ea etnică sau de orice altă natură, își are propria dinamică politică în care libertățile dobândite trebuie în permanență consolidate și lărgite: procesul este similar aceluia pretins de democrație. Nu este mai puțin adevărat nici faptul că, la ora actuală, UDMR ca principala expresie a voinței politice a maghiarilor din România, ar trebui să fie mai atent la aspirațiile și provocările politice noi ale momentului actual cum ar fi politicile regionale care alături, într-o manieră transetnică, românii ardeleni și bănățeni de ungurii locului. Această nouă abordare presupune capacitatea de a lua în calcul abordări politice noi în care etnicitatea devine dintr-un program politic explicit unul implicit în acord cu schimbările majore ale lumii europene.

2. Diferendul româno-maghiar are într-adevăr o importantă dimensiune istorică, din această cauză el poate fi asemănat cu acela franco-german cu observația, limpede pentru oricine, că amploarea și profunzimea celui româno-maghiar este incomparabil mai redusă. Abordările istorice în politică sunt, cel mai adesea, apanaj al retoricii discursive și al exaltărilor emoționale cu tentă populistă. Politica astăzi, și după experiența secolului trecut, ar trebui să aibă în permanență, în undergroundul ei ideatic, o perspectivă raționalist-pragmatică, uneori ușor cinică, oricum să fie mai aproape de tradiția raționalismului luminilor decât de aceea a exaltărilor revoluționare romantice. Cea mai importantă misiune a politicii românești și ungurești, în zona dezvoltărilor lor mental-comunitare, este eliminarea (pe cât posibil) a abordărilor unilaterale de tip istorist-nostalgic în raport cu Transilvania. Pentru unguri credința nediferențiată că Transilvania este creație civilizațională proprie cu, cel mult, zone de dezvoltare urbane săsească, sau, pentru români, credința că Ardealul le aparține anistoric, metafizic, cu tot cu natură, cu mistica plaiului și toate celelalte. Aceste viziuni istorice trebuie să devină cel mult apanaj al dezbaterilor culturale și istorice fără accente confrontaționiste. Un rol important îl are, în această schiță a dezvoltării percepției comune asupra Transilvaniei, școala, numai că aceasta va rămâne încă multă vreme, din păcate, captiva unui naționalism cultural retardat. În politică, dedemonizarea chestiunii atârnă de capacitatea politicianilor români și unguri, din România sau Ungaria, de a aborda pragmatic relațiile bilaterale, strict ancorate în problematica prezentului și a perspectivelor imediate și de lungă durată. Este utopic să credem că putem elimina abordările sentimentale din oricare politică de oriunde și nici nu știu dacă ar fi bine să ne imaginăm oameni politici indiferenți cu totul la propriile lor apartenențe etnice și regionale. Toată problema este ca asemenea perspective să aibă în vedere dobândirea mai binelui comun în limitele impuse de filozofia liberală a standardelor democratice, așa cum s-au consolidat acestea după o experiență de două veacuri de practică occidentală.

3. Foarte importante, hotărâtoare așa zice, sunt argumentele economice în dinamica relațiilor româno-maghiare. Această modalitate a apropierei dintre cele două țări este cea mai importantă întrucât poate angrena concret și complex cât mai multă populație din zonele frontaliere, și nu numai. Interesele economice depășesc barierele create de țarcurile etnice impuse de politicile naționaliste și motivează oamenii înspre o apropiere bazată pe interese reciproce-avantajoase. Acest fapt creează o anume cultură comună, deprinderi de cooperare și posibilități de cunoaștere mult mai complexe decât o pot înlesni seminariile culturale sau politice. Din această cauză socot că amplificarea dimensiunii economice a relațiilor dintre Ungaria și România este vitală în perspectiva consolidării euroregionale. De aici decurg, pe cale de consecință logică, și celelalte argumente, social-politice și culturale ale apropierei și colaborării istorice. Complementară acestei dinamici economice este fără îndoială componenta culturală a dialogului româno-maghiar. Analizele realizate de Centrul de cercetare a literaturilor Europei Centrale *A treia Europă* din Timișoara sau numărul tematic al revistei *Vatra* din Târgu-Mureș a arătat faptul că

scriitorii români și cei unguri cunosc prea puțin literatura contemporană a vecinilor. Numai că proiectele de cooperare pot îndrăzni mai mult: astfel, în spiritul solidarităților regionale, se pot imagina pe lângă seminarii sau studii, într-o oarecare măsură exterioare și expozitive, creații literare, de artă plastică, teatrală, muzicală sau cinematografică realizate în colaborare. Resursele acestor colaborări artistice sunt oferite de spațiul complex și exotic încă al Transilvaniei și Banatului pentru marea cultură europeană. Desigur că asemenea proiecte de colaborare artistică, pentru a se dovedi valide artistic, nu ar trebui să fie determinate de nici un considerent politic cu valoare de instrumentalizare propagandistică, oricât de „corect politic” ar fi acesta.

NACIONALIZMUS ÉS KULTÚRA ERDÉLYBEN

1. A forradalom utáni történelem távlatából szemlélve, a román–magyar kapcsolatok alakulása kedvező előjellel indult; a megbékélést a forradalom kitörésének pillanatától nagy és pozitív nyitási folyamatnak lehetett tekinteni. Akkor Temesvár népe összefogott egy igazságtalanság ellen, amelyet a Ceaușescu-rendszer Tőkés László lelkipásztor kitoloncolásának kísérletével a város magyar lakosságával szemben elkövetett. Nagy meglepetést okozott az akkori vezetőknek a román lakosság nem várt csatlakozása, ami végül is a rendszer bukásához vezetett. Csakhogy e folyamatot leállította a volt Securitate és nomenklátúra; közismert, hogy az 1990 márciusában bekövetkezett marosvásárhelyi tragikus események Románia külföldi megítélése szempontjából kétségbeejtő következményekkel jár összecsapásba sodorta a románokat és a magyarokat. Azt hiszem, hogy abban a pillanatban a kommunista rendszer volt felelősei, akik vezető politikai tisztségben voltak, megéreztek, hogy a konfrontációs típusú nacionalista politika művelése távol áll a modern Európa elvárásaitól, és meg-megtorpanva ugyan, de megkezdték a közeledési politikát a magyar kisebbség és Magyarország irányába. A politikában mindig hasznos pragmatikus számítások kimutatták, hogy egy nacionalista típusú politika lényegesen többbe kerül az Európa Tanács és az Európai Unió által szorgalmazott standardok tiszteletben tartására épített politikánál. Adjuk mindehhez a volt Jugoszláviában bekövetkezett tragikus eseményeket. Bizonyos politikák következményeinek konkrét példája óriási pedagógiai értékkel bír; ma már senki sem tagadhatja, hogy a balkáni szerencsétlenség az 1990-es romániai március szélsőséges végkifejletéből született. Egyébként merem állítani, hogy a NATO Koszovóban való határozott közbelépésének egyik magyarázata éppen az, hogy bármely apró engedmény azzal a nacionalista állampolitikával szemben, melyet Szlobodan Milosevics képviselt, hasonló politikák előretörésére adhatott volna példát a régióban, Romániát is beleértve. A háború tétje éppen ez volt: elrettentés az ilyen regionális politikáktól. Nem kétséges, hogy a módszer vitatható, csakhogy hasonló pillanatokban nehezen képzelhető el más megoldás. A balkáni játszmat irányító Milosevics automatikusan a pánszláv nacionalizmus elburjánzását jelentette volna a Moszkva által újraélesztett régi eszkoztárral egyetemben; ami a következményeket illeti, más szélsőséges megnyilvánulások is bekövetkezhettek volna: a románoké, majd az erre adott valószínű magyar válasz; s mindehhez még hozzájárultak volna egyéb interetnikai konfliktusok lehetséges forrásai is: a szlovák–magyar, a bolgár–török, a görög–török, a lengyel–oroszb. ellentét.

Ami a románok és a magyarok 1989-es elvárásait illeti, nehéz pontosan meghatározni azok teljesülésének fokát, annál inkább, mert a megbékélési politika olyan folyamat, amely fölött nagy figyelemmel kell őrködni. Többé-kevésbé világos, hogy a román többség számára a Temesváron létrejött román–magyar szolidaritás pillanata egy régi viszály végleges lezárását jelentette, legalább-

is a forradalmat követő néhány hétig. A kép összhangban állt a pillanat sok más érzésével, idillikus és romantikus volt. Egyébként a román értelmiségi elit elkecsereedett követője volt a Ceaușescu-rendszer erősen magyarellenes hangsúlyokkal tűzdelt nemzeti kommunizmusának. Más tekintetben azonban való igaz, hogy a forradalom után a kommunizmustól megszabadult nacionalizmus előre nem sejtett lendületet kapott, és magyarellenes nemzeti kommunizmusból áldemokratikus (ugyancsak magyarellenes) nacionalizmusba ment át. Az, ami korábban az uralkodó házaspár bikkfanyelvének a sajátossága volt, köztulajdonná vált, a nacionalista diskurzus liberalizálódott és szónoki gyakorlattá vált, új történelmi és kulturális ürügyeket fedezvén fel; mi több, az évtized vége felé, főképpen a Constantinescu-rendszer idején, a román értelmiségi elit egy része egy látszólag kevésbé kizáró jellegű kulturális nacionalizmus irányába csúszott át. Az igazság viszont az, hogy a kulturális nacionalizmus árnyaltabb kifejezője ugyanazon visszatetsző érzelmeknek, valamint a kisebbségek törekvéseivel szembeni bizalom hiányának. A nemzeti értékek művelése, ebből a szempontból, nem lehetett például a nyolcvanas évek libertáriánus nemzedékének előjoga, amelynek egy része őszinte híve e történelmi közeledésnek, az sokkal inkább a kultur-nacionalisták kizárólagos „foglalkozási területe”. Ez utóbbi meggyőződés jellemzi például a Román Akadémiát, valamint annak elnökét.

1989-ben a románok – s nem kevésbé a magyarok – elvárásai óriásiak voltak. A különbségek alig egy hónappal a forradalom után felszínre jutottak: ezután a magyar lakosság sajátos követelése hosszú időre egyes román pártok és szervezetek sovinszta-nacionalista politikájának fő forrásai lettek. Sőt a román demokratikus pártok is gyakran esnek efféle populistá választási „sikert” megcélzó politika kísértésébe. Ma már tagadhatatlan, hogy az erdélyi és a bánásági magyarság európai szinten is elfogadható jogokat szerzett, mint ahogy az is tagadhatatlan, hogy a román többség egyes – különösen szélsőséges – politikai képviselőinek az álláspontja, mely szerint a romániai magyar kisebbség minden lehetséges, az európai szintet is meghaladó jogot megkapott, nem egyéb, mint újabb stratégiája az ezen a területen végrehajtandó reformok lassításának, illetve leállításának. Egyértelműen rá kell mutatni arra, hogy minden, akár etnikai, akár más természetű kisebbségnek megvan a maga politikai dinamikája, melyen belül állandóan szilárdítani és szélesíteni kell a megszerzett szabadságjogokat: a folyamat azonos a demokrácia által igényelt folyamattal. Nem kevésbé igaz az sem, hogy az RMDSZ-nek mint a romániai magyarok politikai akarata fő képviselőjének jobban oda kellene most figyelnie a jelenkor olyan új politikai törekvéseire és kihívásaira, mint amilyen például a regionális politika, amely transzietnikus viszonyba kapcsolja a térség magyarjait az erdélyi és bánásági románokkal. Ez az újfajta viszony új politikai megközelítési módok kialakítását tételezi fel, amelyekben az etnicitás egyértelmű politikai programból az európai változások fő vonulatával összhangban álló értelemszerű programmá válik.

2. A román–magyar viszálynak valóban van egy számottevő történelmi vetülete, ezért hasonló a francia–német ellentétéhez, azzal a mindenki számára egyértelmű megjegyzéssel, hogy mind méretében, mind mélységében összehasonlíthatatlanul kisebb az utóbbinál. A politikában a történelmi hivatkozások

rendszerint a retorika és a populista hangvételű érzelmi túlzások járulécai. Ma-napság, különösen a múlt század tapasztalatai után, a politika szellemi hátte-rének racionalista-pragmatikus – néha enyhén cinikus – perspektívát kellene tartalmaznia, olyat, amelynek mindenképpen közelebb kellene állnia a felvilá-gosodás racionalista, mint a romantikus forradalmi rajongás hagyományaihoz. A közösségi mentális fejlődésének területén a román és a magyar politika leg-fontosabb feladata az Erdéllyel kapcsolatos egyoldalú történeti-nosztalgikus hivatkozások (lehető legnagyobb méretű) kiküszöbölése. Magyar szempontból annak az egysíkú meggyőződésnek a kiküszöbölése, hogy Erdély a magyarság kizárólagos civilizációs alkotása, legfeljebb néhány, százszok által urbanizált térséggel, román szempontból pedig annak a hitnek a kiküszöbölése, hogy Er-dély a románság történelmen túli, metafizikus tulajdonát képezi természetével, a vidék misztikájával és minden egyébvel egyetemben. Ennek a történelmi szemléletnek legfeljebb a történelmi és kulturális vitákban kellene helyet kap-nia, minden konfrontatív hangsúly nélkül. Az Erdélyről szóló közös felfogás vázlatának kialakításában fontos szerep hárulna az iskolára, csakhogy az, saj-nos, sokáig még egy visszamaradott kulturális nacionalizmus foglya leend. A politikában a kérdés méregfogának kihúzása a román és a magyar, a romániai és magyarországi politikusok azon képességétől függ, hogy kétoldalú kapcsola-taikat pragmatikusan, szigorúan a jelen és a közelebbi, illetve távolabbi jövő problematikájába tudják beépíteni. Utópia volna azt hinnünk, hogy az érzelmi megközelítés kiküszöbölhető bármilyen politikából, és nem tudom, helyes vol-na-e etnikai és regionális hovatartozásukkal szemben közömbös politikusok színrelépését kívánnunk. A lényeg az, hogy az ilyenszerű távlatok a közjó meg-valósítását tartsák szem előtt a két évszázados nyugati tapasztalat nyomán konzolidálódott demokratikus standardok liberális filozófiáján belül.

3. A román–magyar kapcsolatok alakulásában nagyon fontosak, mondhat-ni, döntő jelentőségűek a gazdasági érvek. A két ország közeledésének ez a for-mája a legfontosabb, mert konkrét és összetett kapcsolatrendszerbe fogja a ha-tárvidék nagyszámú lakosságát – de nemcsak azt. A gazdasági érdekek megha-ladják a nacionalista politikák által létrehozott etnikai akadályokat, és kölcsö-nös előnyökre épülő közeledésre ösztönzi az embereket. Ez egyfajta közös kul-túrát, sokkal összetettebb együttműködési készségeket és megismerési lehetőségeket alakít ki, mint amire a kulturális vagy politikai szemináriumok képe-sek lennének. Ezért merem állítani, hogy az euroregionális távlatok megszilár-dítása szempontjából Románia és Magyarország kapcsolata számára életbevá-gó fontosságú a gazdasági együttműködés fokozása. Mindebből logikusan szár-maztathatók a történelmi közeledés és együttműködés többi, társadalmi, poli-tikai és kulturális érvei. A gazdasági együttműködés dinamikáját kétségtelenül kiegészíti a román–magyar párbeszéd kulturális dimenziója. A temesvári Kö-zép-európai Irodalmak Kutatási Központjának *Harmadik Európa* című kiadvá-nyának, elemzései, illetve a marosvásárhelyi *Vatra* folyóirat tematikus számá-nak írásai azt mutatják, hogy a román és a magyar írók alig ismerik szomszéd-aiak jelenkori irodalmát. Csakhogy az együttműködési projektek többet is meg-engedhetnek maguknak: például a regionális szolidaritás szellemében – bizo-

nyos mértékben külső és előadó jellegű szemináriumok és tanulmányok mellett – elképzelhetők közösen létrehozott irodalmi, képzőművészeti, színművészeti, zenei vagy filmművészeti alkotások. E művészeti együttműködés erőforrásai éppen Erdély és a Bánság összetett és egzotikus vidékén fedezhetők fel a nagy európai kultúra számára. Természetesen az efféle művészeti közreműködési projekteknek, ha valóban művészi értékűek akarnak lenni, függetleneknek kell maradniuk minden propagandisztikus jellegű politikai megfontolástól, bármennyire is „politikailag helyes” irányzatot képviselne az.

NATIONALISM AND CULTURE IN TRANSYLVANIA

1. From the perspective of post-revolutionary history, Romanian-Hungarian relations started under favorable auspices; reconciliation could be thought of as a process of wide and favorable opening after the moment the revolution started. Then, the population of Timișoara gathered together to confront an injustice to which the Ceaușescu regime subjected the Hungarian community in town through the attempted expulsion of pastor László Tótkés. The unexpected support of the Romanian population was a big surprise for the leaders of the time, and it led to the collapse of the regime. However, this process was later stopped, as we know, by the old Securitate and the nomenclatura, through the tragic events in Târgu Mureș in March 1990, where the Romanians and the Hungarians were involved in a confrontation with disastrous consequences for the external image of Romania. I think that was the moment when the ex-leaders of the communist regime, in political positions, felt that the escalation of a nationalist, confrontational policy was far from the requirements of a modern Europe, and they started gradually, hesitantly, a policy of developing closer relations with the Hungarian community and Hungary. The pragmatic calculations, which are always necessary in politics, showed that nationalist policies cost infinitely more in comparison to those based on respect imposed by the Council of Europe and the European Union. Add to this the tragic history of the events in Former Yugoslavia. The concrete examples of the consequences of a certain type of politics have an extremely important pedagogical value; no one can deny today that the unhappy events in the Balkans sprang from an extreme development of that March 1990 in Romania. In fact, I think one of the reasons why NATO interfered so determinedly in Kosovo was the very fact that a small compromise with nationalist state policy, represented by Slobodan Milošević, would have been an example for similar consequences in the region, including Romania. In fact, the stake of the war was exactly this: to discourage by a military intervention such regional politics. Of course, the method is debatable, only another solution was hard to image in similar situations. A Milošević to set the game in the Balkans would have meant a proliferation of pan-Slavic nationalism with the entire old arsenal re-activated by Moscow. As concerns the consequences, other extreme approaches would have been possible: of the Romanians, then a very probable Hungarian answer, add to this a series of other possible sources of potential interethnic conflict: the Slovaks with the Hungarians, the Bulgarians with the Turks, the Greeks with the Turks, the Polish with the Russians, etc.

As concerns the expectations of the Romanians and the Hungarians, in 1989, it is difficult to say to what extent they have been met, especially since the policy of reconciliation is a permanent process which must be observed closely. It is relatively clear that for the Romanian majority, the moment of

solidarity between Romanians and Hungarians in Timișoara meant, for at least a few weeks after the revolution, the final resolution of an old dispute. The image was idyllic-romantic, in tone with many feelings of the time. In fact, the Romanian intellectual elite was exasperated by the nationalist-communism with virulent accents of anti-Hungarianism in the Ceaușescu regime. On the other hand, it is true that after the revolution the nationalism emancipated by communism rose unforeseeably, and could turn from an anti-Hungarian communist nationalism into still an anti-Hungarian nationalism, but with a pseudo-democratic face. What used to be the a feature of the leading couple's doublespeak in the past, became a public good: the nationalist discourse was liberalized, it could be practiced in rhetoric, to search for new historical and cultural alibies, moreover, toward the end of the decade, especially during the Constantinescu regime, a part of the Romanian intellectual elite shifted slightly toward the building of a cultural nationalism, which appeared to be less exclusivist. The truth is that cultural nationalism is, in a subtle manner, the expression of the same resentments and powerlessness to invest with trust the aspirations of the minorities. The cult of national values is, in this perspective, an exclusive "occupation" of cultural nationalists, and not of the libertarians of the generation of the '80s, for instance, who – in part – are sincerely concerned to develop this historical closeness. This perception is, for instance, cultivated by the Romanian Academy and its President.

In 1989, the expectations of the Romanians and of the Hungarians were enormous. The differences were stressed less than a month after the revolution: the claims of the Hungarian population constituted the major source of developing the nationalist-chauvinistic politics of some Romanian parties and organizations for a long time afterwards. Even the Romanian democratic parties were often tempted by such political approaches, by a populism that was meant to grant electoral "welfare". Today, we cannot say that the Hungarians in Transylvania and Banat did not obtain rights that are acceptable at the European level; it is not less true that the position sustained by some political representatives of the Romanian majority and in excess by the extremists, namely that the Hungarian minority in Romania has all the possible rights, and even in excess as compared to those accepted at the European level, is another stratagem meant to block or to slow down the rhythm of the reform in the field. It must be shown clearly that any minority, either ethnic or of any other nature, has its own political dynamics in which the liberties gained must always be consolidated and enlarged: the process is similar to that required by democracy. It is not less true that at present UDMR, as the major expression of the Romanian Hungarians' political will, should be more careful with the aspirations and the new political challenges of the present, such as the regional policies that may set side by side, in a cross-ethnic manner, Romanians of Transylvanian and Banat with the Hungarians of the place. This new approach presupposes the capacity to take into account new political approaches, in which ethnicity becomes from an explicit political program an implicit one, in accord with the major changes in the European world.

2. The Romanian-Hungarian dissension has a significant historical dimension. For this reason, it can be compared to the French-German one, with the observation – clear for everyone – that the scope and depth of the Romanian-Hungarian one is incomparably smaller. Historical approaches in politics are, most often, the ornament of discursive rhetoric and the emotional exaltations of a populist nature. Politics today, and after the experience of the last century, should permanently bear in its underground a rationalist-pragmatic, sometimes even cynical perspective, it should be closer to the tradition of Illuminist rationalism than to that of the romantic revolutionary exaltations. The most important mission of the Romanian and Hungarian politics, in the area of their mental development, is the elimination, as much as possible, of the unilateral approaches of the historic-nostalgic type when thinking of Transylvania: for the Hungarians the sincere belief that Transylvania is their own civilization's product, with Saxon areas of urban development at most, or for the Romanians the belief that Transylvania belongs to them regardless of history, metaphysically, including nature, the mystic of the land and all the rest. These historical visions must be at most the appendix of cultural and historical debates, without confrontational accents. An important role in the sketch of common perception on Transylvania is played by school, only this will unfortunately be, for a long time, the captive of a retarded cultural nationalism. In politics, the de-demonization of the issue depends on the skills of the Romanian and Hungarian politicians, in Romania and Hungary, to approach pragmatically the bilateral relations, strictly anchored in the issues of present, and of the immediate and long-term perspectives. It is utopian to believe that we can eradicate sentimental approaches from any politics, anywhere, and I do not know whether it would be good to imagine politicians that are absolutely indifferent to their ethnic and regional belonging. The essence of the problem is that such perspectives keep in mind the common improvement within the limits imposed by the liberal philosophy of democratic standards, as they were consolidated after two centuries of western practice.

3. The economic arguments are very important, I might say determining, in the dynamics of Romanian-Hungarian relations. This way of developing closer relations between the two countries is the most important because it can involve concretely and complexly a large part of the population in the border region, and not only. Economic interests go beyond the ethnic limitations imposed by nationalist politics, and they motivate people for a closer relationship based on mutually advantageous interests. This fact develops a certain common culture, cooperation skills and opportunities for more complex knowledge of each other than cultural or political seminars. For this reason, I believe that the enhancement of the economic relations between Romania and Hungary is vital for the consolidation of the Euro-region. Hence, as a logical consequence, the other, social-political and cultural arguments of historical closeness and cooperation. As a complement of this economic dynamics, we have the cultural component of the Romanian-Hungarian dialogue. The analyses carried

out by the Center for the Research of Central European Literature and its publication, *A Treia Europă*¹ in Timișoara, or the thematic issue of the *Vatra*² magazine in Târgu Mureș showed that Romanian and Hungarian writers know too little about the contemporary literature of each other. However, cooperation projects can achieve more: thus, in the spirit of regional solidarity, in addition to seminars and studies, somewhat exterior and expository, one can imagine literary creations, fine visual arts products, theatrical performances, music and cinematography done together. The resources of this collaboration in the field of art are provided by the complex and exotic space of Transylvania and Banat, for the larger European culture. Of course, such collaboration projects in arts – in order to be valuable from the artistic point of view – should not be dictated by any political perspective which would add a propagandistic aspect to them, however ‘politically correct’ that would be.

¹ *The Third Europe*

² *The Hearth*